

Figyelő
Figyelő

KÜLFÖLDI

159
241

**A Könyvtári Figyelő
elektronikus rovata**

2014/3

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2014/3

24. (60.) ÉVFOLYAM, 2014. 3. SZÁM

FELELŐS SZERKESZTŐ: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

⌘ **Szerkesztőbizottság elnöke:** Hegyközi Ilona

⌘ **Szerkesztőbizottság:** dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes, dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rác Ágnes, dr. Sipos Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

⌘ **Borítóterv:** Gerő Éva ⌘ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ⌘ **Szerkesztőség:** OSZK

Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4-6. (Budavári Palota F. épület) ⌘

Telefon: + 36-1-224-3795 ⌘ **Fax:** +36-1-224-3875. ⌘ **E-mail:** kovacs@oszk.hu,

feimer@oszk.hu ⌘ **Megjelenik:** negyedévente. ⌘ **Egy szám ára:** 1500.-Ft + 5% áfa.

⌘ **Éves előfizetés:** 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség ⌘ **Külföldi előfizetés:** 100 euró ⌘

Terjeszti: az OSZK Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár ⌘ **Előfizet-**

hető: a szerkesztőség címén. ⌘ **Kiadja:** az Országos Széchényi Könyvtár ⌘ **Felelős**

kiadó: az OSZK főigazgatója ⌘ **Nyomda:** Nalors Grafika Kft., Vác ⌘ **Felelős vezető:**

Szabó Gábor ⌘ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

 **Könyvtári
Intézet**

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARICAE

A referátumok szerzői

BOGNÁR Noémi Erika (Könyvtári Intézet, Bp.), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), JÁVORKA Brigitta (Könyvtári Intézet, Bp.), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Könyvtártudományi Tanszék, Jászberény), MOHOR Jenő (az ELTE BTK Központi Könyvtárának ny. igazgató-helyettese, Bp.), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtárának ny. osztályvezetője, Bp.), PAJOR Enikő (Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Könyvtártudományi Tanszék, Szeged), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp., Pécsi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva (a BME OMIKK ny. munkatársa, Bp.)

Tartalom

A referátumok szerzői	e-3
Tartalom	e-3
Könyvtár- és információtudomány	e-5
Könyvtár- és tájékoztatásügy	e-11
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	e-23
Munkafolyamatok és szolgáltatások	e-34
Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek	e-47
Vezetés, irányítás	e-50
Felhasználók és használat	e-51
Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés	e-58
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	e-62
Kapcsolódó területek	e-62

Kedves Olvasók!

60. évfolyamához érkezett a Könyvtári Figyelő. Mivel takarékoskodnunk kell a nyomdai előkészítés és a nyomtatás költségeivel, az idei évtől áttérünk a hibrid publikálásra, azaz némiképp csökken a nyomtatott kiadvány terjedelme, és több lesz a csak elektronikusan elérhető tartalom.

A Külföldi folyóirat-figyelő rovatot ezentúl a nyomtatott számok elektronikus rovataként adjuk közre, a nyomtatott lapszámban pedig utalunk a rovatra. A rovat megszokott formátumát megőrizzük; olvasóink akár ki is nyomtathatják a rovat tartalmát. Előfizetőink a szokásos módon, online azonnal hozzáférhetnek a friss lapszámokhoz, bennük a referátumokhoz.

Ajánljuk figyelmükbe az online megjelenés nagy előnyét: a szövegben szereplő linkek „élnek”, azaz egy kattintással elvezetnek az ismertetett intézmények, szolgáltatások stb. weboldalaira.

Talán érdemes itt ismét megemlíteni, hogy a rovatban szereplő egyes referátumok szövege egy-egy keresés eredményeinek megjelenítésekor a Humanus adatbázis (<http://humanus.bibl.u-szeged.hu/human/cikk-mokka>) rekordjaiban is olvasható. Éljenek ezzel a lehetőséggel is!

Jó böngészést, hasznos tájékozódást kívánunk.

A szerkesztők

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

159/2014

LOR, Peter Johan: Revitalizing comparative library and information science : theory and metatheory. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 1., p. 25-51.

Az összehasonlító könyvtártudomány megújítása: elmélet és metaelmélet

Informatika; Könyvtártudomány; Összehasonlító könyvtártudomány

Az összehasonlító könyvtártudomány szakirodalma nem eléggé épül elméleti alapokra. A kutatókat naiv empirizmus jellemzi: gyakran anélkül gyűjtenek adatokat és figyelnek meg viselkedési mintákat, hogy meglenne a megfelelő elméleti keret, így a kutatási rendszerek leíróak, hiányzik a magyarázó jelleg. A kutatások nem kötődnek mások munkáihoz, ezért nem épült ki elméleti háttérük. A társadalomtudományok egyéb ágainak elméletét sem használják fel. Ráadásul kevés nyoma van annak, hogy a kutatók tudatában lennének valamely, a szociológiai, teleológiai, ontológiai, ismeretelméleti és etikai dimenziókhöz köthető, az alkalmazott módszertantól és a módszerektől elkülönülő, paradigma-jellegű metaelméletnek.

Igazi összehasonlítást csak keveset találunk a szakirodalomban. A több országban megfigyelhető könyvtártudományi jelenségek szekvenciális vagy tematikus leírása nem összehasonlító tanulmány, ha a hasonlóságokat és különbségeket nem ismerjük fel és elemezzük egyértelműen. Ennek megfelelően számos regionális vagy nemzetközi felmérés hasznos lehet, de önmagában nem összehasonlító kutatás. Különböző országok meghatározott intézményeinek összehasonlítása értékes lehet menedzsment szempontból. Ha viszont nem vagy nem elegendő figyelmet szentel a társadalmi, kulturális és más tényezőknek, nem járul hozzá az összehasonlító könyvtártudományhoz.

Az összehasonlító könyvtártudományi vizsgálatokat végző kutatókat, mesterszakos hallgatókat és doktoranduszokat ösztönözni kell arra, hogy járuljanak hozzá az elmélet

fejlesztéséhez azzal, hogy megkeresik és kritikusan kezelik a korábbi könyvtártudományi és más területekről származó munkákban található elméleti meglátásokat. Egyes területeken elegendő anyag halmozódott fel országtanulmányok, regionális felmérések, nemzetközi statisztikai adatbázisok és hasonló formájában ahhoz, hogy ezeken metaelemzéseket végezhessünk, amelyek alapján középszintű elméletek hozhatók létre. A kutatómódszertan oktatása során fel kell hívni a figyelmet a döntéseket megalapozó feltevésekre és a döntések egymásutániságára. Ezeknek a kurzusoknak tartalmazniuk kell a metaelméletbe történő bevezetést. Hasznos lehet továbbá más területek összehasonlító stúdiumainak ismerete is. A könyvtártudományi kutatóknak még módszertanuk kialakítása előtt meg kell vizsgálniuk metaelméleti feltevéseiket.

(Koltay Tibor)

160/2014

LUGYA, Fredrick Kiwuwa: What counts as a science and discipline in library and information science?. – Bibliogr. In: Library review. – 63. (2014) 1/2., p. 138-155.

Mi számít tudománynak és tudományagnak a könyvtár- és információtudományban?

Informatika; Könyvtártudomány; Terminológia

A szakirodalom áttekintése azt mutatja, hogy a könyvtárosság és az információtudomány közötti konvergenciát, amelynek nyomán létrejött a könyvtár- és információtudomány (KIT), új jelenségnek tekinthetjük. Az információtudomány eredetileg a számítógépeknek a könyvtári folyamatokra és szolgáltatásokra történő felhasználására fókuszált.

A KIT mint tudomány és multidiszciplináris tudományág (diszciplína) azzal a céllal alkalmazza az információ perspektíváját és gyakorlatát, hogy célcsoportjának tevékenységéhez kötődő fontos kérdéseket válaszoljon meg. Mint tudomány inkább megjegyzendő tények és elsajátítandó technikák gyűjteménye, mint olyan kérdések vizsgálata, amelyet olyanok tesznek fel, akik az ismeretlent kutatják, és bizonyosak benne, hogy következtetéseket tudnak levonni kutatás,

Kutatás

kísérletek és mások kritikái által csiszolt, alapos gondolkodás segítségével. Mint a tudomány általában, a KIT sem jóváhagyott igazságok statikus gyűjteménye, hanem válaszok keresésének dinamikus folyamata.

A tudományág olyan eszmecszerén alapuló közösség, amelynek megvannak az érvelési hagyományai. Az olyan diszciplínák, mint a KIT, nem a tudás örök érvényű kategóriáin alapulnak, hanem olyan képződmények, amelyek a folyamatos eszmecsere folyamatában jönnek létre. A KIT felhalmozott tudás és folyamat, amely lehetővé teszi, hogy megváltoztassuk korábban elfogadott következtetéseinket, ha teljesebb és megbízhatóbb bizonyítékokkal szembesülünk. Interdiszciplináris természete és társadalmi relevanciája erős diszciplínává és tudománnyá teszük.

(Koltay Tibor)

161/2014

ROBINSON, Lyn – BAWDEN, David: 'So wide and varied': the origins and character of British information science. – Bibliogr. In: Journal of information science. – 39. (2013) 6., p. 754-763.

A brit információtudomány eredete és jellegzetességei

Dokumentáció; Informatika; Könyvtartudomány története; Szakkönyvtár

A cikk az információtudomány „brit iskolájának” néhány jellegzetességét vizsgálja. A szerzők bemutatják az új szakterület nagy-britanniai fejlődésének főbb mozgatóerőit: a dokumentációs mozgalom, szakkönyvtárak, a tudományos és műszaki információ jobb kezelésének szükségessége. Öt olyan sajátosságot találtak, amelyek összességében megkülönböztetik az információ és az információtudomány kezdeti megközelítését a más országokban elfogadott szemlélettől: 1. tárgyyszerű természete; 2. az információ és információtudomány tág értelmezése; 3. erős szakmai háttérrel bíró felsőoktatási tantárgy státusza; 4. kapcsolódása az információtechnológiához, de egyben megkülönböztetése tőle; 5. kapcsolata a kulturális örökség intézményeivel. A szerzők végül az információtudomány lehetséges fejlődési irányát vázolják fel.

(Autoref.)

Lásd még 231

162/2014

POIRIER, Elizabeth – ROBINSON, Lyn: Slow Delphi : an investigation into information behaviour and the slow movement. – Bibliogr. In: Journal of information science. – 40. (2014) 1., p. 88-96.

Lassú Delphi: az információs magatartás vizsgálata és a lassú mozgás

Használati szokások; Információkeresés; Könyvtartudományi kutatás

A „lassú mozgás” (Slow Movement) elveinek és gyakorlatának az információs tudományágakkal és szakmákkal való relevanciáját elemző szélesebb körű vizsgálat egyik részeként *Delphi* vizsgálatot végeztek 17 információs magatartással és gyakorlattal foglalkozó kutató körében. A Delphi technika új változatát, az úgynevezett lassú Delphit (Slow Delphi) dolgozták ki a felmérés számára. Ennek célja, hogy komplex fogalmi témák értelmét tisztázza, amelynek során sokféle perspektívát és álláspontot kell figyelembe venni. A vizsgálat eredményei több pontot is mutatnak, ahol alkalmazhatók a Slow elvek az információs magatartás és gyakorlat kutatása és az információnyújtás során. Ezek közé tartozik: az idő dimenzió világosabb kifejezése az információs magatartási modellekben; az információkeresésben az idő fontosságának nagyobb elismerése; több kritikus figyelem a gyorsaságnak és a méretnek mint az információs környezet tényezőinek; és lehetőséget kell adni az egyéneknek, hogy nagyobb ellenőrzést gyakoroljanak az információs környezet felett.

(Autoref.)

Tudománymetria, bibliometria

163/2014

ARDANUY, Jordi: Sixty years of citation analysis studies in the humanities (1951-2010). – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 64. (2013) 8., p. 1751-1755.

Hivatkozáselemzési vizsgálat a humán tudományok területén hatvan év (1951–2010) publikációi alapján

Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szakirodalom -humán tudományi

A cikk áttekintést nyújt azokról az 1951 és 2010 között megjelent tanulmányokról, amelyek a hivatkozáselemzéssel foglalkoztak a humán tudományok területén. A munka könyvtár- és információtudományi adatbázisokban való részletes keresésen és a hivatkozáselemzésről szóló tanulmányokban való hivatkozáskeresésen alapult. Az eredmények megerősítették, hogy a humán tudományokban ezt a technikát kevésbé használják, bár bizonyos fokú növekedés tapasztalható az 1970-es és 1980-as években, az utóbbi két évtizedben viszont a stagnálás a jellemző. A munka legnagyobb részét a kutatók végezték, de majdnem egyharmad részét a könyvtárosok, és kb. 15%-át egyetemi hallgatók. A tanulmány azt is kimutatta, hogy a művek kevesebb mint negyed része olyan hivatkozási adatbázist használt, mint pl. az Arts & Humanities Citation Index, és a művek 21%-a nem könyvtár- és információtudományi folyóiratok publikációja volt. Az Egyesült Államok „teljesítménye” a legnagyobb, az angol a leggyakrabban használt nyelv, és a tanulmányok 13,9%-a jelent meg más nyelveken.

(Autoref.)

164/2014

BLADEK, Marta: DORA : San Francisco Declaration on Research Assessment (May 2013) In: College & research libraries news. – 75. (2014) 4., p. 191-196.

DORA: San Franciscó-i nyilatkozat a kutatások értékeléséről

Bibliometria; Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos teljesítmény mérése körül egyre több vita folyik. A talán egyik lehangosabb és számos tudományterületet érintő kritika a DORA (Declaration on Research Assessment) 2012-es megszületésével jelent meg.

Az eredeti 82 aláíró között volt a kezdeményező Amerikai Sejtbiológiai Társaság és más tudományos társaságok, valamint ismert folyóiratok szerkesztőbizottságai, neves kutatóintézetek és alapítványok. 2014 januárjában 40 intézményi és 10 ezer egyéni támogatója volt. A DORA aláírói szerint kevesebb figyelmet kell kapnia a cikkek publikálásán alapuló metrikáknak, különösen a folyóiratok impakt faktorának (IF),

amely jelentősen torzít, mégis aránytalanul fontos szerepet játszik a kutatók és oktatók alkalmazásában, előmenetelében és anyagi támogatásában. A DORA felsorolja az IF hiányosságait. Megállapítást nyert többek között, hogy a hivatkozások eloszlása rendkívül torz, amit az is mutat, hogy a cikkek 20%-a kapja a hivatkozások 80%-át. Más szóval az IF nem mutatja reprezentatív módon az egyes cikkek hatását, mivel egy magas impakt faktorú folyóiratban megjelent cikknél nem tételezhetjük fel automatikusan, hogy az fontos vagy jó minőségű. Az IF szakterületenként más és más, ami vitathatóvá teszi a tudományok közötti értékeléseket. A hivatkozási szokások eltérő volta, a cikkekben található hivatkozások számában megnyilvánuló tudományterületenkénti eltérések, valamint a publikálás és a hivatkozás között eltérő idő különbözősége okozza ezt. Ezen kívül az IF manipulálható, például úgy, hogy a szerzőket arra készítetik, hogy azokra a folyóiratokra hivatkozzanak, amelyekben írásuk meg fog jelenni. Mindezeket figyelembe véve a DORA ajánlásokat fogalmaz meg arra nézve, hogy a tudományos közösség definiálja újra a kutatás minőségéről alkotott képét, inkább a tartalmat vegye figyelembe, nem pedig a megjelenés helyét, továbbá a cikkeken túl a kutatás más eredményeit vegyék figyelembe.

(Koltay Tibor)

165/2014

MÁS-BLEDA, Amalia [et al.]: Successful researchers publicizing research online : an outlink analysis of European highly cited scientists' personal websites. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 1., p. 148-172.

A sikeres kutatók online népszerűsítik eredményeiket: gyakran idézett európai tudósok egyéni honlapjainak elemzése

Hivatkozás; Honlap; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány célja, hogy feltárja a gyakran idézett európai tudósok linkelési szokásait, mégpedig online publikációs listájuk és munkahelyi személyes weboldaluk alapján. Először 1525 magas idézettséggel bír, európai intézetekben működő tudóst kerestek, majd egy személyes böngészőprogram segítségével összegyűjtötték azokat a kifelé mutató linkeket, melyek a tudósok online publikációs listájáról és weboldaláról

népszerű tudományos weboldalak és fájltypusok előre meghatározott együttesére mutattak. Meglepő módon az derült ki, hogy a társadalomtudósok zöme a többi tudományág művelőivel összehasonlítva *legalább egy kifelé mutató linket* produkált. Szinte az összes linkelt fájltypus PDF volt, a legtöbb megcélzott weboldal pedig valamilyen tudományos adatbázis, főleg a DOI (Digital Object Identifier) weboldala. Az egészség- és az élettudományok kutatói többnyire tudományos adatbázisokra linkeltek, míg a műszaki, természet- és társadalomtudományok kutatói a weboldalak jóval szélesebb körére. Ritkán került sor könyveket tartalmazó vagy a közösségi média oldalaira, elsősorban az előbbiekről. Ezért azután – noha a sikeres kutatók rendszeresen használják a világhálót arra, hogy felhívják a figyelmet online publikációikra – jelentős tudományági és egyéb különbség mutatkozik abban, miként teszik ezt. Eredetiségét tekintve a tanulmány elsőként elemzi a gyakran idézett tudósok intézményi webes jelenlétének linkelési jellegzetességeit annak megállapítása végett, milyen webes forrásokat használnak a tudósok közleményeik elérhetőségének biztosítására.

(Autoref.)

166/2014

ORDUÑA-MALEA, Enrique – ORTEGA, Jose Luis – AGUILLO, Isidro F.: Influence of language and file type on the web visibility of top European universities. – Bibliogr. In: Aslib journal of information management. – 66. (2014) 1., p. 96-116.

A nyelv és a fájltypus hatása az élvonalbeli európai egyetemek webes láthatóságára

Bibliometria; Felsőoktatási intézmény; Honlap; Matematikai módszerek; Számítógép-hálózat

A cikk célja, hogy kiderítse, vajon az európai egyetemeken van-e szerepe a webes láthatóságban a fájltypusnak (.rtf, illetve webfájl), illetve a nyelvnek (angol, spanyol, német, francia, olasz). A szerzők Európa 200 legjobb egyetemének (a Ranking web of World Universities = <http://www.webometrics.info/en/europe>) az elemzését végezték el az összes hivatalos URL Google-lal végzett manuális lekérdezése után (2012 áprilisában). Ezután a láthatóság és a fájlformátumok közötti korreláció elemzését adják nyelvek szerint, végül előrejelzést kapunk a láthatóságra a SMOreg funkció segítségével. Az

eredmények szerint a spanyol és az angol az a nyelv, amelynél a legmagasabb a korreláció a webes láthatósággal. Ez még nagyobb lesz – bár mérsékelt – ha csak a PDF-fájlokat nézzük. Az eredmények korlátozottan igazak, mivel alacsony a korreláció az összes vizsgált oldal és a láthatóság között. Egy olyan keresőmotor hiányában, amely segítené a linkszámlálást, ez a folyamat bonyolult. A korrelációban megfigyelt – mérsékelt – növekedés az (angol és spanyol nyelvű) PDF-fájlok esetében érdemleges volt. Ez közvetve megerősíti azt, hogy bizonyos fájlformátumok és nyelvek eltérő internetes láthatósági magatartást generálnak az európai egyetemek weboldalain.

(Autoref.)

167/2014

TOHIDINASAB, Fariba – JAMALI, Hamid R.: Why and where Wikipedia is cited in journal articles?. – Bibliogr. 35 tétel In: Journal of Scientometric Research. – 2. (2013) 2., p. 231-238.

Miért és hol hivatkoznak a Wikipédiára tudományos cikkekben?

Bibliometria; Elektronikus publikáció; Enciklopédia, lexikon; Hivatkozás

A Scopusban 2007-ben és 2012-ben indexelt olyan angol nyelvű cikkek tartomelemzését és bibliometriai elemzését végezték el, amelyekben a Wikipédiára hivatkoznak. A rétegzett, véletlenszerű mintavétel 602 cikkre terjedt ki. A hivatkozásnak 20 féle okát találták. A Wikipédiát használják idézetek, meghatározások, tények és számadatok, földrajzi, történelmi információk, demográfiai vagy életrajzi adatok, matematikai és kémiai egyenletek, összefüggések megkeresésére. Maga a Wikipédia lehet valaminek (pl. a Web 2.0-nek) a példája. A cikkek foglalkozhatnak benne található szócikkekkel. A Wikipédiában található információ szolgálhat valaminek a magyarázatául vagy érvként, valamely kutatási módszer bevezetéséül vagy leírásaként. Ábrákat, grafikonokat, térképeket vagy táblázatokat vesznek át a Wikipédiából, amely további aktuális, újdonságot jelentő, valamint más, idegen nyelvű információ forrásául szolgálhat. Hasonlóképpen, szakirodalmi szemlék is alapulhatnak rá. Előfordul, hogy meghatározott cél nélkül, felületesen említik. A hivatkozások száma 2007-ben 256, 2012-ben 346 volt.

A Wikipédiára történő hivatkozások a cikkek különböző részeiben találhatóak. A hivatkozó

cikkek 27 szakterületről kerültek ki, 2007-ben a társadalomtudományok területéről 16,7%-kal (193 cikkel), a számítástechnika esetében 10,4%-kal, az orvostudomány területéről 9,8%-kal. 2012-ben a leginkább a Wikipédiára hivatkozó terület a számítástechnika volt 13,8%-kal (750 cikkel), amelyet a műszaki tudományok 11,1%-os, a társadalomtudományok 10,9%-os arányban követtek.

A hivatkozott témák közül 2007-ben 18,2% került ki a számítástechnika, 10% a kémia és 9,2% az internet területéről. 2012-ben az internet vezette a listát 12,7%-kal, amelyet a kémia 11,1%-kal és a számítástechnika 10,0%-kal követett.

(Koltay Tibor)

Lásd még 190, 221

Információszerzés (information management)

168/2014

HUWE, Terence K.: Big Data and the library : a natural fit. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 34. (2014) 2., p. 17-18.

A Big Data és a könyvtárak

Elektronikus könyvtár; Információszerzés; Könyvtárosi hivatás

A Big Data rövid idő alatt globális figyelemre tett szert az információmenedzsment iránt érdeklődők körében, ami közös ötletelésre ösztönözte az információs szakembereket. Az olyan nagy adathalmazokkal történő könyvtári munkák, mint a felhasználói felmérések, az állományhasználati és a szakterületeken átívelő kutatások mind a Big Data fogalmával írhatók le, ami a könyvtárosok számára egyelőre ismeretlen terület.

2014-ben több meghatározó momentumot láthatunk:

- a nagyvállalatok és kutatóegyetemek támogatják a Big Data kezdeményezéseket, gyakran kormányzati közreműködéssel;
- az adatfeldolgozás sebessége megnövekedett az új számítógépes hardver-technológiák fejlődése miatt (pl. az in memory computing);
- a Big Data mindenhol használható, legyen az a kozmológia, a Higgs-részecske tanulmányozása vagy bármilyen hatalmas és gyorsan növekvő projekt.

Az információs szakembereknek, a könyvtárosoknak új lehetőséget jelent, hiszen a Big Data esetében szükség van olyan szakértőkre, akik képesek használható adatokat kinyerni, és mintákat felismerni a nagy adathalmazokból.

Az új adatelemzések eredményeként megdöbbentő, hogy milyen új mintákat lehet felfedezni a nyelvben, a demográfiai adatokban, a szokásokban. Vitákat látunk kibontakozni a Big Data hasznosságáról, van, aki nagy lehetőséget lát benne, más pedig haszontalannak véli.

A mintafelismerés (pattern recognition) az állománygyarapító és tájékoztató könyvtárosok egyik erőssége. Fontos azt észrevenni, hogy a napi munkánkhoz pontosan az a gondolkodásmód szükséges, mint a Big Data kutatásához, megértéséhez. Az adatkezelés például mindig része volt az állományra vonatkozó stratégiáknak, ami segítheti a tisztánlátást. Itt a lehetőség, hogy képességeinket egy teljesen új területen kamatoztassuk. A tanulmányban példákat lehet olvasni más területekről, hogy ott hogyan alkalmazzák a mintafelismerés képességét, és ezt hogyan lehet használni a könyvtárak esetében.

A könyvtárosoknak az életpályájuk során sokféle új technológiát és módszert kell elsajátítaniuk a gyorsan változó világ miatt. Ha elkezdünk a Big Data-val foglalkozni, új látásmódra lesz szükség. Folyamatosan nyomon kell követni, hogy mi történik különböző tudományterületeken a Big Data-val kapcsolatban. Érdemes odafigyelni a kereskedelemre és a piacra, ahol nagyon gyorsak az innovációk, a digitális bölcsészetre, valamint a kreatív időöltésre (hobby, zene, művészetek), mert ezek is készíthetnek adhatnak a Big Data használatára.

(Bognár Noémi Erika)

169/2014

LAHTINEN, Johanna: Local social knowledge management : a case study of social learning and knowledge sharing across organizational boundaries. – Bibliogr. In: Journal of information science. – 39. (2013) 5., p. 661-675.

Helyi közösségi tudásmenedzsment: esettanulmány a közösségi tanulásról és a szervezeteken átívelő tudásmegosztásról

Együttműködés -helyi; Információszerzés; Továbbképzés

A tudásmenedzsmentet általában az egyes szervezetek tevékenységének kontextusában

értelmezik. Mostanában azonban olyan tevékenységek is középpontba kerülnek, amelyek túlmutatnak a szervezeti kereteken, különösen érvényes ez a szervezeteken átívelő szociális tanulás kulcsfontosságú szerepére. A szerző a „helyi közösségi tudásmenedzsment” fogalmát használja a közösségi tanulás folyamatának hangsúlyozására a regionális hálózatépítésben. Bemutatja a helyi közösségi tudásmenedzsment szerepét egy regionális fejlesztési projektben. Ismerteti a tudásmegosztás és -létrehozás gyakorlatát a projekt nyolc munkacsoportján belül, különös figyelmet fordítva a közösségi tanulás folyamatának kialakulására. A hálózatépítés során a tudásmegosztás és -létrehozás három különböző, de egymástól kölcsönösen függő formáját ismerték fel. Az operatív hálózatépítés segítette az embereknek az aktuális projektfeladatok teljesítésében, a stratégiai hálózatépítés pedig a jövő útját jelölte ki. A hálózati munka harmadik formája a projekt-résztvevők személyes fejlődését erősítette akkor is, amikor az együttműködés nem volt folyamatos. Az eredmények azt mutatják, hogy a tudásmenedzsment kutatásában lehetnek hitelesebb modellek is, amennyiben a nézőpont olyan szélesebb kontextusba kerül, ahol az emberek általában hatni tudnak egymásra.

(Autoref.)

170/2014

ŚWIGONŃ, Marzena: Personal knowledge and information management – conception and exemplification. – Bibliogr. In: Journal of information science. – 39. (2013) 6., p. 832-845.

A személyes tudás- és információszervezés fogalma és példái

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használói szokások; Információszervezés

A személyes tudás- és információszervezés (personal knowledge and information management=PKIM) mint három fogalom – a személyes tudásszervezés, a személyes információszervezés és az információs műveltség – integrált felfogása megfelelő és átfogó megközelítést adja ezeknek a témáknak, amelyek között sok az átfedés és egymást kiegészítő érdeklődési terület. A tanulmány ismerteti a PKIM elméleti alapjait és az első empirikus tanulmányokat, amelyek felsőoktatási környezetben születtek. Bemutatja a PKIM-skála kialakulásának és kipróbálásának folyamatát,

amelynek során szakirodalmi elemzést végeztek, szakértőkkel és hallgatókkal konzultáltak, és statisztikai módszereket alkalmaztak. A PKIM-skála újszerű önértékelési eszköz a hallgatók tudásának és információs készségeinek mérésére. Az információtudományt és rokon területeket tanuló lengyel hallgatók PKIM önértékelése magas volt, de nem annyira, mint ahogy várták. A mester szakos hallgatók magasabb szintű PKIM önértékelésről számoltak be, mint a bachelorok.

(Autoref.)

171/2014

ZASTROW, Jan: PIM 101 : personal information management. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 34. (2014) 2., p. 22-24.

A személyes információk szervezése

Elektronikus dokumentum; Információszervezés; Megőrzés

A szerző szerint személyes digitális tulajdonunkkal kapcsolatban létezik egészséges középút a jóindulatú hanyagság és a megszállott címkézés és adatbázis-építés között. A Personal Information Management (PIM) kifejezést a mai értelmében 2005 óta használjuk: olyan személyes adatok, papíralapú és elektronikus dokumentumok tárolását, rendszerezését és használatát értjük alatta, amelyekre a hétköznapjaink során szükségünk van. Ez a téma koránt sem elhanyagolható, szervezettség hiányában fontos adatokat veszíthetünk el. A különböző szoftverek és hardverek igen gyorsan avulnak, és a sok adattárolási lehetőség (CD, DVD, pendrive, Dropbox, Flickr, Facebook, stb.) között könnyen elkeveredhetünk, nem találva a szükséges dokumentumot. Egyszerű megoldásnak tűnhet, hogy minden adatunkat feltöltsük a felhőbe, ám ilyenkor számolnunk kell azzal, hogy egy cég szolgáltatásait vesszük igénybe, ami bármikor megszűnhet vagy átmenetileg elérhetetlenné válhat a dokumentumainkkal együtt.

Egy 2007-es kutatás négy fő kihívást állapított meg a személyes dokumentumok archiválásában: 1. az emberek nehezen választják ki, mely fájljaik lesznek értékesek a jövőben; 2. a tartalmakat online és offline módon is tárolják, és nehezen emlékeznek vissza, hogy egy adott dokumentum hol van; 3. komoly gondjaik adódnak, ha sok fájl kell kezelni, metaadatokat hozzájuk rendelni, vagy új formátumra konvertálni őket; 4. az asztali

keresőkkel nehezen találhatók meg a fájlok, különösen akkor, ha azok elnevezése nem ismert. 2012-ben egy felmérés során 110 író kérdezte meg arról, hogyan kezelik személyes fájljaikat: a többség nem alakít ki stratégiát az archiválásukra, még azok sem, akik szakképzettségüket tekintve könyvtárosok vagy levéltárosok. Ez különösen azért érdekes, mert az ő munkájuk során nagy hangsúlyt kap ez a tevékenység, ám a hétköznapiakban mégsem alkalmazzák. A felmérés válaszadóinak 80%-a azt mondta, szívesen fogadna javaslatokat ebben a témában.

A könyvtárak készek arra, hogy felkarolják az ügyet: az ALA Preservation Week programja során a Library of Congress munkatársai egy teljes napot szenteltek a személyes digitális archiválás kérdésének. Mike Ashenfelder javasolta a következő stratégiát: keressünk meg mindent, amit el akarunk menteni; döntsük el, mit akarunk megtartani, a többi dobjuk ki; következetes elnevezéseket használjunk a fájlok rendezésekor; különböző helyekre mentjük a példányokat a 3–2–1 szabályt használva, vagyis: három példányt készítsünk, kettőt két különböző adathordozóra,

egyiket pedig egy olyan helyen tároljunk, ami nem a lakóhelyünk, és ötévente új tárolóeszközre tegyük át a megőrzött tartalmakat. Nem szabad elfeledkeznünk a linkek és a jelszavak mentéséről sem.

A Yale Egyetem útmutatót adott ki a digitális megőrzéssel kapcsolatban, amely mindenki számára hasznos lehet. Az útmutató két részből áll: 1. A legkevesebb, amit megtehetsz c. rész magyarázza el a biztonsági mentés, az egységes fájlnevezés, a fájlok szervezésének alapjait; a 2. rész pedig a „haladóknak” magasabb szintű információkat tartalmaz a hardverek és a szoftverek kiválasztásával, a fájlok kompatibilitásával és hasonlókkal kapcsolatban. A fájlok elnevezésének bevált gyakorlata az Észak-Kaliforniai Állami Könyvtár YouTube tutorialja segítségével ismerhető meg.

A személyes digitális archiválási ismeretek elsajátítása és terjesztése azért is fontos, mert mindez kihat a kulturális örökség hosszú távú megőrzésére is.

(Jávorka Brigitta)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

172/2014

MANZARI, Laura: Supporting intellectual freedom : symbolic capital and practical philosophy in librarianship. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 84. (2014) 1., p. 8-22.

A szellemi szabadság támogatása: szimbolikus tőke és gyakorlati filozófia a könyvtáros hivatásban

Cenzúra; Könyvtáresetika; Könyvtárosi hivatás; Olvasáskorlátozás; Szellemi szabadság

A szellemi szabadság támogatása a 30-as évek óta a könyvtáros hivatás része. Három elsődleges jelenség létezik, melyek e támogatás alapjait szolgálják. Ezek a szabályalkotás, az intézményesítés és a kutatás. A szabályalkotást főleg az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) végezte el az etikai kódex és könyvtár jogi törvény (Library Bill of Rights) megalkotásával. Az intézményesítés megfelel az ALA által létrehozott bizottságok alakításának, melyek feladata a

szellemi szabadság védelme. Végül a kutatáshoz tartoznak a szellemi szabadság és a cenzúra területén folytatott tudományos és amatőr vizsgálatok a könyvtár- és információtudományon belül. *Pierre Bourdieu* szimbolikus – nem materiális – tőkéről vallott nézeteit felhasználva a tanulmány kifejti, hogy e három terület az alapja annak a könyvtárosi gyakorlati filozófiának, mely a könyvtárosokat felbátorítja mindenfajta cenzúra munkahelyükön való elutasítására.

(Autoref.)

173/2014

RHODES, Tamara: A living, breathing revolution : how libraries can use "living archives" to support, engage and document social movements. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 40. (2014) 1., p. 5-11.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Hogyan tudják a könyvtárak az „élő archívumokat” felhasználni társadalmi mozgalmak támogatására, elfogadására és dokumentálására?

Feladatkör; Kiállítás; Megőrzés; Társadalmi követelmények

Miben áll vagy fog állni a könyvtár jövője? Ami egykor betonból, téglából és üvegből álló építmény volt, ma már olyan „harmadik hely”, mely a közösség, a művészet és a kultúra otthona. Mi a következő lépés? A New York-i Sheila C. Johnson Design Center #searchunderoccupy kiállítása egy olyan „élő archívum”, mely vizuálisan mutatja be a New School Egyetem diákjai közösségének a *Foglaljuk el a Wall Streetet!* (OWS) mozgalomra adott kreatív és kritikus válaszait. Nemcsak vizuális elemekből áll (videók, fényképek, audio- és performance projektek), hanem szövegalapú munkákból is (élő feed-tag felhők, posztok és blogok). Alapvető természetüknél fogva a könyvtárak alkalmasak arra, hogy a társadalmi változások hajtóerejévé váljanak, és ezt a kiállítást példaként használva a könyvtárak be tudják mutatni közösségeik életét azzal, hogy válaszaikat kiállítják, és ezzel támogatják társadalmi mozgalmakban való részvételüket, mozgósítsanak másokat és dokumentálják ezt a jövő számára. A könyvtári élő archívumok több utat is választhatnak, például audiovizuális anyagokat digitalizálnak, vagy a közösség tagjai számára lehetővé teszik, hogy megosszák emlékeiket, tudásukat, fényképeiket vagy véleményüket másokkal a virtuális térben. A #searchunderoccupy kiállítás példához a legjobban a William McDonough építész tevékenységének és beszélgetéseinek a Stanford Egyetem könyvtára számára történő rögzítése hasonlít. Ezekből eltérően a New School módszere nagyobb léptékű önkifejezést tesz lehetővé a vizuális médiumok révén napjaink technológiájának megfelelően. A közösségi média az, amely változó természetével segít a mai generáció társadalmi mozgalmairól hírt adni széles körben, és az ilyen élő archívum – folyton változó természeténél fogva – egy végtelen lehetőségekkel rendelkező jövőbeli könyvtárak képvisel.

(Autoref.)

Nemzeti könyvtárügy

174/2014

SOKOLOV, Arkadij Vasil'evič: God kul'tury v èpohu informatizacii In: Bibliotekovedenie. – (2014) 1., p. 16-22.

A kultúra éve az informatizálás korában Oroszországban

Feladatkör; Könyvtárpolitika; Rendezvény; Támogatás - pénzügyi -állami, hatósági

Az orosz kormány által 2010 októberében elfogadott *Információs társadalom (2011–2020)* hosszú távú program világosan kifejezi az oroszországi társadalom informatizálásának állami politikáját. Fő irányai: elektronikus kormányzás, az emberek életminőségének javítása, a kulturális örökség megőrzése és az információs-kommunikációs piac fejlesztése. A kormányprogramban szerepel a nemzeti könyvtári forrás létrehozása egységes katalógussal a nemzeti könyvtárak, az országgyűlési könyvtár, valamint az állami akadémiák könyvtárainak, az országos és városi közkönyvtárak állományainak digitalizálásával. A könyvtárosok örömmel fogadták azt az elnöki rendeletet, amely 2014-et a kultúra évévé nyilvánította. Az országos rendezvény célja, hogy a társadalom figyelmét a kultúra fejlesztésére, a kulturális-történelmi örökség megőrzésére, az oroszországi kultúrának a világban elfoglalt helyére irányítsa.

Bár logikus lett volna, a könyvtárak nem kaptak vezető szerepet a lebonyolításban, nélkülük az év valószínűleg csak színes, gondtalan show-k sorozatával telik. Az okokat keresve abból kell kiindulni, hogy a globalizáció és az informatizálás metatendenciái csak bonyolultabbá teszik az emberiség létét fenyegető globális problémákat. Oroszország már régóta a kockázatos, sőt a veszélyes zónában van, a várható antropológiai katasztrófa jelei már fellelhetők az orosz emberek életmódjában és társadalmi tudatában: nő a társadalmi rétegződés, élesedik az etnikai ellenségeskedés; a demokrácia és a liberalizmus imitálása apátiához, erkölcstelenséghez, korrupcióhoz, törvénytelenésekhez vezet. A könyvekkel, a könyvtárakkal, a kulturális örökséggel szembeni tiszteletlenség ennek a megnyilvánulása. A jól hangzó elnöki rendeletet a könyvtári rendszer krónikus válsága leküzdésében teendő lépésként lenne jó értelmezni.

A válság okai közül az objektív ok az a globális tendencia, amelyben az elektronikus kommunikáció kiszorítja a nyomtatott alapút; az ismeretek valamennyi területén folyamatosan bővül a világon bárhol bármikor ingyenesen elérhető hálózat. A szubjektív ok az állami könyvtári politika. A „kultúra adaptálása a piacgazdasághoz” elv eredményeként csökken a könyvtárak állami támogatása, bezárták az Oroszországi Könyvkamarát (2013. dec.). A

válságból technokrata vagy humánus úton lehet kijutni. Az előbbi a további tudományos-műszaki haladással, az emberek növekvő anyagi és szellemi igényeinek a kielégítésével számol, az utóbbi pedig az eszközt vesztett emberek társadalmi tudatának humanizálásából indul ki. A technokrata irány követői gondolatban odáig jutottak, hogy a könyvtár lényege az alkalmazott technológiától függ, a társadalomnak elsősorban információs szolgáltatásokra van szüksége. A humánus út alapja, hogy az emberiség válságának leküzdése, a szellemi újjászületés csak akkor lehetséges, ha az utókor igényli, érti és értékeli a tudományt és a művészetet, a nemzetek kulturális örökségében megtestesülő bölcsességet. Míg a természetes nyelv az emberré válás alapja, a mesterségesen létrehozott könyv az emberi civilizációé. A könyvtári állományok tehát nemcsak dokumentum- és információforrások, hanem humánus források dokumentum formában.

A humánus stratégia megvalósításakor ellentmondó ideológiáknak kell eleget tenni: a társadalom humanizálásának és informatizálásának. A józan ész szerint a globális információs társadalomban a könyvtárakra csak akkor van szükség, ha értékesebbet tudnak adni, mint az internet vagy általában az elektronikus kommunikáció. A humánus küldetés teljesítéséhez tisztázni kell a fogalmakat: a cél nem a könyvtárak informatizálása, hanem a könyvtárak átalakítása az informatizálás eszközével; a könyvtári stratégiai tervekben e kettőnek ki kell egészítenie egymást. A könyvtárak informatizálása csak akkor igazolódik be, ha segíti a könyvtárak humánus küldetésének teljesítését. A feladat bonyolult, de megoldható, ha 2014 Oroszország kulturális újjászületésében egy hosszú távú és komoly munka kezdete lesz.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

175/2014

VYLEGŽANINA, Tamara Izmajlovna: Publičnye biblioteki Ukrainy v informacionnom prostranstve In: Vestnik BAE. – (2013) 4., p. 38-40.

Ukrajna közkönyvtárai az információs térben

Együttműködés -belföldi; Fejlesztési terv; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

Az ukrán könyvtárak korszerűsítése az 1990-es években kezdődött. Az alapfeladatok mellett a könyvtárak részt vesznek az információ nemzeti forrássá alakításában, elősegítik az ország stabil

fejlődését. Az információs technológia bevezetése új, korszerű szolgáltatások kialakítását tette lehetővé, a megyei könyvtárakban a szolgáltatások javítása többek között a wifinek is köszönhető. Az új információs technológiát alkalmazzák a katalógusok retrospektív konverziójában, az elektronikus dokumentumszolgáltatásban. A virtuális kiállítások és tájékoztatás mindennapi gyakorlattá váltak. Online tájékoztató-bibliográfiai szolgáltatást négy országos és húsz megyei tudományos könyvtár nyújt. 2005-ben az Országos Gyermekkönyvtár kezdeményezte az *Ukrán könyvtárak egyesített virtuális tájékoztató szolgálata* projektet, amelyhez tíz regionális gyerekkönyvtár csatlakozott. A honlapokon található „virtuális tájékoztatás” használatához a könyvtáraknak saját szabályzatuk van, a tartalmak minőségileg és mennyiségileg eltérőek; a problémát a közkönyvtárak közös virtuális szolgáltatása fogja megoldani.

Az ukrán könyvtárak külföldi követségekkel, nemzetközi szervezetekkel és alapítványokkal működnek együtt. Az *Internet a közkönyvtárak olvasóinak* (LEAP) és az *Ablak Amerikára* projektnek köszönhetően jöttek létre a közkönyvtárakban a világhálóhoz csatlakozó információs központok. A *Bibliomost* projektet a Bill és Melinda Gates alapítvány támogatja a 2009-ben indult *Globális könyvtárak* program keretében. Öt év alatt a pályázatokon nyertes 1815 közkönyvtárban internetes központok nyíltak legalább öt számítógéppel, amelyekről ingyenesen elérhető a világháló. A városi típusú falvakban vagy településeken működő könyvtárak (62%) a lakosokat mindennapi ügyeik intézésében is segítik. Minden megyei könyvtárban tartanak tréningeket könyvtárosoknak. A könyvtárak sokat tesznek saját információs forrásaik létrehozásáért, 440 közkönyvtárban épül elektronikus katalógus, a bibliográfiai rekordok száma több mint 17 millió. Az országgyűlési könyvtárban kidolgozták az első ukrán nyelvű tezaurszt (35 ezer tétel), amelyet a tervek szerint beépítenek a közkönyvtárak többsége által használt IRBIS szoftverbe. Több mint 500 közkönyvtárnak van saját honlapja.

A bonyolult társadalmi-gazdasági környezetben a könyvtárak stabil kulturális intézmények maradnak, ahol közösségi terek is alakulnak. Több megyei könyvtár együttműködésével épül az időszaki kiadványok közös katalógusa, és 14 résztvevővel, 114 ukrán folyóirat analitikus feldolgozásával a közép-ukrajnai osztott katalógus. Ukrajna kulturális örökségének feldolgozására több digitalizálási és teljes szövegű adatbázis-építési projekt indult. A könyvtárak megkezdtek régiójuk kincseinek feltárását, elektronikus

helytörténeti források létrehozását. A *Történelmi Voliny* konzorciumban a breszti megyei könyvtár és a történelmi Oroszország területén lévő múzeumok és levéltárak is részt vesznek. A projekt célja bibliográfiai és teljes szövegű helytörténeti források létrehozása és elérhetővé tétele a világhálón. Az adatbázisban mintegy 20 ezer bibliográfia rekord és 1,5 ezer teljes szövegű dokumentum található, a terület aktuális hírei, fotó- és videoanyagok. A *Herszonscsina: idő, események, emberek* forrás a *Taurisz* (Krím) helytörténete virtuális projekt része. Több megyei könyvtár ért el jelentős eredményeket saját elektronikus könyvtára építésében.

2011-ben felhasználói igényre készült az ország kultúrájáról és művészetéről reális képet bemutató *Ukrajna kultúrája* elektronikus könyvtár. A *Nemzeti elektronikus könyvtár* alapját az ágazati keretekben épülő digitális gyűjtemények koordinációjával lehet megteremteni.

A könyvtárosok munkáját módszertani honlapok, könyvtári blogok és az 1998 óta megjelenő *Bibliotečna planeta* (Könyvtári világ) folyóirat segíti.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 161, 201

Együttműködés

176/2014

ECKELMANN, Sigrun – LOSSAU, Norbert – NOLTE-FISCHER, Georg: Auf dem Weg zur Neuausrichtung der überregionalen Informationsservices In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 61. (2014) 1., p. 5-10.

Res. angol nyelven

A régiókon átívelő információszolgáltatások átalakítása felé

Együttműködés -belföldi; Fejlesztési terv; Könyvtári hálózat; Központi szolgáltatások

A könyvtári adatok feldolgozásának története Németországban lényegében véve a regionális könyvtári hálózat felépítésének és fejlődésének története a hatvanas években kezdődő megbeszélésektől kezdve a nyolcvanas években való megvalósításig. Az új hálózatok egymás után automatizálták a központi szolgáltatásokat, és látták el tagkönyvtáraikat.

A fejlesztések ösztönzője főleg a Német Kutatási Alap (DFG) volt, amely 1979-ben ajánlásokat is megfogalmazott számukra; érthető, hogy 2011-ben ismét megszólalt a könyvtári hálózatok továbbfejlesztéséről szóló állásfoglalásában (*Positionspapier zur Weiterentwicklung der Bibliotheksverbände als Teil einer überregionalen Informationsinfrastruktur*). Ezzel egy időben a Tudományos Tanács (WR) is értékelte a könyvtári hálózatokat a tartományok felkérésére, és hasonló eredményre jutott (*Übergreifende Empfehlungen zu Informationsinfrastrukturen*), majd közösen adták közre álláspontjukat a könyvtári hálózatok jövőjéről és továbbfejlesztéséről *Gemeinsame Erklärung zur Zukunft der Bibliotheksverbände als Teil einer überregionalen Informationsinfrastruktur in Deutschland* címmel. Mindhárom tanulmány megállapításainak lényege, hogy a meglévő könyvtári szolgáltatások a gyors műszaki és tudományos változásokkal már képtelenek lépést tartani: a tudósnak a digitális információkra közvetlenül a digitális munkahelyén van szüksége, és nem érdekli, honnan származik az információ. Ezért a DFG és a Tudományos Tanács a régiókon átívelő információszolgáltatás átalakítását javasolja: a regionális struktúrákat elsősorban funkcionális és kötelező munkamegosztás váltsa fel, továbbá integrálni kell az addig regionális katalógusokat és szolgáltatásokat. Az átalakítás során (1) az eddig regionálisan szervezett központi alapszolgáltatások helyett országos, tartós szolgáltatások jönnek létre, melyek bekapcsolódnak a nemzetközi vérkeringésbe, és (2) struktúrát képző, tudománysszakokon átnyúló, országos kínálatok jönnek létre kiegészítő szolgáltatásként, melyek a tudományos kutatók munkaformáihoz igazodnak. Az átalakítási folyamat segítésére a DFG és a WR pályázati támogatási program kialakítását javasolta.

A DFG 2012 januárjában tette közzé *A régiókon átívelő információszolgáltatások átalakítása (Neuausrüstung der überregionalen Informationsservices)* című pályázatát. Az átalakítás dinamikáját növelendő a pályázatban négy témakör szerepelt: 1. könyvtári adatok infrastruktúrája és helyi rendszerek, 2. hosszú távú hozzáférés biztosítása az adatokhoz, 3. digitális kiadványok kezelése, 4. kutatásközei infrastruktúra. A pályázat sajátossága volt, hogy a DFG viszonylag hosszú időt biztosított a pályázatok beadására (9 hónap). Először nyilatkozniuk kellett a pályázóknak, érdeklí-e őket, majd rövid vázlatot kértek tőlük; a 24 vázlatot bizottság értékelte (a benyújtott 24-ből 7-et fogadott el), és ezeket kellett aztán kidolgozniuk a hátralévő időben. A határidő letelte után, 2013

októberében ugyanaz a bizottság értékelte a pályázatokat négy szempont szerint, majd közel 2,5 millió eurót biztosított a nyertes projektek számára.

A tanulmány befejező részében a szükséges információcsere és a közös munkálkodás, egyeztetés fontosságára, valamint a már futó ERMS (Electronic Resource Management), és RADAR (Research Data Repositorium) projektekkel való együttműködésre és alkalmazkodásra hívják fel a figyelmet a szerzők. (Fontos, hogy a sikeres működés érdekében a politikusok megtegyék a szükséges jogi lépéseket mind tartományi, mind szövetségi szinten.)

(Murányi Lajos)

177/2014

ELLIS, Sally: A history of collaboration, a future in crowdsourcing : positive impacts of cooperation on British librarianship. – Bibliogr. In: Libri. – 64. (2014) 1., p. 1-10.

Az együttműködés története, a crowdsourcing jövője: a kooperációnak a brit könyvtárügyre gyakorolt pozitív hatásai

Együttműködés -belföldi; Használó; Kommunikáció -használókkal; Megőrzés

A brit könyvtárügyben mindig is törekedtek és törekednek a kooperációra, legyenek azok olvasók, könyvtárak, levéltárak, múzeumok vagy egyéb információs intézmények, és ennek érdekében a modern technológia is bevetésre kerül. Az amerikai egyetemi könyvtáros tanulmánya sorra veszi a múltban és a jelenben alkalmazott együttműködési megoldásokat, és kiderül, hogy az intézmények és a használók közötti együttműködés – a *crowdsourcing* – alkalmas bizonyos problémák megoldására, erősíti a gyűjteményeket és a közösségeket, valamint elkötelezetté teszi a használókat: ezzel biztosítva a brit könyvtárak, levéltárak és múzeumok jövőjét.

A *crowdsourcing* jelentése az Oxford English Dictionary szerint „az információk vagy szolgáltatások megszerzésének olyan gyakorlata, melynek során ezeket nagyszámú embertől, rendszerint az interneten keresztül és gyakran ellentételezés nélkül szerzik be”. A fogalom szakirodalomban leírt tartalmának és jellemzőinek ismertetése után a szerző a használói együttműködés és a *crowdsourcing* előnyeit és hátrányait elemzi, s hangsúlyozza, az nem oldja meg egy-egy intézmény anyagi vagy személyzeti

gondjait sem, de sok etikai kérdést felvethet. Ezt követően a szerző részletesen ismerteti néhány fontos és sikeres együttműködési megoldást – időrendben haladva.

Elsőként az 1714-ben a brit kormánynak a hosszúsági fokok kiszámítására, vagyis a pontos tengeri helymeghatározásra kiírt pályázatát említi, majd az angol nyelv első szótára, az *Oxford English Dictionary* megszületésének (1879) körülményeit írja le. 1937-ben önkénteseket toboroztak, hogy vessék papírra hétköznapi megfigyeléseiket naplószerűen (*Mass Observation Movement*). A mozgalom az ötvenes évek végéig tartott, majd 1981-ben folytatódott. (Az anyag a Sussex Egyetem archívumában található meg.)

A *FamilySearch* ugyan nem brit kezdeményezés, hanem Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza, vagyis a mormonok nonprofit vállalkozása, de otthonra lelt a Brit Nemzeti Levéltárban, és sok segítséget nyújt a könyvtáros szakmának, illetve a könyvtárban megforduló, családtörténet iránt érdeklődő olvasóknak.

2010-ben a British Museum (BM) elhatározta, hogy együttműködik a Wikipédiával. Ennek eredményeként számos szócikk született a BM kincseiről mintegy negyven önkéntes közreműködésével.

Szintén 2010-ben indult a British Library (BL) és a Noise Futures Network egyéves közös programja, a *UK Soundmap* (az Egyesült Királyság hangtérképe), melynek során 350 önkéntes mindenféle hangzó anyagot küldött be (dialektusokat, természeti jelenségek, állatok hangját stb. – közel háromezer tételt) a BL Sound and Vision részlegébe.

A brit *Ancient Lives* (ókori életek) projekt is kihasználja azt, hogy sokan hajlandóak kéziratos dokumentum átírásával vesződni – a program gazdája az Oxfordi Egyetem –, és ezt a tevékenységformát a *citizen science* fogalmával jellemzik. Ennek keretében egyetemi tanárok és *civilek* (*citizen scientists*) foglalkoznak olyan papiruszok szövegének átírásával, melyek az Egypt Exploration Society és más intézmények birtokában vannak. (A papiruszlapok képeit feltöltik az internetre, és bárki megfejtetheti a hieroglifákat.)

(Murányi Lajos)

178/2014

JANSEN, Guido – KLAUSER, Hella: Globalising German Librarians : zehn Jahren Internationale Kooperation im Kompetenz-netzwerk - eine Zwischenbilanz In: BuB. – 66. (2014) 1., p. 38-41. Res. angol és francia nyelven

A német könyvtárosok a globális világban. Mérlegen a Könyvtári Kompetencia-hálózat (KNB) Nemzetközi kooperációs munkacsoportjának tíz éve

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Egyesület -könyvtári - nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Konferencia -nemzeti; Tapasztalatcsere

A nyári olvasóklubok, az országos kampányok vagy a könyvtárak helyzetéről szóló beszámolók ismerős fogalmak azok számára, aki a német könyvtárügyben dolgoznak, bár kevesen tudják, hogy ezek az ötletek külföldről származnak. Nyomós érv ez a nemzetközi tudástranszfer fontossága és szükségessége mellett. A külföldi ötleteknek, elképzeléseknek és kezdeményezéseknek a német könyvtáros szakmához való eljuttatásáról tíz éve a Könyvtári Kompetencia-hálózat nemzetközi kooperációval foglalkozó munkacsoportja (*Arbeitsbereich Internationale Kooperation des Kompetenznetzwerks für Bibliotheken, KNB*) gondoskodik, mely a Német Könyvtári Szövetség (Deutscher Bibliotheksverband, dbv) berlini irodájához kötődik, összefonódva más területekkel, mint a Könyvtárportál, a BIX, az EU- és egyéb pályázatokhoz nyújtott tanácsadó tevékenység és – természetesen – a német könyvtárak.

2007 óta háromévente egy-egy ország díszvendégként meghívást kapott a dbv vándorgyűlésére (2007-ben Dánia, 2010-ben Spanyolország, 2013-ban Törökország), így ez mára már szinte hagyománnyá vált. A külföldi szakemberek előadást is tartanak a rendezvényen. A külföldi kapcsolatokat bővítendő évente 35 külföldi könyvtáros szakember kap meghívást a vándorgyűlésre, akik egy külön program mellett részt vesznek a német kollégák angol nyelvű bevezető előadásain is.

A külföldi know-how folyamatos importjáról a KNB gondoskodik a dbv hírlevele, előadások, folyóiratcikkek, blogok stb. révén, vagy közvetlenül tájékoztatja a különböző német szakmai testületeket. A nemzetközi együttműködés gyümölcse a német szakértőknek a nemzetközi szakmai testületekben való jelenléte (negyvenheten dolgoznak az IFLA szakköztestületében). Ebben komoly szerepe volt az IFLA nemzeti bizottságának, amelynek titkársága a KNB említett

munkabizottságának integráns része. Az utóbbi tíz év kiemelkedő eseménye volt a Berlinben megrendezett világkonferencia (2003) és *Claudia Lux* elnöki periódusa (2007–2009); Lux vezette be az IFLA elnöki találkozóját, melyekre háromévente Berlinben, a Külügyminisztériumban kerül sor. Lux után is volt német tagja az IFLA elnökségének Barbara Schleihagen, majd Barbara Lison személyében. Európai szervezetekben is dolgoznak németek (EBLIDA, NAPLE, LIBER).

Jelenleg két fontos téma foglalkoztatja a nemzetközi és a német szakmai közvéleményt, az *e-könyvek* és a *szertől jog* kérdései. Az ezekről folytatott viták nyomán lehetőleg közös válaszokat kell találni. Az EBLIDA most induló, az elektronikus olvasásról szóló kampánya (*The Right to E-Read*) a legjobb időben érkezett; ezt a Könyvtári Kompetencia-hálózat is támogatja különböző anyagokkal. Fontosak az IFLA *Trend Report*-jában megfogalmazott kérdések is, amelyek a német könyvtárügy előtt álló teendőkre is hatással lesznek, de legalább ennyire hangsúlyos probléma a demográfiai folyamatokból adódó új feladatok teendőinek kérdése.

A globális világban a könyvtárak előtt álló kihívások mindenkit érintenek: a Könyvtári Kompetencia-hálózat nemzetközi kooperációval foglalkozó munkacsoportjára a jövőben is jelentős feladatok hárulnak tehát.

A cikk melletti keretes írás a Bibliothek & Information International (BII) nevű bizottság tevékenységét ismerteti, egy táblázat pedig a BII által támogatott külföldi tanulmányutak, kongresszusi részvételek ötéves adatsorait mutatja be.)

(Murányi Lajos)

179/2014

VANDEGRIFT, Micah – STEWART, Varner: Evolving in common : creating mutually supportive relationships between libraries and the digital humanities. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 53. (2013) 1-4., p. 67-78.

A könyvtárak és a digitális bölcsészet egymás támogató kapcsolatainak kialakítása

Digitalizálás; Együttműködés -szakterületi; Könyvtárosi hivatás; Kutatás információellátása; Tudományos és szakkönyvtárak

A könyvtáraknak és a humán tudományoknak mindig is volt számos közös vonása. Ugyanakkor

azzal a jelentős kihívással kell szembenéznük, hogy külső bírálóik megkérdőjelezzék értéküket.

A könyvtárnak ajtókat kell nyitnia, amelyeken át beléphet a felhasználók életébe. A digitális bölcsészet esetében ez azt jelenti, hogy a könyvtárnak támogatnia kell magát a kutatást, továbbá bátorítania a tudomány eredményeinek ötletes, újszerű felhasználását.

A digitális bölcsészet céljai túlmutatnak a hagyományos egyetemi tudományosságon: 1. széles körű hozzáférést akar nyújtani kulturális információkhoz, lehetővé téve az adatok kezelését, 2. át kívánja alakítani a tudományos kommunikációt, 3. szeretné jobbá tenni a tanítást és a tanulást, 4. hatást akar gyakorolni a nyilvánosságra. Ha nem is hagyományos módon, de ezek a célok átfedésben vannak a könyvtárak célkitűzéseivel, és valószínűleg megmagyarázzák, miért olyan gyakori a könyvtárak és a digitális bölcsészeti projektek közötti együttműködés. A partnerség érdekében a könyvtáraknak a digitalizálásban elsőbbséget kell adniuk az egyedi és a felhasználók számára különösen vonzó gyűjteményeknek. Sok könyvtárban hoztak létre digitális bölcsészeti kutatóközpontokat. Ahol ilyenek nem jöttek létre, ott is lehetőség van az együttműködésre, amely szerzői jogi és szellemi tulajdonjogi kérdéseket vethet fel. A könyvtárak kell meghatározni, hogy képes-e ilyen együttműködésre. El kell döntenie, hogy milyen alkalmazásokat támogat, szem előtt tartva, hogy a lehető legkevesebb, újrafelhasználható, nyílt forráskódú és nagy felhasználói közösséget maga mögött tud alkalmazást érdemes a lehető legtöbb igény kielégítésére használnia. Elképzeléssel kell rendelkeznie arról, hogy mihez kezd a projekt befejezése után.

A digitális bölcsészeti területen tett vállalások következtében a munkatársak terhelése megnöhet, és új szerepek merülhetnek fel, amihez azonban nem feltétlenül kell felvenni új dolgozókat. A humán területeken végzetek között például egyre többen vannak, akik nem oktatók vagy kutatók akarnak lenni, viszont szívesen dolgoznának könyvtárban, akár könyvtárosi végzettség nélkül is.

(Koltay Tibor)

Lásd még 205

Jogi szabályozás

180/2014

LUDEWIG, Karin: MedOANet: : the copyright and OA landscape in Mediterranean Europe In: LIBER quarterly. – 23. (2014) 3.

MedOANet: a szerzői jog és a nyílt hozzáférés helyzete Európán mediterrán országokban

Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Felmérés; Hozzáférhetőség; Szerzői jog

A tanulmány célja, hogy bemutassa, miképpen szabályozzák jelenleg a tudományos kommunikáció szereplői a szerzői jogokat a mediterrán országokban, és hogy felvesse, vajon kell-e változtatni ezeken a szabályozásokon, s milyen lépéseket kell tenni ennek érdekében. Ezért először bemutatja a *MedOANet* (Mediterranean Open Access Network, Mediterrán Nyílt Hozzáférés Hálózat) európai uniós programot, melynek célja a nyílt hozzáféréssel kapcsolatos már létező nemzeti szabályozások, stratégiák és struktúrák javítása, és egyben újak létrehozása a mediterrán országokban, azaz Franciaországban, Görögországban, Olaszországban, Portugáliában, Spanyolországban és Törökországban. Ezenkívül áttekintést ad a 2012-ben a régió tudományos kiadói körében végzett felmérés eredményeiről, melyet a MedOANet végzett, végül a felmérés legfeltűnőbb eredményeit értékeli a szerző: a régióbeli tudományos kiadóknak általában a nyílt hozzáférést támogató szerzői jogi és archiválási szabályzataik vannak. Lehetne még javítani rajtuk, például a figyelmet a nyílt hozzáférésre felhívó kampánnyal. A szerző azt is javasolja, hogy az országok politikai döntéshozói támogassák a nyílt hozzáférést mint a tudományos kommunikáció alapértelmezett módszerét szerzői jogi törvénybe iktatott jogi rendelkezésekkel, melyek lehetővé teszik a kutatók számára, hogy a zöld utat válasszák a publikáláshoz – függetlenül a kiadókkal a hasznosítási jogokról kötött előzetes megállapodástól.

(Autoref.)

181/2014

MATUŠÍK, Zdeněk: Právní podmínky sběru povinného depozitu elektronických publikací, jejich zpracování a zpřístupnění v knihovnách. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Knihovna. – 25. (2014) 1., p. 55-83.
Res. angol nyelven

Az elektronikus publikációk kötelezpéldány gyűjtésének, feldolgozásának és hozzáférésének jogi feltételei a könyvtárakban

Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Jogszabály - könyvtárügyi; Kötelezpéldány; Megőrzés

A cikk *Az elektronikus publikációk szabályozása a Cseh Köztársaság könyvtári hálózatában c.*, a nemzeti kulturális örökség fejlesztésének alkalmazott kutatási programja keretében készült. A szabályozás már régóta várat magára. (Az első kötelezpéldány-rendelet 1782-ben született, és a prágai egyetemi könyvtár hatáskörébe utalta a beszolgáltatott példányok kezelését.) A 90-es évektől kezdve, a digitális tartalmak megjelenésével a problémák hatványozódtak. A kötelezpéldányok beszolgáltatásának szabályozása a nemzetállamok kizárólagos joga.

Nemzetközi szintéren léteznek kötetlen jogi eszközök – („soft law”), melyek ezzel foglalkoznak. Az UNESCO 2003-ban adta közre a *Charta a digitális örökség védelméről* című dokumentumot, melyben hangsúlyozzák, hogy a közös örökséget *meg kell védeni és meg kell őrizni a jelen és a jövő generációi számára*. Az EU a nemzetközi joghoz hasonlóan nem szabályozza az e-publikációk kötelező beszolgáltatását, de az EBLIDA és az Európai Tanács iránymutatása rögzíti, hogy a hangzó, audiovizuális, film- és elektronikus anyagok kötelezően beszolgáltatandó dokumentumok, s ugyanakkor sürgetik a szabályozás kiterjesztését minden információhordozóra és digitális dokumentumra.

Az Európai Nemzeti Könyvtárigazgatók Konferenciája (CENL) és az Európai Kiadók Szövetsége (FEP) kiadott egy dokumentumot *Közös közlemény az e-publikációk (önkéntes vagy kötelező) beszolgáltatásáról* címmel, mely 12 pontban rögzítette a legfontosabbakat. Az Európai Bizottság 2008-ban foglalkozott a témával a kulturális örökség digitalizálása kapcsán. A szabályozás fontos eleme, hogy a technikai biztonsági eszközök ne gátolják a feladat megvalósítását, de összhangban legyenek az európai és nemzetközi jogi szabályozással: a szellemi tulajdon védelme érdekében lehetővé kell tenni a webtartalmak begyűjtését és megőrzését. A cikkben a British Library munkatársai által készített táblázat azt mutatja be, hányféle jogi szabályozás létezik a világon a hálózati publikációk tekintetében. A vizsgált 36 ország közül csak 22 foglalkozik az e-publikációkkal szűkebb értelemben, ám összesen csak 10-ben a lényegi kérdésekkel.

A cseh jogi szabályozáshoz a szerző azokat a területeket sorolja fel, amelyekkel foglalkozni kell: például azok az audiovizuális műveket, melyeket nem gyűjti a nemzeti filmarchívum, de szabadon elérhetőek az interneten és begyűjthetők, az adatbázisok és számítógépes programok kérdését, melyet a szerzői jogi törvény nem szabályoz. (Olyan elektronikus tananyagok, tankönyvek, interaktív elemek is idetartoznak, melyeket már használnak az oktatásban, s a későbbiekben kutatás tárgyai lehetnek.) Fontos része a problémának a formátum: a digitális anyagok sokszor analóg formában is léteznek, de vannak a könyvtárak számára nehezen feldolgozható tartalmak (multimédiás könyvek, oktatójátékok) is.

A területi és funkcionális korlátozás közé tartozik az országon belül publikált anyagok gyűjtése; feltételezhető, hogy a .cz domén alatti tartalmak közreadói területileg az országhoz kapcsolódnak, állandó tartózkodási hellyel rendelkeznek. Ugyanakkor a nemzeti könyvtár feladata a külföldön publikált *bohemika* gyűjtése. (Fontos szempont az értéktelen, szórakoztató anyagok begyűjtésének és feltárásának mellőzése is.)

Nélkülözhetetlen az olyan specifikus tartalmak tárolása, amelyek a hivatalos (kormányzati, önkormányzati) szervek működéséhez kapcsolódnak, a titoktartás szabályainak betartásával. A felsőoktatási törvény szerint megőrzendők a záróvizsga-dolgozatok, disszertációk – utóbbiak hosszú távú őrzése is indokolt.

Az interneten szabadon hozzáférhető e-publikációk begyűjtése a könyvtárak számára archiválás céljából lehetséges a szerzői jogi törvény szellemében, azonban a hozzáférés biztosítása a könyvtár és a szerzői jog tulajdonosa közti licencszerződés keretében szabályozandó. Nemzetközi szinten ezt eltérően kezelik, ezért javasolt az ilyen tartalmak begyűjtésének törvényi szabályozása és a kiadók kötelezése arra, hogy ha szükséges, technikai nehézségek esetén a könyvtárak rendelkezésére álljanak az e-publikációk többszörözésében. A hálózati publikációk begyűjtésének nehézségeit a beszolgáltatási kötelezettség előírásával lehetne szabályozni, a beszolgáltatandó elemek köre pedig kötelezően terjedjen ki mindenre, ami az e-publikációk feldolgozását, hosszú távú őrzését és hozzáférését szolgálja.

Az archiválás céljából történő többszörözés nem okoz problémát, de szükséges annak a jogi szabályozása, hogy a könyvtárak más platformra történő migrálás esetén a szerzői jogi törvénnyel és az uniós szabályokkal összhangban járjanak el.

A feldolgozás része az indexelés, ennek rögzítése is szükséges. Az e-kötelempéldányokhoz való hozzáféréskor a szerzői jogi törvény és a személyes adatok védelméről szóló törvény szabályait együtt kell alkalmazni. Az akut kérdések közé tartozik a speciális célból való többszörözés lehetősége (terminálos hozzáférés). A végfelhasználóhoz való eljuttatás egy adott helyen történik. (Speciális felhasználás lehet a kutatási, személyes használat, bírói munkához, hivatali stb. ügymenethez szükséges alkalmazás.)

A több könyvtár között megosztott használat csak időlegesen és belső hálózaton keresztül bonyolítva lehetséges. Másolat készítése egy adott helyen csak egy használó számára javasolt. Elképzelhető, hogy a kiadók biztonsági garanciákat fognak kérni a többszörözés eseteire. Az e-kötelesek problémáit nem lehet a digitális könyvtárak koncepciójával összekeverni.

A könyvtárakat fel kell készíteni az egyeztetésekre, az érdekek képviselőit, a jogalkotó szervekkel való együttműködésre az e-publikációk beszerzési kötelezettségével kapcsolatos törvényalkotási folyamatban.

Az e-publikációk szabályozása rendkívül összetett folyamat, de a könyvtárak szemszögéből a jogalkotás fontos, meghatározó és feltétlenül haszonnal zárulhat.

A hálózati elektronikus publikációk kötelempéldányai esetében a „köteles letét”, „köteles depozitum” vagy „e-depozitum” és a „e-köteles” fogalmakat párhuzamosan használják.

(Prókai Margit)

182/2014

STEPHENS, Andy – GIBBY, Richard: National implementations of legal deposit In: Alexandria. – 23. (2012) 2., p. 15-39.

A kötelempéldány-szabályozás az egyes országokban

Elektronikus dokumentum; Felmérés; Jogszabály - könyvtárügyi; Kötelempéldány; Nemzeti könyvtár; Nemzetközi helyzetkép

2011-ben az Európai Nemzeti Könyvtárigazgatók Konferenciája (CENL) azzal bízta meg a szerzőket, hogy tagjai körében nemzetközi felmérést végezzenek, hogy:

– feltárják a kötelempéldány-szabályozás vagy annak megfelelő intézkedések jelenlegi helyzetét a CENL-ben részt vevő összes nemzeti könyvtárban,

kitérve a beszerzett művek példányszámára és arra, hogyan használhatók ezek kiadványok, és – megállapítsák a legfontosabb elveket és tanulságokat, amelyeket az érdekképviselőkhöz vagy a tervezéshez fel lehet használni a kötelempéldányokkal kapcsolatban.

A cikk e felmérés eredményeit ismerteti, amelyek megerősítik, hogy az e-kötelempéldány ma már széles körben elterjedt, legalábbis a CD-ROM kiadványok esetében, és törekvések tapasztalhatók a webes és más elektronikus publikációk e-kötelempéldányának biztosítására is. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy az elektronikus publikációk kötelempéldány útján való elérésének feltételei sokkal szigorúbbak, mint a nyomtatott vagy eredeti publikációk esetében. A válaszadók számos elvet és érdek-képviselői szempontot javasoltak, és ezek segítettek egy olyan érdek-képviselői „csomag” kifejlesztésében, amelyet az elektronikus publikációk kötelempéldányának biztosításáért küzdő nemzeti könyvtárak fel tudnak használni. Ezeket az érdek-képviselői szempontokat a cikk függeléként közli.

(Autoref.)

Lásd még 203

Könyvtárosi hivatás

183/2014

COX, Andrew M. – CORRALL, Sheila: Evolving academic library specialties. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 64. (2013) 8., p. 1526-1542.

A felsőoktatási könyvtáros hivatásának fejlődése

Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárosi hivatás

Az áttekintés célja, hogy a szakma sajátosságaival foglalkozó irodalom alapján megvizsgálja, hogyan változott a felsőoktatási könyvtáros tevékenysége, amihez keretként Abbott 1988-ban publikált „A szakmák rendszere” c. művét használja fel. A vizsgált szakterületek és szerepek közé tartozott a rendszerkönyvtáros, az elektronikus forrásokkal foglalkozó könyvtáros, digitális könyvtáros, intézményi repozitórium-kezelő, klinikai könyvtáros és információs szakember, digitális kurátor/kutatási adatokat kezelő szakember, oktató könyvtáros, információs műveltséget oktató, információ- és tudásmenedzsment szakember. Az álláshirdetésekből, felmérésekből és egyéni

esettanulmányokból vett példák újszerű megvilágításba helyezik a szakma fejlődését. A tönkretételére irányuló törekvések ellenére nyilvánvaló a szakma alapvető működési területe. Az oktatásba és újabban a nyílt hozzáférési mozgalomba és az adatkezelésbe való bekapcsolódás e törekvésekre adott válaszként értelmezhető. A „beágyazott” (embedded) szerepek és túlzó követelések vonzó oldalai, de egyben kockázatai is világossá válnak, ha összehasonlítjuk a szakma múltbeli és a jövőben várható sajátosságait.

(Autoref.)

184/2014

SUGIMOTO, Cassidy R. [et al.]: Beyond gatekeepers of knowledge: : scholarly communication practices of academic librarians and archivists at ARL institutions. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 2., p. 145-161.

Felsőoktatási könyvtárosok és levéltárosok részvétele a tudományos kommunikációban

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A könyvtárosok és levéltárosok információszolgáltatóként és oktatóként is közvetlenül részt vesznek a tudományos kommunikációban. Keveset tudunk viszont arról, hogy miként tevékenykednek mint kutatók. Ezt a kérdéskört egy internetes felmérés segítségével vizsgálták.

A célközönséget a Tudományos Könyvtárak Szövetségének (Association of Research Libraries, ARL) tagkönyvtáraiban dolgozó könyvtárosok jelentették. A könyvtárak közül 26 könyvtár nem az Egyesült Államokban vagy nem egyetemeken működik. Ezeket, valamint a szerzők munkahelyét adó Indiana Egyetemet (Bloomington) kihagyták. A kérdőívet így 4643 személynek küldték ki. A válaszadási arány 12,9% volt 603 válasszal. A válaszadók 29,8%-a több mint 20 éve dolgozott felsőoktatási könyvtárban. Csak 5%-nak volt egy évnél rövidebb munkatapasztalata. Könyvtárosi (mesterszakos) végzettsége volt 89,4%-nak. Más végzettsége 45,5%-nak, doktorátusa 14,5%-nak volt. A válaszadók 65%-a volt nő.

Több mint egynegyedük naponta használja tájékozódásra a kutatási információforrásokat, ide értve a kommunikáció minden formáját, a folyóiratoktól, a blogokon át a közösség oldalakig. Legalább havonta tanulmányozza a szakirodalmat

94,2%. A lektorált folyóiratok olvasóinak részesedése 80,5%, a konferencia-kötetké 76,6%, a magazinok és szakmai folyóiratoké 65,4%, a blogoké 64,4% volt. A publikálás legkedveltebb formái a teljes konferencia-előadások, poszterek és az előadások prezentációi voltak 65,9% esetében, 54,2% lektorált folyóiratokban publikált. A közösségi média népszerű volt a válaszadók körében, akik közül azonban sokan megjegyezték, hogy tudományos működésük területe nem azonos gyakorlati szakmai tevékenységükkel, ezért azok a források, amelyeket használnak, elsősorban az utóbbihoz kötődnek, nem pedig kutatásaikhoz. Bár többen kritizálták a hagyományos tudományos irodalmat a megjelenés lassúsága miatt, 70,6% nem ennek figyelembevételével választotta ki, hogy hol publikáljon, hanem a célközönségre és az írás várható hatására koncentrált.

(Koltay Tibor)

185/2014

WILKINSON, Lane: Principlism and the ethics of librarianship. – Bibliogr. In: The reference librarian. – 55. (2014) 1., p. 1-25.

Erkölcsei alapelvek és a könyvtáros erkölcs

Könyvtáresetika; Könyvtárosi hivatás

A morális dilemmák láthatóan a könyvtáros hivatás nehezen kezelhető elemei. Bár a szakmai etikai kódexek szolgálnak némi útmutatással például a szakmai köteleességek természetét illetően, de többnyire nincs mondanivalójuk arra a helyzetre, amikor a könyvtárosnak morális döntést kell hoznia. A cikk kifejti, hogy a könyvtárosoknak egy racionális döntési eljárással kell bővíteniük normatív szakmai kódexüket arra az esetre, amikor a szolgálattal kapcsolatos morális dilemmával szembesülnek. Különösen a *principlizmus* etikai megközelítése (a szabad akarat, a jót tenni, a nem ártani és az igazságosság négy alapelve) – ez dominál az orvostikában – alkalmazható jól a könyvtáros hivatásban; ennek megfelelően a cikk körvonalazza a morális dilemmák természetét, megállapítja a szakmai etikai kódexek korlátait, meghatározza a könyvtári szolgálat alapelveinek lehetséges körét, és felvázolja a legfontosabb köteleességek és a kiegyenlítő elvek alapvető koncepcióját.

(Autoref.)

Lásd még 172, 225

Oktatás és továbbképzés

186/2014

HUDON, Michèle: 1961–2011: Cinquante ans, six programmes de formation en bibliothéconomie et sciences de l'information à l'Université de Montréal. – Bibliogr. In: Documentation et bibliothèques. – 60. (2014) 1., p. 6-19.

Res. angol és spanyol nyelven

Ötven év alatt hatféle könyvtárosképző program a Montreali Egyetemen 1961 és 2011 között

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Tanterv, óraterv

2011-ben ünnepelte a kanadai könyvtárosképző intézet, az École de bibliothéconomie et des sciences de l'information (EBSI) az ötvenedik évfordulóját annak, hogy a Montreali Egyetemhez csatlakozott. Ez alatt az idő alatt az intézet sikeresen kínált hatféle oktatási programot: 1961 és 1970 között az alsóéveseknek szóló kurzust és öt végzősöknek szólót (mester fokozatút), amelyek közül a legutóbbit 2009-ben indították. A cikk ismerteti azokat a tényezőket, amelyek az oktatási programok átalakításához vezettek, és bemutatja a folyamat állomásait. Röviden leírja az egyes programok struktúráját, és összehasonlítja a kötelező kurzusok listáit az egyes időszakokban. A cikk végül felsorolja azokat a kihívásokat, amelyek a jövő információs szakembereinek képzését felelős szakemberek előtt állnak.

(Autoref.)

187/2014

WALTER, Virginia A.: Who will serve the children : recruiting and educating future children's librarians. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 40. (2014) 1., p. 24-29.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Ki fog a gyerekeknek szolgálatni? A jövő gyermekkönyvtárosainak kiválasztása és képzése

Gyermekkönyvtár; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

Az Amerikai Könyvtáros Egyesületben (ALA) 1905-ben megfogalmazták, milyen tulajdonságokkal rendelkezzen egy leendő gyermekkönyvtáros. Az elvárások ma is érvényesek, bár a gyermekkönyvtárosok között ma

már nemcsak nők vannak, és az otthoni neveletésük helyett inkább a szakmai képzettségük számít. Annak idején még nem esett szó az USA sokszínű és multikulturális társadalmáról, és arról sem, hogy a bevándorlók, az új amerikaiak szívesen veszik, ha a könyvtárban olyan dokumentumokkal, szolgáltatásokkal és könyvtárosokkal találkozhatnak, akiknek valamilyen köztük van az ő kultúrájukhoz.

A könyvtárosi pálya, bár nem jól fizetett, sok értelmes és lelkes embert vonz, akik számos esetben korábban más területeken dolgoztak. Tapasztalataik alapján vonzóknak találják a könyvtárakat, örömmel készülnek a könyvtárosi pályára, illetve szeretnek ott dolgozni. A legjobban maguk a gyermekkönyvtárosok tudnák népszerűsíteni ezt a foglalkozást, akár az olvasóik, akár a pályaválasztásra készülő körében.

A gyermekkönyvtárosoknak eredményes munkájukhoz igen sokféle kompetenciával kell rendelkezniük. Ezeket az ALA illetékes szervezete (ALSC) jegyzékbe foglalta, hasonlóképpen azt is, hogy milyen képzettség (informatikus könyvtárosi mester fokozat) és szakmai tapasztalatok várhatók el a gyermekkönyvtárosoktól, a gyakorlati képzést és az élethosszig tartó tanulásra való törekvést is beleértve.

Az Egyesült Államokban a gyermekkönyvtárosi pályát választók legtöbbször négyéves főiskolát végzett, többnyire angol nyelv és irodalom szakon, ezt követően kezd könyvtári tanulmányaiba. A könyvtárosképzési programokat az ALA akkreditálja. Kifejezetten gyermekkönyvtárosi szakirányú képzés jelenleg nem létezik. Egyes államokban, például Pennsylvániában a gyermekkönyvtárak munkatársai számára Preschool Connections néven néhány napos kurzusokat szerveznek speciális témákkal (korai fejlesztés, a szülők nevelése, multikulturális érzékenység stb.). A program részeként vonzó bútorzatot is adnak a részt vevő könyvtárak nyilvános terei számára.

Az IFLA illetékes szekciója (Section on Libraries for Children and Young Adults) különböző irányelvekkel és más kiadványokkal segíti a világ gyermekkönyvtárosait. Tervezik online oktatási segédletek összeállítását is, különböző nyelveken. Törekvéseiket egyeztetik a továbbképzéssel és a képzéssel foglalkozó szekciókkal.

A szerző konklúziója fejtegetései végén: a gyermekkönyvtárosok, akik munkanapjaikat a fiatalok körében töltik, minden segítséget és lehetőséget megérdemelnek, hogy jó munkát tudjanak végezni.

(Hegyközi Ilona)

Egyesületek

188/2014

STASSELOVÁ, Silvia: Najstaršie knihovnicke združenie s novým názvom : Spolok slovenských knihovníkov a knižníc (SSKK) In: Knižnica. – 15. (2014) 1., p. 4-8.

Szlovákia legrégebb könyvtáros egyesülete új néven: Szlovák Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete

Egyesület -könyvtári -nemzeti

Szlovákia első könyvtáros egyesülete nagy hagyományokra tekint vissza, 1946-ban alakult meg, *Szlovák Könyvtárosok Szövetsége* néven. 1968-ban a neve *Szlovák Könyvtárosok, Bibliográfusok és Információs Szakemberek Szövetsége* lett, majd 1973-ban *Szlovák Könyvtárosok és Informatikusok Szövetségére* változott. 1990-től *Szlovák Könyvtárosok Egyesülete* néven szerepelt. A rendszerváltozást követően független, demokratikus és önkéntes polgári szövetségként a könyvtárosok, bibliográfusok és információs szakemberek, valamint az őket foglalkoztató munkahelyek egyesületévé vált. 2012-től az újonnan alakult kormány a könyvtáros szakmát egyedül képviselő civil szervezetet a kulturális képviselőbe is meghívta. A cikk szerzője az egyesület elnökeként a kormány kultúrát képviselő tanácsadói testületének tagja lett a négyéves ciklusra.

Az egyesület küldetésének céljait 1990-ben fogalmazták meg, melyben megjelenik a tagság szakmai, kulturális és társadalmi képviselete, a kormányzati, önkormányzati és más szervezetekkel való együttműködés során a könyvtáros tevékenységhez a megfelelő feltételek biztosítása, a könyvtáros szakemberek munkahelyi, szociális, anyagi és életkörülményei feltételeinek javítása, a hazai és nemzetközi szakmai szervezetekkel a kapcsolatok fejlesztése.

Ennek megfelelően funkciói és feladatai szerint az egyesület az ismeretek, tapasztalatok és vélemények demokratikus fóruma, mely erősíti tagjai szakmai aktivitását, érdekeit és küldetését, együttműködéseiben tanácsadó, kutató, ellenőrző

és koordináló szerepet tölt be a könyvtáros szakmai folyamatokban, tevékenységekben, részt vesz a szakma elméleti fejlesztésében, népszerűsíti a szakmát és a tudományát a nyilvánosság előtt, nemzetközi szervezetekben képviseli a szlovák könyvtárszakmai közösséget.

1990-től az egyesületnek egyéni és testületi tagjai is lehetnek. 1989-ig az egyesület a kulturális minisztériumhoz tartozott, 1990-től már nem kap állami támogatást (se helyiséget, se munkatársakat), önfenntartóvá kellett válnia. Ennek ellenére az egyesület az elmúlt években bizonyította életképességét, önálló működésre való alkalmasságát. A 2013. november 15–29. között tartott területi konferenciákon javasolták az újabb névváltoztatást: *Szlovák Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete* névvel, amelyet a közgyűlés decemberben hagyott jóvá. A konferencián került sor az IFLA 2012-es etikai kódexe szlovák változatának megújítására is. A közgyűlésen 114 küldött vett részt 2013. december 9-én, melyen a névváltozást 78 küldött szavazatával hagyták jóvá (68%). Az IFLA etikai kódexét 113 küldött szavazta meg (99%). Sor került az új logo, valamint a 2014–2018 közti választási ciklus elfogadására is. Az elnök erre az időszakra Silvia Stasselová lett, akinek 13 fős választmányi tagság segíti a munkáját. Az egyesületnek két alelnöke lett, a bizottságok is vezetőket választottak.

Az egyesület egyik legfontosabb feladata a jelenlegi ciklusban a 2016-ban esedékes 70 éves évfordulóra való méltó ünneplés előkészítése. Az egyesület elnöke kifejezte köszönetét az előző ciklusban közreműködő személyeknek, testületeknek, szponzoroknak, akiknek köszönhető többek között a gyermekek olvasását támogató projekt, az ún. „Andersen-éj” megvalósítása. Az egyesület az egész szlovák könyvtáros szakma képviseletét szolgálja, amelyet a 2004 óta általa működtetett InfoLib portál már tíz éve támogat. A december 9-i közgyűlés jóváhagyta az egyesület alapszabályát, amelyet a cikk végén a szerző – aki egyben az egyesület elnöke – közzétett.

(Prókai Margit)

Könyvtárak és tájékoztatói intézmények

Nemzeti könyvtárak

189/2014

MARTINICKÁ, Alžbeta: Open Access v Slovenskej národnej knižnici In: ITlib. – 16. (2013) 4., p. 25-26.

Nyílt hozzáférés a Szlovák Nemzeti Könyvtárban

Adatbázis; Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások átvétele

A Szlovák Nemzeti Könyvtár öt évvel ezelőtt indította *Innovációs információk* nevű projektjét, amelynek keretében használói számára távoli elérést biztosít az elektronikus információs forrásokhoz (EIZ). A projekthez további tíz szlovákiai tudományos és felsőoktatási könyvtár csatlakozott. A kiadókkal kötött szerződések konkrét címek (bizonyos szakterületek meghatározott idejű) elérését tették lehetővé.

A projekten kívül a nemzeti könyvtár az EBSCO adatbázis nemzeti licencének is a koordinátora, amelyet jelenleg 155 tudományos és felsőoktatási könyvtár és intézet használ Szlovákiában. Ebben 17 adatbázis található, köztük néhány több szakterületet is lefed, de vannak egy-egy tudományterülethez kapcsolódók is.

Ha az EIZ-ről beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a finanszírozás kérdését. A magas színvonalú cikkek, könyvek, tudományos tanulmányok a szakmai közönség számára csak bizonyos feltételekkel hozzáférhetőek. Ezért vált fontossá a könyvtárakban az open access fogalma. A nyílt hozzáférés digitális, online, ingyenesen elérhető tartalmakat jelent, amelyekhez nem kapcsolódnak szerzői jogok és licenckorlátozások. Egyre gyakrabban keresik fel a nemzeti könyvtárat a középiskolások és felsőoktatási hallgatók is, hogy használóképzési programokban vegyenek részt, amelynek során elsajátítják a könyvtári katalógusokban, adatbázisokban való keresést. Megtanulják az információkeresésben fontos ismereteket, az interneten elérhető hatalmas mennyiségű információmennyiségben való tájékozódást. Napjainkban növekszik a teljes szövegű adatbázisokban, az EIZ által elérhető forrásokban való keresés, ám rendkívül gyorsan avulnak el az információk.

A nemzeti könyvtár folyamatos vásárlója az EIZ azon nagy kiadóinak, amelyek nyílt hozzáférést biztosítanak. Ilyen a SpringerLink, amely 2010-től kínál nyílt hozzáférést a SpringerOpen (www.springeropen.com) platformon keresztül. Ez a használók számára jelenleg 130 referált és teljesen szabadon hozzáférhető, valamennyi tudományterületről származó folyóiratot kínál, amelyhez 2012 augusztusában szabadon elérhető e-könyvek társultak. Az Elsevier is kínál nyílt hozzáférést (<http://www.elsevier.com/about/open-access-options>) folyóiratokhoz, cikkekhez és saját archívumába is.

Az Emerald kiadó sajátos nyílt hozzáférést alakított ki. Minden héten egy kiválasztott folyóirat elérhetőségét biztosítja, de nemcsak az aktuális, hanem néhány visszamenőleges évre is. Weboldalukon hasznos információk találhatóak a szerzők számára arról, hogyan történik a cikkek kiválasztása, mit kell a cikknek tartalmaznia, milyen szabályokra kell figyelni írás közben (<http://www.emeraldinsight.com/openaccess.htm>). A nyílt hozzáféréssel kapcsolatban a nemzeti könyvtár egy régi, tapasztalt, külföldi folyóiratokban publikáló használója – aki híres szlovák immunológus –, megosztotta tapasztalatait. Szerinte minden szerző számára fontos, hogy cikkei referált folyóiratokban jelenjenek meg. Sajnos a minőség és a magas színvonalú tudományos szakmaiság mellett a kevésbé ismert vagy a keleti blokkból származó szerzőket más mércével mérik. Ezért ők más eszközökhöz folyamodnak, egyik lehetőségük éppen az open access, amelyet szabadon választhatnak.

Még a hangzatos kiadói nevek sem jelentenek feltétlen garanciát a minőségi indexelésre és az impakt faktorra. Sokszor a kisebb kiadók, amelyek szigorúan a szakmaiság mentén válogatnak publikációkat, magasabb impakt faktort érhetnek el rövid idő alatt, annak ellenére, hogy kevesebb cikket bocsátanak közre, de azokra jóval gyakrabban hivatkoznak. A másik oldalon a magas impakt faktorral rendelkező kiadók a cikkekhez való nyílt hozzáféréssel és a nem túl szigorú kritériumok alkalmazásával veszíthetnek előnyeikből és értékükből.

A nyílt hozzáférésben a kiadói válogatás egyik szempontja lehet a szerzőtől a publikálásért kért ellenszolgáltatás értéke, nagysága.

Milyen szerep jut a könyvtáraknak a folyamatban? Betekintést nyújthatnak használóiknak az EIZ adatbázisokban a nyílt hozzáférésű szakmai publikációkhoz. A könyvtárosok egyszerűbben és korlátok nélkül találják meg a szükséges információkat használók számára. A használói elégedettség, a szolgáltatások színvonalának emelése, az EIZ népszerűsítése a könyvtárak érdeke, ezért a nyílt hozzáférés a könyvtár és a használói számára is jó választás lehet.

(Prókai Margit)

Lásd még 182, 237

Felsőoktatási könyvtárak

190/2014

ÅSTRÖM, Fredrik – HANSSON, Joacim: How implementation of bibliometric practice affects the role of academic libraries. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 45. (2013) 4., p. 316-322.

Hogyan befolyásolja a bibliometriai tevékenység elvállalása a felsőoktatási könyvtárak szerepét?

Bibliometria; Feladatkör; Felsőoktatási könyvtár; Kutatás információellátása

A tanulmány a bibliometria mint intézményesített gyakorlat alkalmazásának lehetséges következményeit vizsgálja a felsőoktatási könyvtárakban. Beszámol egy felmérés eredményeiről, amelyet szervezett bibliometriai tevékenységet folytató svéd könyvtárak körében végeztek. A bibliometriai munka elvállalása az egyik módja a könyvtár szerepének újradefiniálására és kibővítésére. A bibliometriai tevékenység végzését az a törekvés motiválja, hogy teljesebb szolgáltatásokat nyújtsanak a tudományos kommunikáció számára, valamint hogy a könyvtár láthatóságát növeljék és státuszát emeljék. A munkát még szakmai kompetenciák is indokolják, például a metaadat-készítés, bibliográfiai adatbázisok kezelése, tehát a bibliometria szorosan a könyvtár- és információtudomány körébe tartozik. A bibliometria beillesztése a felsőoktatási könyvtárak tevékenységi körébe egyben a könyvtárosság szakmai profiljának kiszélesítését is jelenti. Az új szerepet azonban a lehetséges változások szempontjából is mérlegelni kell, azaz hogyan tekintenek majd a felsőoktatási könyvtárra, ha a tudományos teljesítmény bibliometriai elemzése

révén egyfajta „monitoring” feladatot is ellát a hagyományos szolgáltatás-centrikus funkciókon kívül.

(Autoref.)

191/2014

MACEVICIUTE, Elena: Research libraries in a modern environment. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 2., p. 282-302.

Tudományos könyvtárak modern környezetben

Állományalakítás; Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Működési feltételek; Szolgáltatások

A legutóbbi idők bőséges szakirodalmának áttekintése nyomán elsőként az a triviális konklúzió állapítható meg, hogy azokat a feltételeket és azt a környezetet, amelyben a felsőoktatási és tudományos könyvtárak léteznek, jelentősen befolyásolják a felsőoktatásban, a kutatásban és gazdaságban, a kommunikációs technológiában és a kutatói közösségek viselkedésében végbemenő fejlemények. Az esetek nagy többségében a változások irányát még rövid távon is nehéz előre jelezni. Három évtized alatt a felsőoktatás és a kutatás gyökeresen átalakult a szűkülő költségvetés, a mind országos, mind nemzetközi szinten bevezetett versenyztetett támogatásnyújtás és a felsőoktatás „tömegtermeléssé” válása következtében. A tudományos életet átjáró technológia olyan fejleményekben jelenik meg, mint az e-tudomány, e-kutatás, kiber-infrastruktúra; mindez jelentős mértékben megváltoztatja a tudományos együttműködést, a kutatók mind privát, mind nyilvános kommunikációját. A technológia egyre inkább teret hódít a humán tudományok terén is, megjelent a „digitális tudományosság” (= *digital scholarship*; az utóbbi szó elsősorban a humán területek tudományos életét fejezi ki).

A könyvtárak – szemben azzal az elterjedt véleménnyel, hogy konzervatív intézmények lennének – igen gyorsan reagáltak a változásokra. Az *infrastruktúra* terén (természetesen az infokommunikációs technológia eszközeinek bevezetése és rendelkezésre bocsátása mellett) a digitális gyűjtemények növekedése nyomán felszabaduló helyeket alakították át a formális és informális kommunikáció helyeivé. A „tanulószoza” („tanulási köztér”) (*learning resources; learning* vagy *educational commons*), az „információs köztér” (*information* vagy

research commons) kifejezések bevonultak a könyvtári szakzsargonba. Mindez a fizikai és a virtuális tér koncepcionális egységesítését jelzi, amelyben a könyvtár együttes használatot és azonos hozzáférést biztosít az általa szolgált közösség valamennyi tagjának.

Ami az *állományépítést* illeti, a forgalmazó már nem fizikai darabot, hanem hozzáférést árusít, az olvasó pedig egy-egy darab „tartalmat” igényel, nem az egész „tartót”, így az állományépítés egészen új és bonyolult stratégiát igényel. A birtoklás, hozzáférés és használat feltételei még a könyvtár utolsó fizikai darabja, a könyv esetében is megváltoztak (a digitalizálás és az e-könyv elfogadhatóvá fejlődése nyomán). Míg az olvasók az e-folyóiratok szabad hozzáférést élvezik, azok egyáltalán nem ingyenesek a könyvtárak számára; jelentős a könyvtári konzorciumok, a konzorciális elektronikus-digitális állományépítés és az újabb gyarapítási módszerek (pl. az olvasó által kezdeményezett beszerzés) irodalma. S miközben a könyvtárak – legalább részben – megszabadultak a fizikai tárolási problémáktól, legalább akkora gondot okoz a digitális források megőrzésének komplex kérdésköre, a leküzdendő szervezeti, jogi, pénzügyi, technológiai és egyéb akadályokkal.

A *katalogizálás* is változáson megy át. A webes listák, a tartalomérzékeny linkek és hasonló eszközök inkább támogatják és gazdagítják a katalógusokat, mintsem eltörölnék azokat, ám az elektronikus források jellemzőire tekintettel új bibliográfiai stratégiát kell kialakítani. A drága katalogizálást sok könyvtár kiszervezi, nemegyszer a kiadókra vagy a terjesztőkre hárítva a feladatot, azonban a kint előállított rekordok minősége elmarad a könyvtár által készítettétől. A leggyakrabban használt MARC formátum is állandó fejlesztés alatt áll, és bár a bibliográfiai adatokat időnként metaadatnak nevezik, továbbra is nélkülözhetetlen a magas szintű szabványosítás.

A könyvtári *szolgáltatások* mindig és mindenhol hozzáférhetőkké válnak; nem az olvasó megy a könyvtárba, hanem a könyvtár keresi fel az olvasót ott, ahol az van, és versenyez érte más közvetítőkkal, amelyek megjelentek a tudományos kommunikációban. A *nyílt hozzáférés* terén a könyvtárak vezető szerepet játszanak azért, hogy átvették az intézményi repertóriumok létrehozásával és fenntartásával kapcsolatos tevékenységeket. Gazdag irodalma van a könyvtárak jelenléte a szociális médiában témájának, valamint a használói igények megállapítása és a szolgáltatások értékelése módszereinek. A fejlesztési stratégiák között jelentős szerepet kap a vezetéssel szembeni

kihívások és a menedzsmenteszközök témája, továbbá a szakmai kompetenciák tartalma és terjedelme.

(Mohor Jenő)

192/2014

SNYDER, Cynthia Ehret: Data-driven deselection : multiple point data using a decision support tool in an academic library. – Bibliogr. In: Collection management. – 39. (2014) 1., p. 17-31.

Adatokon alapuló állományapasztás: sok szempont szerint gyűjtött adatok döntéstámogatási eszközként való felhasználása egy főiskolai könyvtárban

Állományapasztás; Állományelemzés; Főiskolai könyvtár; Kölcsönzés

A mai korszellem szerint a könyvtárakban nem a dokumentumok birtoklása és őrzése a lényeges, hanem a hozzáférés biztosítása. Ennek ellenére az állománykivonás ma sem tartozik a hálás feladatok közé, mivel időrabló, sok megfontolást igényel, és a használók körében sem egyértelműen népszerű. Számos módszerről tudunk, melyek segítik a mérlegelést a törlés előkészítésekor, a könyvtárakban mégis legtöbbször a dokumentumok utolsó kölcsönzési idejét vagy a kiadás évét veszik alapul, mivel ennél érdemibb adatok összegyűjtésére jellemzően sem idejük, sem kapacitásuk nincs.

Winter Parkban (Florida) a 125 éves Rollins College könyvtárában, a több mint 3000 hallgatót kiszolgáló Olin Library-ben az állományapasztás nem tűrt tovább halasztást, ugyanis az adományok parttalan befogadása következtében polcaik telítődtek idejétmúlt és irreleváns irodalommal. A nagyszabású munkába külső vállalkozót is bevontak, a Sustainable Collections Services (SCS) nevű, sok szemponton alapuló döntéstámogató rendszer szolgáltatóját (<http://sustainablecollections.com/>).

A SCS összeveti a monográfiák kölcsönzési adatait, a WorldCatben található példányokat, a HathiTrust Digital Library állományát és különböző referencia-címjegyzékeket. Az összegyűjtött adatokat értékelik és egységesítik, s ezek alapján a könyvtár kialakíthatja saját törlési szempontjait. Az Olin Library munkatársainak döntése szerint hat szempont együttes megléte lett a feltétele egy-egy dokumentum törlésének. A regionális és nemzeti gyűjteményépítési együttműködésre való tekintettel ezek közül az egyik, hogy megfelelő számban áll-e rendelkezésre

a vizsgált dokumentum Florida két fő egyetemén, illetve az OCLC-ben.

A kivonásra kijelölt könyvekbe a könyvtárosok jelzést tettek, a használóknak pedig két hónap állt rendelkezésükre, hogy ezeket kivegyék, amennyiben véleményük szerint az adott művet meg kell tartani.

Az eredmények részletes elemzése során összehasonlították a könyvtár integrált rendszerének kölcsönzési adatai alapján készült, kivonásra javasolt művek listáját az SCS által készített. Utóbbi több száz könyv megtartását javasolta, sokukét több ok miatt is. Legtöbbször a könyvnek valamilyen helyi vonatkozása tette ezt indokolttá. Egy kb. 1500 könyvet tartalmazó állományrészről (műszaki és mérnöki tudományok) a kölcsönzési adatokra alapozva 843, az SCS szerint pedig 709 cím szolgált rá a törlésre. Ezeket a szakreferens könyvtárosok darabonként megvizsgálták, és 97,5%-ban egyetértettek az SCS javaslataival. Ez azt jelenti, hogy az SCS által javasolt, a könyvtárosok által revideált szempontrendszer megfelelő, és gyakorlatilag nincs szükség az SCS által kivonandóknak minősített könyvek listájának utólagos ellenőrzése. Az SCS külön javaslatot tett a nemzeti szinten kevés példányban fellelhető könyvek megtartására is, melynek alapján 459 könyvet tartósan megőrzendőnek jelöltek.

Az SCS és a több szempontú adatelemzés segítségével, jelentős idő- és energia-megtakarítással több mint 20 ezer könyvet töröltek, miközben számos művet megőrzendőként megtartottak az SCS által prezentált nyomós indokok alapján.

(Fazokas Eszter)

193/2014

WELLS, Andrew: Agile management : strategies for success in rapidly changing times - an Australian university library perspective. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 40. (2014) 1., p. 30-34.

Res. arab, francia, kínai, német, orosz és spanyol nyelven

Tevékeny menedzsment: sikerorientált stratégiák a gyorsan változó időben – egy ausztrál egyetemi könyvtár példáján keresztül

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Ésszerűsítés; Vezetés

A tevékeny (agilis) menedzsment fogalma inkább a kereskedelemben és az iparban használatos, mint

sem a könyvtárügyben: a változó gazdasági körülményekre és a versenytársakra való gyors reagálásra alkalmazzák. Az agilis magyar jelentése *tevékeny, serény; ügyes, élelmes, életrevaló; gyors, mozgékony* (Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára*). A menedzsment szakirodalomban J. Brinkshaw ötféle módszert sorol fel a nehéz gazdasági helyzetben való reagálásra (a periférikus látásmód alkalmazása; az eltérő vélemények ösztönzése, kísérletezés, egyszerűsítés, gyors cselekvés). Ezek a megoldások részben az egyetemi könyvtárakban is szerepet kaphatnak nemcsak a gazdasági nehézségek miatt, hanem a tudományos információs környezet gyors változása okán is.

A szerző, aki az Új-Dél-Wales Egyetem (University of New South Wales, UNSW) könyvtárát vezeti, először a harminchét ausztrál egyetemi könyvtárban a közelmúltban lezajlott fontos változásokról számol be (a háttér-információk után a nyomtatott folyóiratok lemondásáról és az e-folyóiratokra való áttéréssel írt, amely lépés átalakította a fizikai tereket is), ezután pedig a digitális repozitóriumok kialakításának és fejlesztésének állomásait ismerteti. Végül a változásokra való gyors reagálás példaként és esettanulmányként saját intézményére tér ki.

Az UNSW 1949-ben jött létre Sydney-ben, és intenzív kutatás folyik benne. Könyvtára digitális könyvtárként képzelel el a jövőjét, és ezt rendszeresen nyilvánvalóvá teszi. Az UNSW hallgatóinak száma 2005 és 2010 között dinamikusán nőtt, 30%-kal (37 020), míg a könyvtár költségvetése csak 9%-kal. A tevékeny menedzsment alkalmazása több eredményt is hozott, elsősorban a szervezeti kultúra egyszerűsítését: az eredetileg – még a nyomtatott dokumentumok túlsúlya idején – tudománysszakok szerint szervezett szakkönyvtárakat összevonták, és ezután folyamatosan nőtt a beszerezhető digitális dokumentumok aránya. (Csak három nagy egysége lett az egyetemi könyvtárnak, a digitális könyvtári szolgálat, az információs szolgálat és a központi szolgáltatások.) Az egyszerűsítés is sokkal gyorsabb reagálást tett lehetővé, és szakképzett személyzet is átcsoportosíthatóvá vált azáltal, hogy megszüntették a tájékoztató pultokat, önkiszolgáló lett a kölcsönzés stb. Bár a könyvtárvezetés nem használja tudatosan a *tevékeny menedzsment* kifejezést, több megoldását is alkalmazza a gyorsan bekövetkező változások kezelése érdekében.

(Murányi Lajos)

194/2014

WESOLEK, Andrew: Bridging the gap between digital measures and digital commons in support of open access : or, how I learned to stop worrying and love human meditation. – Bibliogr. In: Collection management. – 39. (2014) 1., p. 32-42.

A Digital Measures és a Digital Commons közötti rész áthidalása a nyílt hozzáférés segítése érdekében

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Letöltés

A Utah Állami Egyetem (USU) könyvtára otthont ad egy *Digital Commons* (DC) szoftveres intézményi repozitóriumnak, továbbá egy *Digital Measures* (DM) nevű tevékenységjelző és értékelő eszköznek is. E két rendszer összekapcsolásának a lehetősége, például a tartalom automatikus „aratása” a *Digital Measures*ből és a *Digital Commons*ba való feltöltése, nagyon csábító. A kezdeti próbálkozások azonban félbemaradtak a tanárok engedélyének hiánya és a rossz minőségű metaadatok miatt. Viszont az egyetem nyílt hozzáféréssel foglalkozó szabályzatának egyik szakasza lehetővé tette, hogy egy vizsgálatot mégis elvégezzenek a szakemberek. Úgy találták, hogy a *Digital Measures*ből való „aratás” és a *Digital Commons*ba való feltöltés folyamatát egyszerűsíteni, esetleg teljesen automatizálni is lehet. Első „aratásuk” nyomán az is kiderült, hogy kívánatos az ember közvetítő szerepe is.

(Autoref.)

Lásd még 183, 205, 223

Közművelődési könyvtárak**195/2014**

HJERPE, Anika: Library as corporation In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 1., p. 22-25.

A könyvtár mint vállalat

Enteriőr; Fenntartó szerv; Községi könyvtár; Munkaszervezet

A Stockholm melletti Nacka településen 2005-ben a könyvtárosok azt kérték a helyi önkormányzati vezetőktől, hogy maguk működtethessék a könyvtárat. 2006-ban ebből a célból szövetkezetet alapítottak, majd korlátolt felelősségű társaságot

hoztak létre. A Dieselverkstaden AB jelenleg három közkönyvtárat működtet Svédországban. A könyvtárosok csak a vállalat tulajdonosai, a berendezések és a médiatár az önkormányzathoz tartozik. Egy ilyen vállalatnál nincsen tőkésítés, a különlegességét az adja, hogyan működnek.

A Dieselverkstaden AB-nak 17 alkalmazottja van, akik mellett sokan dolgoznak óradíjasként. Más könyvtárakhoz képest többen vannak a férfiak (az alkalmazottak fele) és a fiatalok (30 és 40 év közöttiek). A fiatal felnőttek fontos célközönség, ezért igyekeztek olyan embereket választani, akik ismerik e korosztály igényeit. A toborzással nincs sok gond, hiszen a vállalat népszerű a munkavállalók körében. Hosszú várólista van azokról, akik itt szeretnének dolgozni. Sokféle szakértelem van jelen, a munkatársaknak körülbelül a fele rendelkezik formális – információs szakember, könyvtáros – végzettséggel, a többiek között sok a tanár, a média, a film, az irodalom, a zene, a művészetek szakértői és művelői.

A Dieselverkstaden könyvtára formális vezetőség és igazgató nélkül működik. Mindenki felelősséget vállal a munkájáért, amitől – a gazdasági és HR ügyekért felelős munkatárs szerint – még produktívabb lesz a kollektíva.

A könyvtárat nem osztották részlegekre, a kivételt csak a gyermekkönyvtár jelenti. Ezzel nappali szoba érzetet kívántak kelteni a látogatókban. A cél, hogy a különböző életkorú, nemű, érdeklődésű és etnikai háttérű olvasókat ne különítsék el egymástól.

A könyvtár mérete összesen 450 négyzetméter, amellyel elmarad a nagyobb könyvtáraktól. Nem is jut mindennek hely. A beiratkozottak jellemzően fiatalok, 20 és 40 év közöttiek, ezért nagyon sok zene, film, fantasy és sci-fi irodalom érhető el a gyűjteményben, de például a felsőoktatási tankönyvek esetében már nem tudják helyben kielégíteni az igényeket. Az állományban vannak videojátékok, amelyeket ki is lehet próbálni a könyvtár konzoljain. A könyveket és a többi médiumot egyformán értékesnek tekintik a könyvtár munkatársai. Azt vallják, hogy a tartalom a fontos, amelynek ezek csak különböző manifesztációit jelentik.

(Tóth Máté)

196/2014

KHAN, Ayub: Gosudarstvennye biblioteki Velikobritanii vo vremena žestkoj ekonomii In: Bibliotekovedenie. – (2014) 1., p. 86-91.

Közkönyvtárak Nagy-Britanniában a gazdasági megszorítások idején

Együttműködés -belföldi; Kapcsolat intézményekkel; Könyvtári hálózat; Könyvtáros -társadalmi munkás; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Társadalmi követelmények

A világgazdasági válság miatt mindenhol csökkentik az állami költségvetést, ami a könyvtárakat is érinti. Nagy-Britanniában ezt az időszakot a megszorítások korának nevezik.

A brit könyvtárak irányítása főleg helyi szinten (megyék, városok stb.) történik. A 151 könyvtári hálózat szorosan együttműködik, különösen egy-egy megyén belül. A könyvtárak feladatait az 1964. évi könyvtári és múzeumi törvény határozza meg. Ha a helyi hatóság nem tudja ellátni a feladatokat, az állam beavatkozhat. A könyvtárak tevékenységét szabályozó szolgálatok a Kulturális, Tömegkommunikációs és Sportminisztériumhoz tartoznak. Számos szervezet felel a könyvtári szolgáltatások fejlesztéséért, köztük a nemrégiben szervezett kormányügynökség, a Művészeti Tanács (Arts Council). A 2010–2015 időszakra előirányzott 3 milliárd fontból a Tanács 2011-ben 2 millió fontos könyvtártámogatási programot indított.

A könyvtárak önkéntes alapon működő társadalmi szervezetek keretében működnek együtt. A Művészeti Tanács által kezdeményezett, a társadalmi szervezetek támogatásával folytatott országos szintű kutatás adta az országos könyvtárpolitika alapjait. 2013 májusában jelent meg az *Elképzelések a jövő könyvtáráról* projekt eredménye. A következtetések optimisták, de számos megoldandó feladatra is fény derült, mint a könyvtárak átalakítása közösségi központokká, kreatív technológiák alkalmazása, rugalmas és stabil fejlesztések és a könyvtárosok továbbképzése.

A könyvtárak is áldozatul estek a költségvetés-csökkentési politikának. 2012-ben 4600 közkönyvtár volt (350-nel kevesebb, mint 2010-ben). Csupán néhány könyvtárnak sikerült költségvetését megőriznie. A tendencia folytatódik, a könyvtáraknak át kell értékelniük tevékenységüket. Az optimizmus alapja, hogy a lakosság 60%-ának van olvasójegye, nő a kiadott művek, az új olvasóeszközök megjelenésével a könyvtárlátogatók és a virtuális online szolgálatok használóinak száma.

Előreláthatólag 2020-ban a lakosság fele 50 évesnél idősebb lesz, több a magányos ember, változik a társadalom etnikai összetétele, nő a távolság a szegények és a gazdagok között. A

könyvtárhasználók egyre szegényebbek, nőni fog a könyvtárhasználat. Nő a könyvtárak szociokulturális szerepe is: míg korábban a könyvtári terek 70%-át az állomány foglalta el, és 30% jutott a látogatóknak, mára ez az arány megfordult.

A könyvtárak átvesznek városi közszolgálati feladatokat. Warwickshire-ben a megyei tanács közvetlen irányításával 19 közkönyvtár és 5 mozgókönyvtár működik, 13 könyvtár öngazgatású, a munkatársak száma 298 fő, az önkénteseké 450. Az állomány nagysága 1 millió könyv, a megye könyvtárait naponta 9 ezer ember látogatja, a kölcsönzött művek száma napi 10 ezer, a honlapokat 40 ezren nyitják meg. Új szolgáltatások: önkiszolgáló kölcsönzés, egy kórházban automata könyves kiosk, egy bevásárlóközpontban láda a kölcsönvett művek visszaadására.

Az optimális működtetéshez a könyvtárat más állami szolgálattal, például rendőrséggel, tűzoltósággal stb. közös épületben helyezik el. Az „egyablakos” rendszerű szolgáltatások közül több a könyvtárban kap helyet. Warwickshire-ben stratégiai megállapodást kötöttek az oktatási és az egészségügyi osztállyal („könyvek receptre” projekt), a rendőrséggel stb. A költségek optimalizálása regionális szinten is folyik: 2011-től a warwickshire-i mozgókönyvtárak a szomszéd megyét is kiszolgálják.

A könyvtárosok létszámának csökkentése miatt nőtt az önkéntesek iránti igény. Mintegy 800 fő segít a könyvtári szolgáltatásokban, például könyvek házhoz szállítását végzik idősek számára. 13 könyvtárat úgy sikerült megmenteni, hogy a helyi lakosok önkéntesen vállalták az irányítását. A megyében a jelentős eredmények mellett vannak még problémák, többek között önkéntesek toborzása a szegényebb körzetekben, ahol nagyobb szükség van rájuk.

Bár a könyvtáros szakemberek száma egész Nagy-Britanniában csökken, az ő feladatuk marad az infrastruktúra fenntartása, szakmai ismereteik bővítése, tudásuk továbbadása.

(Viszocsekné Péteri Éva)

197/2014

LENSTRA, Noah: Cyberorganizing everyday heritage in and around public libraries : an exploratory study in Illinois In: Public library quarterly. – 33. (2014) 1., p. 1-22.

A helytörténeti kutatások segítése a közkönyvtárakban "kiberszervezéssel": tapasztalatok Illinois államból

*Helyismereti munka; Információtechnológia;
Közművelődési könyvtár; Kutatás információellátása;
Társadalmi követelmények*

Az amerikai közkönyvtárak egyre fontosabb szerepet töltenek be azokban a helyi és országos információszolgáltató rendszerekben, amelyek a lakosság mindennapos, az „örökséggel” kapcsolatos információigényeit elégítik ki. Csak példákat említve: az aktív időszerűk könyvtári szolgáltatóról szólva ajánlják „*oral history*” projektek indítását, helytörténeti társaságok alapítását; más projekt a közösségi digitális archívumok létrehozását célozza stb.

A szakirodalom áttekintése is azt mutatja, hogy az ilyen igények könyvtári kielégítése manapság nagy figyelmet kap. A helyi hagyományok (*heritage*) iránti érdeklődés voltaképpen az a mindennapos, nem tudományos igényű, inkább kíváncsiság jellegű érdeklődés, ami a lakosság nagy részében jelen van lakó-vagy szülőhelye, közvetlen szűkebb-tágabb környezete, annak múltja, és hasonlóképpen saját családja története iránt. Kézenfekvő, hogy ezt az érdeklődést a közkönyvtár elégítse ki és segítse, igénybe véve a rendelkezésre álló korszerű információtechnológiai eszközöket is. Az infokommunikációs eszközöket használja a „kiberszervezés” (*cyberorganizing*) is. A közösségi informatika szerint a kiberszervezés nem szervezetek létrehozására szolgál, hanem a közösségek megszervezésére annak érdekében, hogy igényeiket ki tudják elégíteni, azaz hogy a közösségbe „beágyazott” digitális technológiát azok tagjai, csoportjai és szervezetei saját céljaiknak megfelelően tudják használni.

Illinois állam közkönyvtárai négy régióban rendeztek műhely-megbeszéléseket „Digitális hely- és családtörténet” címmel könyvtárosok és érdekeltek részvételével a szolgáltatások és a gyakorlati munka kölcsönös megismerése érdekében. A könyvtárak a legkülönbözőbb formákban, változatos anyagi és személyi feltételek között nyújtanak helytörténeti szolgáltatásokat, illetve végeznek helytörténeti tevékenységet. Leggyakoribb, hogy egy-két érdeklődő vagy az ügy iránt elkötelezett munkatárs indít, kezdeményez helytörténeti munkát. Ami a tevékenység tartalmát illeti, érdekes, hogy nem egy helyen a jövő felé fordulnak, azaz a mai életet szándékoznak megőrizni az utókor számára. Valamennyi régióban hangsúlyozták, hogy a helyi afroamerikai közösség múltjáról kevés adat áll

rendelkezésre, így annak feltárásával komolyan kell foglalkozni.

A helytörténeti kutatásokhoz, valamint az eredmények online megosztására a könyvtárak a legkülönbözőbb eszközöket használják. Az olyan eszközök, mint az Ancestry.com, a Facebook vagy a ContentDM szerepet játszanak a szolgáltatásokban, azonban nem jelentenek megoldást. A kiberszervezés lényege, hogy különféle (szociális, technikai, anyagi, emberi) erőforrásokat hozzon össze egy közösség számára, hogy segítse az új technológiák közösségi célú használatát. A közkönyvtárak számára a helytörténeti szolgáltatások kiberszervezése nem feltétlenül kíván új technológiai jártasságokat vagy szolgáltatásokat. Ezt a munkát a meglévő forrásokra lehet építeni. Egyszerűen össze kell hozni a különböző helytörténeti érdeklődésű embereket, és a technológia kézzel fogható eredményeket tud produkálni. A helytörténeti érdeklődés kielégítése, az ilyen tevékenységek segítése elismerést vált ki a közösségben a könyvtár más szolgáltatási iránt is, és erősíti a közösség összetartozásának érzését. Mint minden szolgáltatás, a helytörténeti tevékenység kiberszervezése is némi anyagi és munkaerő-ráfordítással jár, ám a műhelyekben szerzett információk szerint ezek a költségek nem jelentősek, és a legtöbb könyvtáros szerint megtérülnek.

(Mohor Jenő)

198/2014

REAL, Brian – BERTOT, John Carlo – JAEGER, Paul T.: Rural public libraries and digital inclusion : issues and challenges. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 33. (2014) 1., p. 6-24.

Vidéki közkönyvtárak és a digitális befogadás: problémák és kihívások

Információtechnológia; Községi könyvtár; Működési feltételek

Az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) szerint azt tekinthetjük vidéki könyvtárnak, amelynek az ellátási körzetében kevesebb mint 25 ezer fő él. Ezen könyvtárak átlagosan egy főnél kevesebb (teljes munkaidőre vetítve 0,75) mesterszakos szakirányú diplomával rendelkező munkatárssal rendelkeznek, a könyvtáros munkakörben dolgozók létszáma átlag 1,9 fő, az éves büdzsé középértéke 118 704 dollár. A látogatások átlaga

41 425 évente. Jellemzően egyetlen épületben hetente 40 órát tartanak nyitva.

A cikk a *Public Library Funding and Technology Access Survey* (Felmérés a közkönyvtárak finanszírozásáról és a technológiához való hozzáférésekről) 2012-es adatai alapján tárja fel a vidéki használók és közösségek technológiai infrastruktúrához való korlátozott hozzáféréseinek okait és hatásait.

Bár szinte minden amerikai közkönyvtár kínál internet-hozzáférést, a vidéki intézményeknek a 70,3%-a az egyetlen ingyenes internetelési pont az adott településen. Ugyanez az arány városokban 40,6, a külvárosi részeken 60%. A falusi lakosságnak csak 50%-a rendelkezik otthon interneteléssel, szemben a városiak 70%-ával. Mivel internet-hozzáférés minden könyvtárban van, egyedül a vezeték nélküli hálózat tekintetében vannak egy árnyalattal lemaradva a falusi intézmények: 86,3% a városiak 90,5%-ával szemben.

A vidéki könyvtárak csak 31,8%-ban kínálnak szervezett technológiai oktatást, szemben a városok 63,2 és a külvárosok intézményeinek 54%-ával. A vidéki válaszadók 48,3%-a válaszolta, hogy a szakértelem hiánya miatt kihívást jelent a használók segítése az álláskeresésben. Ugyanez az arány a városokban és a külvárosokban 27,9 illetve 37,7%. Ehhez hasonlóan az elektronikus ügyintézés (szavazói regisztráció, adózás, iskolaválasztás) vonatkozásában is lemaradásban vannak a vidéki intézmények.

A problémákért egyrészt a szűkös finanszírozási források, másrészt az elégtelen személyzeti ellátottság tehető felelőssé. A közkönyvtárak működési forrásainak a 76,6%-át az önkormányzat, 8,7%-át az állam, 0,7%-át a szövetségi önkormányzat és 13,9%-át egyéb bevételek teszik ki. A kisebb helyi önkormányzatok jellemezően szerényebb bevételekkel is rendelkeznek, így ez a finanszírozási szerkezet eleve hátrányt jelent a vidéki településeknek.

A vidéki könyvtárak 80%-ában csak egyetlen teljes munkaidős dolgozó van. Beleértve a részmunkaidősöket is az intézményeknek csupán 50%-ában mondható el, hogy 2 vagy több munkatárs áll rendelkezésre. A dolgozók képzettsége is problémás lehet. A munkatársak 14%-a rendelkezik mester szintű végzettséggel, 32% alapszakos diplomával, miközben 37%-nak csupán érettségije van.

Mind az erőforrások, mind pedig a közösség életében való fontosságot igazoló pozitív adatok hiányoznak ahhoz, hogy a vidéki kis könyvtárak képesek legyenek hatékonyan lobbizni a finanszírozóknál a többlettámogatás

megszerzéséért. Megoldás lehet, ha mások – például kutatók, prominens személyiségek – emelik fel a szavukat a könyvtár érdekében. Több képzésre lenne szükség, amelyek eredményeként a könyvtárosok megtanulnának hatékonyabban gazdálkodni a szűkös erőforrásokkal, lobbizni a fenntartónál, vagy technológiai tárgyú tréningeket vezetni a helyi használóknak. Vannak olyan központi programok, mint a Connect2Complete vagy a DigitalLiteracy.gov, amelyek segíthetnek abban, hogy a könyvtárosok jobban megértsék a digitális műveltség kérdéseit. A BTOP program (Broadband Technology Opportunities Program = Széles sávú technológiák lehetőségeinek programja) pedig a technológiai és személyi ellátottság javítását eredményezheti.

(Tóth Máté)

199/2014

RÖSCH, Hermann: Chancengleichheit - ein Thema für Bibliotheken? : zur Rolle der Bibliotheken in der Gesellschaft In: BuB. – 66. (2014) 2., p. 110-113.

Res. angol és francia nyelven

Esélyegyenlőség – könyvtáraknak való téma?

Feladatkör; Hátrányos helyzetű olvasó; Irányelvek - könyvtári; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

Arra a kérdésre, hogy könyvtári feladat-e az esélyegyenlőség segítése (és ha igen, milyen mértékben), csak akkor lehet megfelelő választ adni, ha már tisztáztuk, melyek a könyvtár társadalmi alapfunkciói, és milyen értékeket kell képviselnie. Kétségtelen tény, hogy az alapfunkciók tekintetében a közkönyvtárak és a tudományos könyvtárak között nagy a hasonlóság, de több különbség is akad. A továbbiak során a szerző, a kölni szakfőiskola információtudományi intézetének professzora már csak a közkönyvtárakkal foglalkozik.

A könyvtár feladatai lényegében négy csoportba oszthatók (ld. *Az IFLA és az UNESCO közkönyvtári nyilatkozatát /1994./* a http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/ifla_kozkonyvtariszolgalat_iranyelvei.pdf címen). Ezek 1) az oktatási funkció, 2) a kulturális funkció, 3) a politikai funkció és 4) a szociális funkció. Alapértékei pedig az információs szabadság, az adatvédelem, személyes integritás stb., melyek részletesen megtalálhatók az IFLA etikai kódexében (2012) a <http://www.ifla.org/news/ifla-code-of-ethics-for->

[librarians-and-other-information-workers-full-version](#) címen. Ezek közül csak az esélyegyenlőséggel kapcsolatos elemekkel foglalkozott a szerző. Ennek során három fontos kérdést érint: a beilleszkedés segítését (inclusion) és a diszkrimináció megszüntetését, az információs szabadság biztosítását mindenki számára, valamint az olvasás és az információs kompetencia fejlesztését. A könyvtárak az esélyegyenlőséget bizonyos célcsoportok számára kialakított kínálatokkal javíthatják. (Például gyöngén látók vagy kiskeresetűek és munkanélküliek számára speciális médiakínálatokkal vagy szolgáltatásokkal.) Érdemes ezzel a kérdéssel politikai és társadalmi célként is foglalkozni, hiszen a polgári társadalomban az ún. vertikális mobilitás biztosítása fontos tényező: ennek hiányában a társadalom destabilizálódhat.

A feladathoz természetesen anyagi és személyi források is jócskán szükségesek, de mindenképpen elsőrendű fontosságot kell biztosítani az esélyegyenlőségnek a könyvtári gyakorlatban. Az írást a téma irodalomjegyzéke egészíti ki, valamint egy keretes cikk az esélyegyenlőséget veszélyeztető jelenségekről *Átlagos és kiemelt olvasók a közkönyvtárban* címmel.

(Murányi Lajos)

200/2014

SALARELLI, Alberto: Past and present factors of the crisis in Italy's public libraries. – Bibliogr. In: Library review. – 63. (2014) 1/2., p. 110-124.

Mi okozza az olasz közkönyvtárak válságát?

Feladatkör; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A közkönyvtárak folyamatos válsághelyzetben vannak az elmúlt években. Ennek egyik és nyilvánvaló oka a gazdasági helyzet, a megszorítások, amelyek megnehezítik a közkönyvtárak számára a túlélést, azonban a probléma ennél jóval összetettebb.

A közkönyvtárak a modern világ jellegzetes intézményei. A közkönyvtárak születésekor senki nem kérdőjelezte meg, hogy az írás elsajátítása és a folyamatos tanulás fontos jellemzője a homo novusnak. A kormányzati politikák szerint a közkönyvtárak fontos eszközök lehetnek a társadalom formálásában, valamint a modern ember személyiségének konstruktív fejlesztésében. Ez ma már messze nem ilyen egyértelmű. Jelenleg a könyvtárakat támogató erős politikai szándékra

sem lehet biztosan számítani. Ráadásul megkérdőjeleződött a könyvtár mint közjó alapelve is, amely szerint az egyén jólétének keresése csak a mások jogainak tiszteletben tartásával együtt fogadható el, és közvetlenül vagy közvetve a társadalmi jólét növekedéséhez kell vezetnie.

Olaszországban két történelmi tényező teszi még összetettebbé a helyzetet. Az egyik az írástudás elsajátításában való késlekedés. 1861-ben Olaszország lakosságának 80%-a írástudatlan volt, ami számottevő lemaradást jelentett a protestáns országokhoz, de még a katolikus Franciaországhoz képest is. Ma a könyvolvasásban érezhető ugyanez a lemaradás. Míg az Európai Unió 27 tagállamának lakosainak átlagosan 71%-a évente legalább egy könyvet elolvas, ugyanez az arány Olaszországban mindössze 45%. A másik tényező a modernitás útjára lépés egészen sajátos folyamata. Míg más országokban az ellentétes álláspontok felszínre kerülése alkotó vitákat eredményezett, addig Olaszországban ugyanez a különböző véleményen lévők közötti távolság és az álláspontok megszilárdítását hozta.

A közkönyvtárak igyekeztek magukat erősen megkülönböztetni más típusú intézményektől, amelyek a tudás templomaként elsősorban a tudósokat szolgálták. A fókuszba így a munkásréteg kiszolgálása került egészen az 1960-as évekig, amikor is a „mindenki könyvtára” és az egyenlő hozzáférés elvét kísérelték meg megvalósítani, ami azonban a strukturális hiányosságok miatt nem sikerült.

A jövő útjait keresve kétféle modell rajzolódik ki. 1. A szupermarket modell, amikor a könyvtár bizonyos mértékig a nagyobb kereskedelmi csatornák jellegzetességeit követi. 2. A hagyományos modell, amelyben a könyvtár – eredeti funkcióival összhangban – alternatívát kínál az információközvetítés más szervezett formáival szemben. Ezek mérlegelésekor figyelembe kell venni, hogy az olasz közkönyvtárak jelentős része történelmi épületben működik, és sok régi dokumentumot őriz, ami ellene hat a legújabb trendek érvényesülésének. A történelmi tapasztalatnak nem az érinthetetlen értékek tiszteletében, hanem azon értékek megtalálásában és megértésében kellene szerepet játszania, amelyek jobban garantálják a stabilitást és a tartósságot, mint a többi. A közkönyvtárnak a tartalmak megértését és kontextusba helyezését kell segítenie.

Összefoglalva az olaszországi közkönyvtárak lemaradása gazdasági és kulturális összetevőknek egyaránt betudható. A gazdasági fejlődés, valamint a hálózati infrastruktúra nehézkes fejlődése, illetve kulturális okok miatt a megőrzés és nem az

információterjesztés került előtérbe. Mindezt súlyosbítja a politika, amely semmit nem tesz a helyi, az állami és a központi szervek közötti ellentmondásos viszonyok feloldásáért. Olaszországban még nem született országos szintű jogszabály a közkönyvtári ellátásról. Mindezek mellett egyik erőssége a közkönyvtáraknak, hogy bővülő tudásalapú modellt képviselnek, amely szerep megkérdőjelezhetetlen az információs társadalomban.

(Tóth Máté)

201/2014

THORHAUGE, Jens: Ein breites Spektrum abdecken : das Konzept für die moderne Bibliothek : Bibliotheken in Deutschland und die Entwicklung in Dänemark In: BuB. – 66. (2014) 1., p. 32-35.

Res. angol és francia nyelven

Széles spektrum lefedése – a modern könyvtár koncepciója. A német könyvtárak és a dániai fejlemények

Feladatkör; Könyvtárepület -közművelődési; Közművelődési könyvtár; Működési feltételek; Társadalmi követelmények

A tapasztalt szerző, aki évekig oktató a Királyi Könyvtártudományi Intézetben, és vezető szakmai tisztségeket töltött be Dániában, a szerkesztőség felkérésére adja közre a német könyvtárakban szerzett tapasztalatait, és ismerteti a dán könyvtárügy sajátosságait.

Először azokat az új német városi könyvtárakat ismerteti (Bielefeld, Dortmund, Stuttgart), melyek építészeti és koncepciójukat tekintve is már a jövő könyvtárait idézik. Nézete szerint a dán és a német könyvtárak közötti különbségek az eltérő nagyságrendből és a különböző feltételekből adódnak.

Németországban a nagyvárosokban kitűnő közkönyvtárak működnek, míg a kisvárosokban jóval szerényebbek a feltételek. Dániában ellenben az infrastruktúra fejlesztését és a könyvtárközi kölcsönzést tartja fontosnak az állam: az állampolgárok bármit bárhol megkapnak – akár egy nap leforgása alatt. (1920 óta törvény szabályozza a közkönyvtárak működését.)

Míg Németországban a klasszikus tanulás és a tájékoztatás a közkönyvtár kiemelt tevékenysége, addig Dániában a kultúra terjesztése a lényeges az elmúlt 50 évben, valamint az olvasók óhajait igyekeznek kielégíteni, részben a magas látogatói szám megtartása érdekében. A különbség a két

ország között két dologban ragadható meg: eltérő hagyományok és különböző törvényi feltételek. Azaz van egy harmadik is, ami a legfontosabb: Dániában a kormányzat részéről rendszeresen azon fáradoznak, hogy új könyvtári koncepciót alakítsanak ki és ezt fejlesszék, míg Németországban a tartományok, a települések, sőt egyes könyvtárak feladata, hogy a hagyományos könyvtár megváltoztatásának stratégiáját kidolgozzák.

Mindkét ország könyvtárai előtt ugyanaz a feladat áll: a digitális átmenet során milyen szolgáltatásokkal álljanak elő. A változások átalakították az emberek mindennapját és információszerezési szokásait. A kereskedelmi kínálattal szemben szinte kilátástalan a helyzetük, újra kell fogalmazniuk feladataikat, ha fenn akarnak maradni.

Dániában új koncepciót dolgoztak ki szakemberek, az ún. *négy tér modelljét* a közkönyvtárak számára. (A modell ábrája a folyóirat 34. oldalán látható.) A modell szerint négy területen kell vonzerőt nyújtani: a felismerésben – tapasztalásban, az elkötelezettségben, a kompetencia erősítésében és az innovációban (az első és a második az érzékelést, az élmény világát és az *egyén* részvételét igényli, a harmadik és negyedik inkább társadalmi célokra irányul). Mindez négy „térben” zajlik: a *tanulótérben*, az *inspirációs térben*, a *találkozópontra* és a *színpadon*. A kialakítás során főleg a fizikai terek kialakítására, a bútorzatra, valamint a rendezvények kínálatára stb. ügyelnek. Tíz év múlva kiderül, hogy ez a modell megfelel-e a várakozásoknak – zárja cikkét az ismert szakember.

(Murányi Lajos)

Lásd még 175, 219, 228

Katonai könyvtárak

202/2014

SCHULTE, Birgit A.: "Unser Ziel: der lesende Soldat" : Überlegungen zu Konzept und Intention des Erschließungsprojekts "NVA-Truppenbibliothek Luckenwalde" im Fachinformationszentrum der Bundeswehr In: BuB. – 66. (2014) 3., p. 215-219.

Res. angol és francia nyelven

Észrevételek a szövetségi hadsereg szakinformációs központja 'Az NDK néphadserege luckenwaldei csapatkönyvtára' feltárási programjának koncepciójához és szándékaihoz

Katonai könyvtár; Szakkönyvtár -hadtudományi; Tájékoztatói intézmény -hadtudományi

A német szövetségi hadseregnek jelenleg több mint 185 ezer katonája és számos polgári alkalmazottja van. Az információnak itt is egyre nagyobb a szerepe, hiszen a hadsereg alapvető szerkezeti átalakulásban van, és a külföldi bevetés speciális követelményeinek is meg kell felelnie. Több mint 280 könyvtáros teljesít szolgálatot a 62 könyvtárban, melyek közül kettő a müncheni és a hamburgi főiskoláé, egy pedig a minisztériumé. A hadseregnek van még két speciális intézménye: a bonni *szakinformációs központ* (FIZBw), mely a honvédségi könyvtárak hálózati központja is, valamint a strausbergi információs és kommunikációs katonai akadémia információs központja (utóbbi egyben központi archívum és értékes történelmi anyaggal rendelkező tároló könyvtár). 2013 ősszén a FIZBw új feladatot kapott, a *luckenwaldei csapatkönyvtár* feltárását és megőrzését. Ez a gyűjtemény igazi könyvtártörténelmi kuriózum, mivel az *NDK néphadseregének egy olyan állományáról* van szó, mely a rendszerváltás után húsz évig hiánytalanul fennmaradt 140 banános dobozba csomagolva (terjedelmes cédulakatalógusával, kölcsönzési és olvasói nyilvántartásaival egyetemben).

(Autoref.)

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 179, 202, 239

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

Lásd 187

Iskolai könyvtárak

203/2014

LANGE-BOHAUMILITZKY, Ingrid: Bildungspolitik gibt klares Signal für Schulbibliotheken : novelliertes Schulgesetz in Schweden schreibt die Einrichtung einer Bibliothek in allen allgemeinbildenden Schulen vor In: BuB. – 66. (2014) 2., p. 125-127.

Az oktatáspolitikai világos jelet adott az iskolai könyvtáraknak. Az új iskolai törvény Svédországban

kötelezővé tette a könyvtárat az általános és középiskolákban

Iskolai könyvtár; Jogszabály -más területről; Működési feltételek

Svédország 2011-ben egy olyan közoktatási törvényt fogadott el, amely széles körű rendszerbeli reformokat vezetett be, és először határozta meg keretfeltételeket az iskolai könyvtárak számára. A 2. fejezet 36. paragrafusa kimondja, hogy minden általános és középiskola tanulójának – a magániskolákat is beleértve – megfelelő közelségben iskolai könyvtárat kell biztosítani, és – újdonságként – az iskola pedagógiai forrásának kell tekinteni. Médiaállományának az iskola pedagógiai profiljának kell megfelelnie, ezen túl a nyelvfejlesztést, az olvasási kompetenciát és az irodalom iránti érdeklődést is szolgálnia kell. Az iskolai könyvtári normák tudatosan általánosak és rugalmasak, hogy mindenütt, a gyéren lakott településeken is megvalósíthatók legyenek, ezért nem adtak meg keretszámokat sem, de önálló helyiségre, rendszerezett állományra és információs technikára szükség van. A közeli köz- vagy kombinált – köz- és iskolai – könyvtár is megoldást jelenhet, de a szakképzett könyvtárosoknak pedagógiai feladatokat is el kell látniuk. Az alkalmazandó könyvtárosok számáról nem esik szó.

Az iskolai könyvtárak egyesületei, a kulturális terület szakszervezete, a felsőfokú képzés oktatóinak képviselői és a kommunális iskolai könyvtári központok (SBC) szerint a törvény az első helyes irányban megtett lépés, de azt bírálják, hogy beéri az iskolai könyvtár pusztá létével, és további lépéseket sürgetnek: legyen a könyvtáros épp úgy magától értetődő, mint az iskolai szociális munkás vagy a védőnő. Az egyre erősödő továbbképzési programok iránt egyre nő az érdeklődés, és az iskolavezetők tudatában van annak, hogy képzett személyzet, megfelelő nyitvatartási idő és médiapedagógiai támogatás nélkül az iskolai könyvtár képtelen az előírt feladatoknak eleget tenni. Az iskola fenntartói a települések, de míg az iskolai könyvtár működtetése eddig önkéntes volt, a támogatás mértéke az iskolavezetés döntésétől függött, most már kötelező feladat lett, és többletkiadással jár. Útmutatásként a Svéd Önkormányzatok Szövetsége (SKL) 2012 nyarán tanulmányt tett közzé *Det moderna skolbiblioteket: en framtidsskiss* címmel, melyben leírták, hogy a következő öt év végére miképp nézzen ki az iskolai könyvtár (helyiség, digitális tartalmak, nyomtatott dokumentumok stb. tekintetében). A *Modern*

iskolai könyvtár vázlatának szerzői a digitális alapú iskolai könyvtárra helyezik a hangsúlyt. Megállapításuk szerint jelentőségüket veszítik a könyvtári számítógépek: a diákok táblagépei és egyéb mobil eszközei révén a könyvtár virtuális térré is alakul majd. Ez nem azt jelenti, hogy a digitális kínálat pótolhatja a diákokkal való személyes könyvtárosi foglalkozást. A tanulmány több megállapítása azonban még a jövő zenéje. A szerzők szerint még egységes struktúrákat kell kidolgozni a használt adatbázisok és tanulási felületek eléréséhez.

Az iskolai könyvtárakban nincs egységes minőségi norma, ezért a nemzeti könyvtár 2012-ben országos statisztikai felmérést végzett körükben. Eszerint az általános és középiskolák diákjainak a fele nem jut szakszerűen működő iskolai könyvtárhoz, minden hetedik pedig semmilyen iskolai könyvtárhoz, és mindössze a meglévő könyvtárak harmada felel meg a törvény lényeges előírásainak (az iskolában működik részfoglalkozású vagy teljes munkaidőben foglalkoztatott pedagógus, több mint ezer nyomtatott dokumentum és katalógus megléte).

(Murányi Lajos)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

204/2014

DOWNEY, Kay [et al.]: KSUL : an evaluation of patron-driven acquisitions for ebooks. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 34. (2014) 1., p. 10-12, 30-31.

A használó kezdeményezte e-könyv gyarapítás értékelése egy egyetemi könyvtárban

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Használó; Hatékonyság; Igény; Online katalógus; Szolgáltatások használata

A Kent State University Libraries (KSUL) 2012-ben indított el egy hat hónapos projektet a PDA modell (patron-driven acquisition: a használók által kezdeményezett gyarapítás) kipróbálására. Ez a modell napjaink egyik legnépszerűbb könyvtári állománygyarapítási technikája, különösen e-könyvek beszerzésére.

A KSUL ezzel a modellel előre meghatározott, a szorosan gyűjtőkörébe tartozó dokumentumokat tett elérhetővé olvasói számára. Az olvasók a dokumentumok használatával tudtuk nélkül érték el, hogy azok bekerüljenek a katalógusba vagy közvetlenül a szolgáltató felületéről váljanak elérhetővé. Nagy előnye ennek a modelleknek, hogy a felhasználók számára azonnali hozzáférést biztosít a tartalmakhoz, a könyvtár számára pedig garantálja, hogy csak a ténylegesen használt tartalmakért kell fizetnie. A KSUL a University of Barcelonával közösen készített egy kutatást a PDA modell gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban,

ahol a következő kérdésekre keresték a választ: 1. Az e-könyvek PDA útján történő beszerzése mennyire elégíti ki a használók igényeit? 2. Költséghatékony modell-e a PDA? 3. Hogyan találják meg és érik el a felhasználók az e-könyveket?

A kutatók a munka során a használókra helyezték a hangsúlyt és arra, hogyan használják a gyűjteményt. Ezenkívül összehasonlították a hagyományos módon (az ún. *approval plan* alapján) beszerzett nyomtatott könyvek és a PDA modellel beszerzett e-könyvek használatát több mint 20-20 ezer dokumentum beszerzési és használati adatainak elemzésével. Vizsgálták a könyvtári katalógus statisztikáit, valamint a katalógus és a PDA modell kapcsolatát.

A kutatási eredmények azt tükrözik, hogy az e-könyveket sokkal aktívabban használják, mint a nyomtatottakat. Amíg a PDA jellegéből adódóan nem volt olyan e-könyv, amit aztán senki sem használt, addig a nyomtatott könyvek több mint 37,5%-át nem kölcsönözte ki senki a vizsgált időszakban, több mint 12,7%-ot pedig csupán egyszer. A viszonylag gyakran (2–9 alkalommal) használt könyvek között is megmutatkozik a különbség: a PDA-s dokumentumok közel 90%-a forgott ilyen gyakran a kezekben, míg a nyomtatott könyveknek csupán 39,9%-a.

A PDA modell használata költséghatékonynak bizonyult. A hat hónapos kísérleti idő alatt a könyvtár mindössze 44 926 dollárt költött e-könyvekre, míg korábban másfél év alatt 1 192 300 dollárt a nyomtatottakra. Az elektronikus könyvek átlagára 98,52 dollár volt, míg a nyomtatottaké csupán 59,53 dollár. A használati statisztikákat

vizsgálva viszont azt kell látnunk, hogy egy elektronikuskönyv-használat mindössze 17,73 dollárba került a könyvtárnak, ami megegyezik a nyomtatott könyvek használatának költségével.

Az eredmények alapján a könyvtári katalógus mint az e-könyvek keresésének és elérésének eszköze még fejlesztésre szorul, bár tény, hogy kulcsfontosságú a szerepe. Az e-könyvek használatának aránya sokkal magasabb azokban az esetekben, ha az olvasók a katalógusban megtalálják a könyvet, illetve meg tudják nézni a teljes bibliográfiai leírást. Tehát a katalógusban való kereséshez kapcsolódó e-könyv használat egyre intenzívebbé és kevésbé esetlegessé válik. Meglepő módon a PDA-s beszerzést indító használók 28%-a figyelmen kívül hagyta a katalógust vagy a teljes bibliográfia leírást, tehát nem látta a katalógusban a hasonló könyveket. Így viszont előfordulhat, hogy nem indokolt a beszerzés, ami megkérdőjelezi a PDA modell alapvető értelmét és hatékonyságát.

A PDA a hagyományos nyomtatottkönyv-beszerzéshez képest viszonylag új módszer, értékeléséhez további hosszú távú vizsgálatokra van szükség, különösen a használat és a kölcsönzés tendenciáinak nyomon követése érdekében.

(Jávorka Brigitta)

205/2014

MUHONEN, Ari – SAARTI, Jarmo – VATTULAINEN, Pentti: From the centralized national collection policy towards a decentralized collection management and resource sharing co-operation – Finnish experiences. – Bibliogr. In: Library management. – 34. (2014) 1/2., p. 111-122.

Központosított országos gyűjtési politika helyett decentralizált gyűjteménykezelés és forrásmegosztás: finn tapasztalatok

Állomány használata; Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Igény; Tároló könyvtár

Finnországban az 1990-es évek közepéig jogszabály alapján centralizált országos gyűjtési politika működött. Ennek fő elemei a kötelepéldány-rendszer, az országos feladatkörű szakkönyvtárak (felsőoktatási könyvtárak) és a megyei könyvtárak, továbbá az Országos Tároló Könyvtár voltak. A könyvtárközi kölcsönzés (évi 300 ezer kérés) postaköltségét az állam átvállalta az általa fenntartott könyvtárakban.

Az 1990-es évek recessziója során a kormányzat új, piaci szemléletű közmenedzsmentet honosított meg. A nyomtatott dokumentumok kizárólagossága véget ért, megkezdődött a dokumentumok digitális terjesztése, főként a tudományos területen. Új publikációtípusok és publikálási kezdeményezések jelentek meg (nyílt hozzáférés, adatbányászat, digitális repozitóriumok stb.). Felmerült, hogy új megközelítésre – decentralizált gyűjteménykezelésre és forrásmegosztásra – van szükség.

Az új stratégia az elektronikus kutatási és kulturális infrastruktúra része; országos digitális könyvtári infrastruktúra létrehozására és kölcsönös interoperabilitásra törekszik. Fő elemei a következők: a közös gépi könyvtári rendszerek, az Országos Tároló Könyvtár (a nyomtatott dokumentumok tekintetében), a digitalizálási projektek (főként a nemzeti könyvtár szervezésében).

Kötelepéldányban a nemzeti könyvtár és öt egyetemi könyvtár részesül. A 2007. évi jogszabály az összes dokumentumformátumot felöleli. Fontos előírása, hogy a kötelepéldányok csak az illető könyvtárak olvasótermeiben használhatók, ezzel szerepük minimálisra csökkent az országos dokumentumellátásban.

Az országos feladatkörű szakkönyvtárak rendszere (10 intézménnyel) az 1970-es években alakult ki, külön támogatásban részesültek. A rendszer húsz évig kielégítően működött; a pénzügyi nehézségek és a postai kedvezmény megszűnése miatt szűnt meg.

Az Országos Tároló Könyvtárat 1989-ben alapították. Szolgáltatásait (a kevésbé használt dokumentumok tárolása, országos könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás) a kormány támogatása finanszírozta. Az utóbbi időben felmerült, hogy üzleti és működési modellje, gyűjtőköre megérett az átdolgozásra (fel kell adni eredeti küldetését, hogy mindent befogad, amit a könyvtárak felajánlanak). 2011-ben egy munkacsoport felvetette összevonását a nemzeti könyvtárral. Ugyanakkor felmerült, hogy a nemzeti könyvtárat el kell választani a Helsinki Egyetemi Könyvtártól. A gyűjtemények együttműködése keretében a hozzáférést a hálózat egésze garantálja majd. Az egyik modellben felmerült, hogy a kormányzat a szolgáltatások vásárlóit (a könyvtárakat és akár magukat a tudósokat és más használókat) támogassa. Egy másik modell szerint az érintetteket fokozottan be kell vonni a döntéshozatalba.

Az új, költséghatékony modell jelentősen csökkent a gyűjteményeket, de mindez csak minimálisan befolyásolhatja a hozzáférést. A

javaslat Muhonen és mások modelljére épül, amely a könyv életciklusából indul ki (Ranganathan nyomán). Eszerint a nyomtatott dokumentumok ott vannak a legjobb helyen, ahol a potenciális használó nagy valószínűséggel rájuk találhat. Egy példát véve: az olvasó kezdetben saját polcán tartja a könyvet, amelyre gyakran van szüksége; amikor az igénye csökken, akkor átadja a legközelebbi könyvtárnak; ha a könyv ott nem találja meg olvasóit, akkor átkerülhet egy nagyobb és központi szerepkörű könyvtárba, amíg el nem jut végső „nyughelyére”, egy repozitóriumba (tároló könyvtárba). A modellnek az az előnye a könyvtárak számára, hogy csak azokat a dokumentumokat őrzik az aktív gyűjteményekben (a régió vagy az ország számára szükséges összpéldányszámban), amelyeket feltehetően használni fognak, tehát optimalizálni lehet az adott könyvtár nagyságát. A modell értelmében bármely könyvtár számára előnyös, ha a kevésbé használt dokumentumait más könyvtárnak átadhatja. Ha újra igény lesz rájuk, akkor onnan kölcsönveheti őket. Az egyes könyvtárak így a számukra fontos tudományterületre koncentrálnak, meghirdethetik, melyek gyűjteményük erősségei, és eldönthetik, hogy mit tartanak meg, és mit szereznek be máshonnan. A legcélszerűbb a regionális vagy országos gyűjtési politika megfogalmazása. Az életciklus modell alkalmazása önkéntes: minden könyvtár maga dönt, hogy csatlakozik-e a forrásmegosztáshoz, és ha igen, gyűjteménye mely részével.

A forrásmegosztáshoz ebben a modellben is megfelelő IT és logisztikai megoldás szükséges. A könyvtárak között kölcsönös elszámolási rendszer működik. A hagyományos könyvtárközi kölcsönzésnél lényeges szempont a bizalom, mégpedig a részt vevő két könyvtár között. A használó által kezdeményezett kéréseknél viszont a könyvtárak és a kérést indító használó között kell a bizalomnak kialakulnia (és könyvtára garantálja azt, hogy a használó méltó a bizalomra).

Jelenleg paradigmaváltás zajlik, mind a központosított, mind a decentralizált megoldás működik a dokumentumszolgáltatásban.

(Hegyközi Ilona)

206/2014

STURGES, Paul – GASTINGER, Almut: Libraries, donations and freedom of expression : the case of Scientology. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 46. (2014) 1., p. 32-40.

Könyvtárak, adományok és a véleménynyilvánítás szabadsága: a szcientológia esete

Ajándék; Állománygyarapítás; Könyvtáresetika; Olvasáskorlátozás; Szellemi szabadság

A 19. század végéig a könyvtárak számára fontos gyarapodási forrást jelentettek az adományok (lényegében adományokból jöttek létre), azóta viszont lényegesen csökkent az adományozás jelentősége. Gyakran előfordul, hogy egy-egy adomány kifejezett problémát jelent a könyvtár számára. Ugyanakkor vannak olyan ambiciózus szervezetek, mint például a Szcientológiai Egyház, amelyek igyekeznek a könyvtárak széles köréhez bizonyos műveket eljuttatni (az adott esetben L. Ron Hubbard műveit). Mivel ez a kezdeményezés például Németországban és Franciaországban a könyvtárakban nem talált az elvárt fogadtatásra, a szcientológusok azzal álltak elő, hogy szerintük a könyvtárak eljárása sérti a szabad véleménynyilvánítás ideáját. A két országban történeteket egy-egy ún. dossziében tárták fel.

Az IFLA FAIFE 2001. évi világlejelentésében már szerepelt, hogy a német közkönyvtárak a válogatás szabadságára hivatkozva nem kívánták gyűjteményükbe bevenni a szcientológiai műveket. Erre a másik fél cenzúrát kezdett emlegetni. A német könyvtárvezetők a berlini szenátus ajánlására hivatkoztak, amely nem javasolta, hogy szerepeltessék a szcientológiai műveket a közkönyvtári gyűjteményekben. A nézőpontok tisztázása érdekében írott formában rögzítették a dokumentumok kiválasztásának szempontjait, és a kérdésre kitértek a 2007. évi lipcei könyvtároskongresszuson elfogadott etikai kódexben is („Az információforrásokat kizárólag objektív kritériumok alapján választjuk ki, hogy jó minőségűek legyenek, és megfeleljenek az ügyfelek igényeinek, tekintet nélkül a személyes preferenciákra és valamely harmadik fél befolyására.”)

Franciaországban 2007-ben L. Ron Hubbard műveit a New Era Publications egy 18 kötetes könyvecsomagban kínálta a könyvtáraknak. A szcientológusok szorosan nyomon követték, hogy a könyvtárak mit kezdtek a könyvecsomaggal, még áruház olvasókat is kiküldtek egyes helyekre. Az Electre közös katalógus azért utasította el Hubbard műveit, mert a kiadványokat saját kiadásuként értékelte. A szcientológusok azt tapasztalták, hogy mozgalmukra a könyvtárosok szektaként vagy kultuszként tekintenek, és egyebek mellett a gyermekek védelmére hivatkozva utasítják el a kiadványokat. Felmerült az is, hogy kéretlen és nem kívánatos adománynak tekintik a

könyvcsomagot. Ami a szakmai közvéleményt illeti, a francia könyvtárosegyesület (ABF) 2003. évi kódexe is megfogalmazta, hogy a kiválasztásért felelős könyvtárosnak nem szabad semmiféle külső nyomásnak engednie döntései során.

Az adományokkal a fejlődő országokban is vannak problémák (csak bővítik a gyűjteményeket, de nem teszik azokat jobbbá). Előfordul, hogy egy-egy könyvtár polcai roskadoznak a könyvektől, de az állományt közelebbről vizsgálva kiderül, hogy vagy egyének szabadultak meg a nem kívánatos könyveiktől, vagy kormányok küldtek propagandaanyagokat, vagy valamely csoport (például egyház) népszerűsíti nézeteit.

A gyűjtemények ilyen eltorzítását nem szabad elfogadni, tehát el kell sajátítani a tapintatos visszautasítás technikáját. Adomány fogadása esetén mindig fel kell tenni a kérdést, hogy vajon miért kínálják fel ezt az ajándékot. A befogadás megtagadása mögött sokszor nem az adomány tartalmának, hanem az adományozónak az elutasítása áll (például az esettanulmányként idézett két országnál). Egy kellően átfogó gyűjteményben helyet kapnak azok a művek is, amelyek egy bizonyos gondolatot pártfogolnak és azok is, amelyek elutasítják azt. A szabad véleménynyilvánításból nem következik a szabad ajándékozás, amely ráadásul azzal az elvárással párosul, hogy a könyvtárak az adományokat befogadják és a nyilvánosság felé közvetítik.

A gyűjteményeknek arra kell törekedniük, hogy gondosan válogatottak és kiegyensúlyozottak legyenek. Az említett 18 kötetes könyvcsomag már eltorzíthatja a gyűjtemény egyensúlyát ahelyett, hogy a könyvtár információs potenciálját növelné. Ideális esetben az adományozás tényét előre célszerű megbeszélni, az adott esetben például 2-3 könyv befogadása lett volna célszerű. Az elutasítás akkor megalapozott, ha a gyűjteményfejlesztés koncepciója hozzáférhető, átlátható és tanulmányozható. Ebben le lehet fektetni, hogy a nem kívánatos adományokat a könyvtár kiárúsíthatja, megsemmisítheti stb. Ha ez a dokumentum világosan van megfogalmazva, továbbá kimutatható, hogy a könyvtár követi a benne foglaltakat, biztos, hogy kevesebb gond lesz az adományok fogadásával.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 192

Állományvédelem

207/2014

KILBRIDE, William – NORRIS, Sarah: Collaborating to clarify the cost of curation. – Bibliogr. In: New review of information networking. – 19. (2014) 1., p. 44-48.

Együttműködés a kurátori tevékenység költségeinek tisztázására

Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Költségelemzés; Megőrzés

A digitális megőrzést segítő szabályzatok és műszaki megoldások kialakítása érdekében tett komoly erőfeszítések ellenére is nemrégiben egy kommentárban azt olvashattuk, hogy digitális örökségünk jövője számára a pénzhiány jelenti a legnagyobb veszélyt. Ez a cikk leírja, hogyan működik az *Együttműködés a kurátori tevékenység költségeinek tisztázására* (Collaboration to Clarify the Costs of Curation, 4C) nevű európai uniós projekt. Ismerteti a már befejezett hiányelemzést és az érdekelttek szükségleteit feltáró felmérést, valamint a gazdasági fenntarthatósági modell (Economic Sustainability Reference Model) első változatát, amelyhez már észrevételeket lehet fűzni. Mindez segít majd a projektnek, hogy egy kurátori tevékenység költségeinek cseréje (Curation Costs Exchange) szolgáltatást kínálhasson.

(Autoref.)

208/2014

RAVENWOOD, Clare – MATTHEWS, Graham – MUIR, Adrienne: Selection of digital material for preservation in libraries. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 45. (2013) 4., p. 294-308.

Digitális dokumentumok kiválasztása megőrzésre

Elektronikus dokumentum; Megőrzés

A kiválasztás folyamata számos fontos kérdést vet fel, amelyekkel a megőrzésért felelős könyvtárak szembesülnek. A digitális anyagok sajátosságai kihívást jelentenek a megszokott kiválasztási okok és gyakorlat szempontjából, beleértve a digitális anyagok növekvő mennyiségét, bizonyos digitális objektumok komplexitását, a kulturális javak létrehozásának és tulajdonlásának változó formáit, valamint a korai beavatkozás szükségességét, hogy az anyagok később is használhatók maradjanak. A

cikk a könyvtári és a kapcsolódó irodalmat vizsgálja, hogy megtalálja és megfogalmazza azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a kiválasztási döntést a digitális anyagok könyvtári megőrzésénél. Hat olyan szervezési szempontot ismertet, amelyeket mérlegelni kell: források és mennyiség; kritériumok; szabályok; jogi és etikai kérdések; szerepek és feladatkörök; a kiválasztás használói szempontjai. Különösen fontos, hogy a kritériumokat időnként felül kell vizsgálni, a megőrzésre és a kiválasztásra irányelveket kell kidolgozni, valamint vizsgálni kell a tisztázatlan szerepek és feladatkörök hatását, és minél szélesebb körből kell az érintettek elvárásait figyelembe venni.

(Autoref.)

209/2014

SCHLARB, Sven: "Big Data" in Bibliotheken : skalierbare Langzeitarchivierung im SCAPE Projekt In: Bibliothek. – 38. (2014) 1., p. 124-130.
Res. angol nyelven

A „Big Data” a könyvtárakban. A SCAPE projekt keretében végzett hosszú távú archiválás

Elektronikus könyvtár; Fejlesztési terv; Megőrzés; Szoftver

A tanulmány egy európai uniós kutatási programot, a SCAPE-et (Scalable Preservation Environments = Bővíthető Megőrzési Környezetek) ismerteti, és a hatalmas mennyiségű adatok („Big Data”) témakörét a digitális könyvtár összefüggésében tárgyalja – a hosszú távú megőrzésre koncentrálva. A témában nem a könyvtárak visznek vezető szerepet, hiszen a Google, HathiTrust és az Internet Archive hatalmas digitális adatmennyiséget kezel, de megoldásaik kisebb nagyságrendek – digitális könyvtárak – esetén is jól alkalmazhatók. A SCAPE is elsősorban a nagy adatmennyiségek hosszú távú megőrzését és kezelését tűzte ki célul. (A projekt, mely az előző keretprogram PLANETS projektjének folytatása, 2011 februárjától 2014 szeptemberéig tart, költségvetése 9,2 millió euróra rúg.)

A program céljainak ismertetése után a kis és nagy léptékű megoldásokat mutatja be a szerző, aki az Osztrák Nemzeti Könyvtár (ÖNB) digitális könyvtárának vezetője, először a SCAPE platformját, ami a projekt-architektúra szíve, s amely egy nyílt forrású keretrendszert használ (ApacheHadoop), ami nagy mennyiségű, alacsony

költségű szerverfürtök építését teszi lehetővé, és több munkafolyamat automatizálását biztosítja.

A program több szoftver (SCOUT, C3PO, PLATO 4. verziója) kidolgozásával biztosítani tudja a hosszú távú megőrzésről való döntéshez szükséges információkat, de a szükséges kellekeket is integrálta. A minőségbiztosítást és a validálást szolgáló új fejlesztésű szoftverekről is képet kapunk: a *Matchbox* a duplum oldalakat szűri ki, a *Jpylyzer* a képminőséget ellenőrzi, míg a *Pagelyzer* a weboldalak változásait kíséri figyelemmel.

A cikk befejező része az ÖNB projekttevékenységével, azaz a webarchiválás problémáival és nagy terjedelmű repozitóriumok anyagának hosszú távú megőrzésével foglalkozik. A könyvtár archívuma több mint másfél milliárd egységet tartalmaz (40 terabyte), melyeket a Heritrix nevű webes alkalmazással gyűjtenek össze, és ARC formátumban tárolják. A projektben az adatformátum azonosításával, a használt eszközök (*Droid*, *Jhove*, *Fits* stb.) és az adatfeldolgozás mikéntjének összefüggésével foglalkoznak.

A meglévő repozitórium-rendszerekhez való kapcsolódáshoz a SCAPE platform számára egy interfészt fejlesztettek ki, mely az adatok osztott platformokra történő feltöltését teszi lehetővé. Ezek az interfészeket a *Rosetta* (EXLibris) és a *Fedora Commons* számára implementálták.

A SCAPE projekt keretében a Google segítségével digitalizált nagy könyvgyűjteményük (50 millió oldal!) eredményeit értékelik, és forgatókönyveket készítenek, továbbá több szoftvereszközt is kipróbálnak (*Exiftool*), illetve teszteléseket végeznek (a *MapReduce* programozási modellel).

(Murányi Lajos)

210/2014

ZASTROV, Jan: Digital changes everything : the intersection of libraries and archives. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 33. (2013) 9., p. 16-18.

A digitalizálás mindent megváltoztat. Mi a közös a könyvtárakban és a levéltárakban?

Elektronikus dokumentum; Hozzáférhetőség; Levéltár; Megőrzés

A könyvtárosoknak a levéltárakkal kapcsolatban hagyományosan a megőrzés és annak körülményei jutottak eszükbe. A digitális archiválás térhódítása ezt némiképp megváltoztatta: ma már a könyvtári és a levéltári tevékenységet kezdik rokon szakterületként számon tartani.

Miben hasonlít a könyvtár és a levéltár? Mindkettő számára igen fontos stratégiai cél, hogy az információkat azonnal, egyszerűen és biztonságosan hozzáférhetővé tegyék (tetszőleges helyről és időpontban). A két szakterület együttműködése igen gyümölcsöző lehet. Alaposan előkészített online kiállításokon például olyan tárgyak kerülhetnek egymás mellé, amelyek a fizikai valóságban soha nem szerepeltek volna együtt. Vagy: a korábbi digitalizálás eredményeként elkészült másolatok esetenként pótolhatják a természeti katasztrófák során egyébként elvesztett kulturális értékeket.

A könyvtárosokat és a levéltárosokat egyaránt foglalkoztatják a megőrzési megoldások. A szakemberek a tudományos kutatásban működőkkel egyetemben újfajta feladatokkal birkóznak meg: metaadatokat szerkesztenek, digitalizálási projekteket vezényelnek le, gondoskodnak a hosszú távú megőrzésről. A gyűjteményekben a digitális szurrogátumokat és az eredeti fizikai dokumentumokat egyaránt kezelik. E feladatoknak tükröződniük kell a munkakörükben, és a korábbinál több munkatárs bevonása szükséges. A könyvtárakban és a levéltárakban is új technikai készségekre és folyamatos technikai képzésre van szükség. A tömeges digitalizálásból adódó feldolgozási teendőket önkéntesek bevonásával lehet célszerűen megoldani. Archiválni kell a Web 2.0-t és a közösségi médiát.

A fenntartók és a támogatók mindkét területen azt várják el, hogy minél előbb minden rendelkezésre álljon digitális formátumban. Azzal a téveszmével is le kell számolni, hogy az e-dokumentumok kezelése és megőrzése olcsóbb és egyszerűbb. Tudomásul kell venni továbbá, hogy a digitális formátumok sérülékenyebbek. Egyes kutatók hajlanak arra, hogy az egyszerűség kedvéért az online el nem érhető anyagokkal már nem is foglalkoznak; ez ellen fel kell lépni, mégpedig főként a fiatalok képzésével.

A levéltárakban nagyon komolyan mérlegelik, hogy valami történeti értéket képez-e. Nem szabad abba a hibába esni, hogy „mindent meg kell tartani, mert olcsó a tárolás”. El kell gondolkodni azon, hogy minden digitalizált dokumentummal sok a teendő (leírás, metaadatok, kezelés, biztonsági másolat, hozzáférhetővé és kereshetővé tétel), és mindez jelentős költségekkel jár. Bár a tárolás egyre olcsóbb, a tárolóeszközök élettartama egyre rövidebb. Fontos még, hogy a levéltárosok ne passzív őrzők legyenek, hanem a kezdetektől aktívan vegyenek részt a digitalizálási projektek munkálataiban.

Miben különbözik a könyvtár és a levéltár? A levéltárak primér forrásokkal foglalkoznak, amelyek egyediek és pótolhatatlanok, a legváltozatosabb formátumokban öltenek testet. Digitalizálásuk és tartós megőrzésük jelentős források mozgósítását igényli; az eredeti formátum megsemmisítése a digitalizálás után pedig rendkívüli felelősséggel jár. A könyvtárak továbbra is nagyrészt publikált másodlagos forrásokat gyűjtenek. Ezek digitalizálása több intézmény összefogásával is elvégezhető. A levéltárakban a gyűjtemény elrendezésének sajátosságai miatt még a korszerű technika korában is elkél a levéltáros segítsége a tájékozódáshoz. Nincs ugyanis WorldCat-hez hasonló közös katalógus, és a szabványos feldolgozási formátum (EAD) használatát is csak most kezdik előírni. A két intézmény együttműködése reményteljes – innovatív szolgáltatásokat eredményezhet.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 173, 211

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

211/2014

MOREHART, Phil: Saving our celluloid past : film libraries move inot the future In: American libraries. – 45. (2014) 3-4., p. 44-46.

Celluloid múltunk megmentése: filmes könyvtárak a jövő felé

Digitalizálás; Filmgyűjtemény; Megőrzés

Egy városi legenda szerint a hollywoodi stúdiók a hangosfilm megjelenésekor némafilmek százait süllyesztették dobozostul a Csendes-óceánba, tény azonban, hogy számtalan amerikai némafilm megsemmisült. A Kongresszusi Könyvtár és a Könyvtári és Információs Források Tanácsa (Council on Library and Information Resources) által *Az amerikai némafilm túlélése: 1912-1929* címen publikált jelentés ezt a veszteséget elemzi részletesen: mindössze 14%-uk maradt fenn eredeti formában, további 11% nem eredeti formájában, és 5% csonkán. A jelentés nyomán cselekvési terv készül a filmes múlt tartós megőrzése érdekében. Könyvtárak és archívumok álltak az élre ebben: gyűjtik a filmeket, és a modern technológia segítségével megőrzik őket a jövő nemzedékei

számára. (A gyűjtés kiterjed a filmes dokumentumokra – a forgatókönyveke, plakátokra stb. – is.) A Kongresszusi Könyvtár e törekvések első vonalában tevékenykedik, és a világ legnagyobb gyűjteményével rendelkezik (1,2 millió egység), külön részlege felelős a gyűjtemény gyarapításáért, feltárásaért, megőrzéséért, mely Washingtontól 114 km-re, *Culpeperben* található. A *Packard Campuson* 145 ezer polcfolyóméteren és 35 klimatizált széfben tárolják az állományt, és 103 fős műszaki, katalógizáló, archiválással és digitalizálással foglalkozó munkatárs dolgozik. A kért műveket előzetes megbeszélés alapján csak Washingtonban, a Kongresszusi Könyvtár *James Madison olvasótermében* használhatják a kutatók és professzori megbízás alapján egyetemi hallgatók.

A második legnagyobb filmes és televíziós gyűjteménnyel az UCLA (University of California, Los Angeles) rendelkezik. 1977 óta több száz filmet restauráltak, melyek új kópiái előzetes megbeszélés alapján a kutatási központban megnézhetőek, de fontosnak tartják a filmkincs digitalizálását és online elérését is.

Az Indiana Egyetem (IU) Könyvtára Filmarchívumának (Bloomington) gyűjteménye 71 700 tételből áll, számos unikummal az elmúlt nyolcvan évből.

Az *Amerikai Filmintézet* *Louis B. Meyer Könyvtára* (Los Angeles) speciális körnek szolgáltató szakkönyvtár: elsősorban kutatók, tanárok és filmes tanulmányokat folytató diákok vehetik igénybe, a nagyközönség csak előzetes megbeszélés alapján használhatja. Ebben az intézményben is fontos feladat az állomány digitalizálása.

(*Murányi Lajos*)

Raktározás

Lásd 210

Feldolgozó munka

212/2014

KUČEROVÁ, Helena: Co analyzujeme při obsahové analýze dokumentů? K pojmu aboutness v organizační znalosti. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Knihovna. – 25. (2014) 1., p. 36-54.
Res. angol nyelven

Mit elemzünk a dokumentumok tárgyi feltárása során? Az aboutness fogalma a tudásszervezésben

Információszerzés; Relevancia; Tárgyi feltárás

A tanulmány egy irodalomkutatás eredményeiről számol be, amely az információtudományban az „aboutness” fogalmának értelmezéseit összegzi, és megpróbál választ keresni arra, miért élenkült meg az érdeklődés az információfeldolgozás és tudásszervezés szemantikai kérdéseiről, aminek következtében új vélemények és megoldások születnek. A cikk három részből áll. Az első részben a szerző a tartalomelemzés szemantikai problémáit foglalja össze. Saját modellt dolgozott ki az „aboutness” fogalmára, amelyre a cseh terminológiában nincs megfelelő szó (a magyarban sem), és tágra értelmezve olyan kifejezéseket találtak rá, mint téma, tartalom, tárgy, jelentés, értelem, műfaj stb. A második rész az információtudomány területén publikáló szerzők véleményét tekinti át a témáról. A harmadik rész pedig az „aboutness” fogalmát vizsgálja az FRSAD modellben.

(*Autoref.*)

Információkeresés

213/2014

LITVINOVA, Nataliá Nikolaeovna: Problemy vnedreniá poiskovyh servisov tipa Discovery v bibliotekah In: Bibliotekovedenie. – (2013) 6., p. 41-46.

A Discovery típusú keresőszolgáltatások bevezetésének problémái a könyvtárakban

Gépi információkeresési rendszer; Információtechnológia

A Discovery Services vagy Web Scale Discovery Services szolgáltatások a 2000-es évek elején jelentek meg. Segítségükkel a könyvtárakból is lehetséges több forrás – így a könyvtárak elektronikus katalógusai, a szerverükön található elektronikus könyvtárak vagy intézményi repozitóriumok, valamint a könyvtár által elérhetővé tett külső források – egyidejű keresése. A könyvtár ki tud alakítani egy saját indexrendszert az olvasóit érdeklő adatbázisok alapján, amelyek között lehetnek licencelt források, sőt olyanok is, amelyekre a könyvtár nem fizet elő. Ez utóbbiak révén a felhasználó tájékozódni tud arról, hogy a számára fontos

publikáció létezik, és azt könyvtárközi kölcsönzéssel vagy elektronikus dokumentumszolgáltatással megrendelheti.

Ma a piacon tucatnyi Discovery típusú szolgáltatás létezik, 2016-ban gyakorlatilag valamennyi nyugati tudományos könyvtárban működni fog. Oroszországban 2011-ben több mint tíz könyvtár vette meg és helyezte üzembe az EBSCO Discovery Service-t (EDS). Volt, ahol a teljes rendszert azonnal beüzemelték, volt, ahol lépésenként, a külső adatbázisokkal kezdve. A szolgáltatás üzembe helyezésekor fontos, hogy a találatok bibliográfiai rekordjaiba bekerüljön a link a könyvtár által elérhető, teljes szövegű adatbázis vonatkozó tételére. A linkek működési mechanizmusa a linkfeloldók (link resolver) használatára épül. A nyugati könyvtárakban az elsőként fejlesztett SFX terjedt el az utóbbi 10–15 évben, Oroszországban az utóbbi öt évben. A találati bibliográfiai rekordokba a Z39.88-2004 szabvány szerint kialakított OpenURL linkeket kell beilleszteni.

A kiadók és a könyvtárak a korrekt metaadatok, a helyes OpenURL linkek kialakítására összpontosítanak. A folyamatokat a kiadók már részben szabványosították (például ONIX), folynak a munkák az IOTA és a Knowledge Bases And Related Tools (KBART) projektek keretében (USA és Nagy-Britannia). Mindkét projektben a könyvtárosok fő célja, hogy felhasználóik megbízható és minőségi információt kapjanak. A legfontosabb, hogy a könyvtár tudásbázisába (az elérhető források linkfeloldóinak összességébe) helyes link kerüljön. Hibás eset lehet a hamis pozitív link (a link helyes, de a dokumentum nem érhető el, a felhasználók csalódottak, elbizonytalanodnak) és a hamis negatív link (a helyi rekordba nem kerül be a link, pedig a dokumentum létezik). Néhány orosz könyvtárban a vizsgálatok éppen azt mutatták, hogy a helyi tudásbázisok nem megfelelőek: bár a könyvtár honlapján a külső forrás elérhetőként szerepel, a találati rekordból hiányzik a link. Tipikus példa a nagy nyugati kiadók elérhetősége, amelyekhez több száz orosz könyvtár kapott hozzáférési lehetőséget az Oktatási és Tudományos Minisztérium projektjében, amelyet a nemzeti elektronikus konzorcium valósított meg. Másik tipikus hiba, amikor a hamis pozitív linket az okozza, hogy a könyvtár egy adatbázisra nem folyamatosan vagy nem teljes egészében fizetett elő, és ezt a tudásbázis nem rögzíti.

Megoldandó feladatok: megfelelő technológiai folyamat kidolgozása, az elérhető források alapos feldolgozása, az elérhető források pontos időhatárainak megadása, a változások követése a

tudásbázisban. Ehhez a könyvtáraknak a kiadóktól/aggregátoroktól meg kell kapniuk a licencelt források pontos leírását (vö. KBART-ajánlás).

Az orosz könyvtárak külön problémája, hogy forrásaik minimális mértékben integráltak a Discovery típusú szolgáltatásokba. Jelenleg mindössze két elektronikus könyvtári rendszer – a *Lan'* kiadóé és az *Online egyetemi könyvtár* nevű – működik együtt az EBSCO céggel, szolgáltatja az adatokat az A-to-Z adatbázisba, és engedi metaadatok hozzáadását az EDS-sel történő kereséshez. Egyik elektronikus könyvtár sem képes azonban az OpenURL linkek fogadására és feldolgozására, ezért a metaadatokban csak statikus címek szerepelhetnek.

Az orosz könyvtárakban a jobb eredmények eléréséhez alaposabban meg kell ismerni a szolgáltatásokat.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

214/2014

SHENTON, Andrew K. – PICKARD, Alison J.: Facilitating pupil thinking about information literacy. – Bibliogr. In: New review of children's literature and librarianship. – 20. (2014) 1., p. 64-79.

Hogyan segítsük a tanulókat az információs műveltségről való gondolkodásban?

Használati szokások; Információkeresés; Középkiskolás

Bár az információs műveltségnek számtalan megközelítése van, bizonyos visszatérő elemek minden modellben megtalálhatóak, ennek megfelelően általában egy meghatározott keretrendszerben tanítják. Ez a cikk viszont új megközelítés alkalmazását javasolja, amely James Herring elképzelésein alapul. Olyan iskolai információs szakembereknek ad útmutatást, akik arra ösztönzik középkiskolás tanítványaikat, hogy dolgozzanak ki egy saját, személyre szabott információs műveltségi modellt.

A szerzők a folyamat hat lépésre hívják fel a figyelmet, amelyeket a gyakorlatban a szakemberek szabadon bővíthetnek további elemekkel:

1. Először mindenképpen tisztázni kell a különböző szerepeket: kinek van szüksége az információra? Egyetlen személy számtalan szerepet tölthet be, ami a hozzá kapcsolódó szereptudattal nagyban meghatározza az információs igényt és az azon keresztül kialakuló információs műveltségi modellt.

2. Példákon keresztül kell tanulmányozni az információigényeket, mivel azok között számos kapcsolat felfedezhető, és többféle logika alapján sorolhatóak rendszerbe. Így a gyerekek sokkal könnyebben találják meg az esetek közötti hasonlóságokat, és nyúlnak a bejáratott módszerekhez.
3. A tanulóknak maguknak kell meghatározniuk azokat a követelményeket, amelyeknek a megszerzett információnak meg kell felelnie, mivel így sokkal inkább meglátják, mi az igazán fontos. A gyerekek többsége az információigény megjelenésekor a leggyakrabban használt (rendszerint a weben elérhető) forrásokhoz nyúl, anélkül, hogy átgondolná, mire is van szüksége. Ám azokat a gyerekeket, akik ezzel a módszerrel tanulnak, arra kérik, hogy alaposan gondolják át, milyen minőségű információra van szükségük, ami sokat változtat rutinjukon.
4. Az információkeresés során a *hol/mit* és a *hogyan* kérdésekre kell megkeresni választ. Itt nagy szerepet kap a kritikai gondolkodás, amellyel az egyén a különböző információkat értékeli. Nem elég egy forrást használni, a diáknak több forrásból származó információkat kell összevetnie ahhoz, hogy kiszűrje a nem hiteleseket. Ez a módszer sokkal hatékonyabb, mintha egy forrás szövegét olvasva várnánk tőle, hogy észrevegye a kétes elemeket.
5. Az információs műveltséggel foglalkozó szakirodalom kevésbé foglalkozik az információ rögzítésével, pedig az információ megtalálása után nagyon fontos, hogy valamilyen módon reprodukáljuk: akár a teljes szöveget lemásolva, akár csak jegyzetet készítve róla.
6. Az információ felhasználásának módja. Abban az esetben, ha az információigény nem belső indítatásból született, vagyis nemcsak a tudásvágy keltette, az információkeresés végén valamilyen kézzelfogható eredményt kell bemutatni: lehet ez egy dolgozat vagy egy előadás.

A szerzők ugyanakkor három olyan elemet sorolnak fel, amelyet a diákok által kialakított információs műveltségi modellnek figyelembe kell vennie: dekonstrukció, reflexió, absztrakció, vagyis az információkeresést az egyén fejlettségi szintjéhez kell igazítani, figyelembe kell venni életkörülményeit, és az általánosítások helyett minden törvényszerűséget a helyzethez kell igazítani.

Egy ilyen modell megalkotása bonyolult kognitív folyamat eredménye, ezért a tanulók fokozott

támogatást igényelnek ebben. A modell sikeressége sokban múlik az információs szakember képességein is, akinek meg kell találnia az arany középutat, és a szükséges elemek, valamint a jó gyakorlatok között hagynia, hogy a gyerekek önmaguk töltsék ki a hiányzó részeket saját gondolataikkal. A megvalósítás során számtalan módszer alkalmazható, akár az elemek vizuális megjelenítése is a tanulók által.

Ezzel a módszerrel a tanárok addig segíthetik a diákokat, amíg saját információs műveltségi modelljük gyakorlattá, szokássá nem válik. Ugyanakkor fontos figyelembe venni, hogy ez a modell nem statikus, az egyén tapasztalatainak hatására folyamatosan változik.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 162

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

215/2014

FRITCH, Melia Erin – BONELLA, Laura – COLEMAN, Jason: Nothing is permanent but change : the journey to consolidation and back. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 21. (2014) 1., p. 2-18.

Semmi sem állandó, csak a változás: a referenz szolgálat átszervezése egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Munkaszervezés; Olvasószolgálat; Referenz

Már arról is folyik a vita manapság, hogy a referenz meghalt-e. A referenz használatának alacsony statisztikai mutatói ellen számos megoldással próbálnak küzdeni a könyvtárak, az egész tájékoztató-segítő szolgáltatás újradefiniálásától az átköltöztetéséig. Egy ilyen megoldás lehet az összes szolgáltatási pont összevonása egy pultra.

A Kansas State University könyvtára 2009-ben ezt a megoldást próbálta ki: nyolc szolgáltatási pont fúziójával kialakított egy „egyablakos” referenz szolgáltató helyet. Az átalakítást megelőzően felmérték a szolgáltatási pontok használatának mértékét, és véleményeket gyűjtöttek azok megfelelő, hasznos voltáról is. Az egyesített referenzpultot a könyvtár főbejáratától kb. 15 méterre egy falba építették be (illetve egy falkivágásban helyezték el) és egy évig

működtették ebben a formában, gyűjtve az adatokat és a tapasztalatokat. A tájékoztatás, a segítségnyújtás és a kölcsönzés egy helyre összpontosításával a könyvtárosok sokat tanultak egymás munkájáról, az olvasók pedig nem bizonytalankodtak (mint korábban), hogy kérdésükkel melyik pulthoz forduljanak. Ugyanakkor a széles pult nem teszi lehetővé, hogy az olvasó is láthassa, amit a könyvtáros a számítógépen művel, a pult mögül kijönni kényelmetlen, nehézkes, időigényes, és a könyvtáros „menet közben” még el is tűnik az olvasó szeme elől. Az ötemeletes könyvtár többi szintje segítő könyvtáros nélkül maradt.

Az egyéves működés tapasztalatai, és a referenzszolgálat jelentősen csökkenő igénybevétele (10 400-ról 7100-ra csökkent a *help desk*-et személyesen felkeresők száma) nyomán a könyvtár a részleges visszaalakítás mellett döntött. A beépített pultnál maradt a kölcsönzés, az előjegyzések és a könyvtárközi kölcsönzési ügyek intézése. A pult mellett kapott helyet egy – a forgalomtól függően egy vagy két fővel működő – referenz állomás asztallal, ahol az olvasó és a könyvtáros le tud ülni. (A pult és az állomás közelsége lehetővé teszi a kölcsönző és a tájékoztató könyvtárosok közötti közvetlen kommunikációt, ha erre szükség van.) Az egyik emeleten közvetlen telefonvonalat létesítettek a referenz szolgálathoz, a többi helyen pedig feliratokkal tájékoztatják az olvasót a könyvtárosi segítség elérésének lehetőségeiről.

Az új felállást szintén egy évig figyelték: a személyes megkeresések (illetve segítségnyújtások) száma megközelítette az átszervezés előtti mennyiséget (10 100). Tekintettel arra, hogy semmilyen külső tényező nem befolyásolta a könyvtárhasználatot, teljesen nyilvánvaló, hogy a drámai csökkenés a fúzió (pontosabban a nem megfelelő fizikai tér) következménye volt, a részleges visszaállítás pedig jó irányba tett lépésnek bizonyult, ha még nem is oldott meg minden problémát.

(*Mohor Jenő*)

216/2014

MATÁŠEVA, Svetlana Sergeevna: Preimušestva virtual'nyh spravocnyh služb bibliotek In: Bibliotekovedenie. – (2013) 6., p. 36-40.

A könyvtári virtuális tájékoztató szolgálatok előnyei

Információtechnológia; Referenz; Számítógép-hálózat

A könyvtárak ma ugyanolyan átmeneti korban vannak, mint a könyvnyomtatás megjelenésekor, az elektronikus technológia minőségileg új munkaszervezést tesz lehetővé. Elképzelhetetlen, hogy minden olvasni vágyó ember eljut a könyvtárba, az információra azonban mindenkinek, mindenhol, mindig szüksége van. A virtuális tájékoztató szolgálatok megjelenése a könyvtáraknak azzal a törekvésével függ össze, hogy nem akarnak lemaradni a tevékenységüket bővítő és a több olvasót vonzó információs technológia fejlesztésében. A szolgálatokkal számos orosz szerző/publikáció foglalkozott, egyikük (A. A. Aleksandrov) szerint nincs egységes, az összes könyvtárra alkalmazható modell. A könyvtárak feladatainak és lehetőségeiknek megfelelően választják ki szolgáltatási formáikat: e-mailben vagy honlapon keresztül, chateléssel vagy élőszóban. A virtuális szolgálatok egyik előnye, hogy a felhasználó a szükséges információt a világ bármely pontján lévő könyvtárostól megkaphatja (természetesen, ha van eszköze és nyelvismerete).

A virtuális tájékoztatás kiegészíti a hagyományost. Néhány külföldi szakember éppen ellentétes álláspontja szerint a számítógép majdnem teljesen pótolni tudja a könyvtárost. A szerző azzal ért egyet, hogy a számítógép csak segíti a szakember munkáját. A virtuális tájékoztatás ugyanazokból az elemekből épül fel, mint a hagyományos: olvasó-felhasználó, könyvtáros szakember, kérdés-felelet, források. A technológia is hasonló: kérdés-információkeresés-válasz-konzultáció.

(Megjegyzendő, hogy a 19–20. század elején a tájékoztatás célja az olvasók felvilágosítása volt, a szovjet időkben pedig a hivatalos ideológia propagálása.) Mind a virtuális, mind a hagyományos tájékoztatás a papíralapú vagy elektronikus katalógusokra, teljes szövegű adatbázisokra, digitalizált cédulakatalógusokra és cikkadatbázisokra, a korábbi kérdések archívumára, CD- és DVD-kiadványokra és más internetes forrásokra épül. Korábban a tájékoztatáshoz elegendő volt az állományok és a katalógusok ismerete, ma a tartalmak gyors változása miatt meggondoltan, türelmesen lépésenként kell keresni. A könyvtárosnak minden esetben kell tudnia idegen nyelven kommunikálni. A virtuális tájékoztató szolgálatok bővítik a könyvtárak olvasóköreit, beleértve az új nemzedéket, és a huszonnégy órás szolgáltatásnak köszönhetően a távoli felhasználókat. A világ különböző pontjairól érkező kérdések megválaszolása növeli a könyvtár tekintélyét, elősegíti új kapcsolatok létesítését, a gyakori

kérdések statisztikai elemzése alapján az állomány fejlesztését.

Egyelőre elsősorban a külföldi könyvtárak, de néhány oroszországi könyvtár is képes mobil eszközökre (okos telefon, táblagép stb.) szolgáltatni, például az Orosz Állami Könyvtár. Video- és telekonferencia üzemmódban billentyűzet használata nélkül azonnali kapcsolatba lehet lépni a könyvtárossal. Ehhez azonban kiegészítő eszközök kellene, amit sem a könyvtárak, sem a felhasználók nagy része egyelőre nem engedhet meg magának. Mobil eszközökről a felhasználók kapcsolatot létesíthetnek bármely könyvtár virtuális tájékoztató szolgálatával, lefoglalhatják a szükséges dokumentumokat, sms-ben vagy élőhangon tájékoztatást kaphatnak a könyvtár szolgáltatásairól, új szerzeményeiről, rendezvényeiről; megkaphatják, letölthetik és olvashatják a nyílt hozzáférésű könyveket és időszaki kiadványokat.

Az orosz könyvtárosoknak sem szabad lemaradniuk, követniük kell a kommunikációs technológia fejlődését, figyelemmel kísérni és tanulmányozni a külföldi könyvtárak innovációs tapasztalatait.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 218, 220

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

217/2014

KLUZEK, Mark: A practical guide to e-journal and e-book supply – a UK perspective In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 1., p. 13-15..

Gyakorlati kalauz e-folyóiratok és e-könyvek szolgáltatásához: egy brit példa

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus folyóirat; Elektronikus könyv; Könyvtárközi kölcsönzés

Az e-folyóiratok és e-könyvek beszerzése igen költséges. A könyvtárak ezért szeretnének e-forrásokat megosztani egymással könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás keretében. Mivel az e-folyóiratok jól illeszkednek a hagyományos könyvtárközi kölcsönzési munkafolyamatokba, szolgáltatásuk viszonylag könnyen megoldható. Licenceikben rendszerint

előfordul utalás a dokumentumszolgáltatás feltételeire, legtöbbször engedélyezve azt. A londoni King's College, a brit könyvtárakhoz és felsőoktatási intézményekhez hasonlóan a Jisc NESLI2 mintalicencét használja a kiadókkal az elektronikus dokumentumok beszerzéséről folytatott tárgyalásai során. A licenc értelmében a cikkekből egy nyomtatott másolat megküldhető egy másik brit könyvtárnak (postán, faxon vagy biztonságos elektronikus úton; az elektronikus fájl a nyomtatás után azonnal törölni kell).

A King's College az OCLC Article Exchange szoftverét használja a könyvtárközi dokumentumszolgáltatásban. Kapcsolatban van olyan kiadókkal is, amelyek nem a NESLI2 licencét alkalmazzák. Ezek között vannak, akik csak nyomtatott formában engedélyezik a szolgáltatást, mások csak brit intézményeknek, ismét mások a legfrissebb anyag szolgáltatását megtiltják. A szolgáltató könyvtárosok táblázatos segédletet tartanak a kezük ügyében, ebben naprakészen és áttekinthetően rögzítik az egyes megállapodások előírásait. Az e-folyóiratokról való tájékozódáshoz belföldi viszonylatban a SUNCAT közös katalógust, nemzetközi forgalomban az OCLC Worldshare ILL rendszerét lehet használni.

Az e-könyvek szolgáltatása igen sok problémával jár együtt. A licencek általában engedélyezik egyes fejezetek átadását, de teljes könyveket nem. Ehhez olyan kölcsönzési technológia lenne szükséges, amely megengedné a dokumentumhoz való időleges hozzáférést, ennek kialakítására viszont a kiadóknak egyáltalán nincs meg a motivációja. Részleges megoldást jelenthet az e-könyvek konzorciális beszerzése. A Jisc Collections projekt ennek a tesztelésén dolgozik. Egy másik megoldást kínál a felhasználók által kezdeményezett beszerzési platform alkalmazása. A King's College az EBL előfizetőjeként a kölcsönzési kérések 10–20%-át ilyen formán elégíti ki. Az e-könyvek szolgáltatására olyan megoldást kell kialakítani, amely a szolgáltatásban dolgozók, a felhasználók és a kiadók számára egyaránt elfogadható.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 240

Tájékoztatói eszközök

218/2014

POPIK, Vladimir Ivanovič: Biblioteki kak integratory elektronnyh resursov istoriko-biografičeskoj informacii
In: Bibliotekovedenie. – (2014) 1., p. 42-46.

A könyvtárak mint a történelmi-életrajzi információk elektronikus forrásainak gyűjtői

Biobibliográfia; Elektronikus publikáció; Nemzeti könyvtár; Tájékoztatói eszköz

A történelmi-életrajzi információk iránti fokozódó érdeklődés nyomán nő a könyvtárak szerepe, mivel ők képesek rendszerezni az információk állományokat, kiválasztani az újat, a fontosat, segíteni az olvasókat a számukra fontos információk megkeresésében. Csak néhány publikáció jelent meg, és egyelőre kevés kutatás folyt a témáról, ezért fontos a könyvtárak helyének, szerepének és lehetőségeinek objektív meghatározása az életrajzi információk integrálásában, feldolgozásában, rendszerezésében és terjesztésében, a világ nagykönyvtáraiban szerzett tapasztalatok feltárásában. A korszerű módszerek fejlesztésében, a források kialakításában és szolgáltatásában a fő szerep a nemzeti (országos szintű) könyvtáraké. Sajátos megközelítésüket a nemzeti kulturális emlékezet és a hagyományok, az oktatási és kultúrpolitikai feladatok határozzák meg. Általános tendencia, hogy erősödnek kapcsolataik a korszerű biográfiával, genealógiával (származástannal), a családi és helyi történelemmel.

A külföldi példák közül a szerző a Kongresszusi Könyvtár, a New York-i Közkönyvtár és a British Library tevékenységét, valamint a K. Saur Verlag GmbH vonatkozó szolgáltatásait mutatja be.

A szláv nyelvű országokban folyó tudományos kutatások közül a következők érdemelnek figyelmet. Az Orosz Állami Könyvtárban (RGB) az utóbbi években az erőfeszítések Oroszország és a FÁK-tagországok történelmi és kulturális kiválóságai, valamint a könyvtári szférában működő tudósok és szakemberek biobibliográfiáinak összeállítására irányulnak. A könyvtár az elmúlt 20 évben több mint 50 kiadványt jelentetett meg, köztük van *Az RGB munkatársainak biobibliográfiai szótára, 1862–1917*, a több mint 500 személyről szócikket tartalmazó *Könyvtári enciklopédia*, M. V. Lomonoszov születésének 300. évfordulójára

létrehozott hálózati források, és *Az orosz emigránsok személyi adatai: nekrológok* adatbázis. Az Orosz Nemzeti Könyvtár Genealógiai Kutatóintézete példa arra, hogy a nagykönyvtárak mellett kialakul a hivatásos és amatőr biográfusok köre. Az intézet által előállított adatbázisok, tudományos-módszertani anyagok megtalálhatók a honlapján. Az Orosz Tudományos Akadémia Könyvtárában elkészült az *Orosz életrajzi szótárak* elektronikus nyilvántartása; a tudományos-kiadói tevékenységben az első helyen az 1714. évi alapítástól napjainkig terjedő időszakot feldolgozó elektronikus forrás, *Az Orosz Tudományos Akadémia Könyvtárának személyi összetétele* áll, amelyben mintegy 2000 tétel szól a 18–19. századi tudósokról és könyvtárosokról. A könyvtár irányításával, számos tudományos és oktató intézmény bevonásával folyik az *Oroszország tudományos örökségének elektronikus könyvtára* projekt.

Fehéroroszország Nemzeti Könyvtára elektronikus kiadói projektet indított a kiemelkedő személyek örökségének rekonstruálására. Az utóbbi években több kiadványt adtak ki CD-n (Sapegiana, Hreptovici Könyvtár), köztük nemzeti költők, publicisták, akadémikusok születésének kerek évfordulója alkalmából.

A V. I. Vernadskij Ukrán Nemzeti Könyvtárban számos történelmi-életrajzi forrást hoztak létre. Az elméleti, módszertani és gyakorlati fejlesztések az erre a célra létesített Biográfiai Kutatóintézetben folynak. Itt épül a több mint 50 ezer nevet tartalmazó *Ukrán nemzeti életrajzi archívum*, amelynek célja az akadémiai szintű tudományos tájékoztató források és a tudományos művek virtuális könyvtárának egyesítése. A munkában döntő szerepe lesz a majdani virtuális életrajzi laboratóriumnak.

A történelmi-életrajzi források kialakításában jelentős helyet foglal el a könyvtárközi, ezen belül a nemzetközi együttműködés. Minden ország számára fontos, hogy kellő mélységben tudja feltárni etnikai és kulturális sokféleségét, kapcsolatait más népekkel. Ezért kell nemzetközi (a FÁK-tagországokra is kiterjedő) projekteket indítani. A tapasztalatok szerint a történelmi-életrajzi ismeretek terjesztésében minden kisebb és nagyobb könyvtár részt tud venni.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

219/2014

VÅRHEIM, Andreas: Trust and the role of the public library in the integration of refugees : the case of a Northern Norwegian city. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 46. (2014) 1., p. 62-69.

A közkönyvtárak szerepe a menekültek integrációjában: egy észak-norvég város esete

Nemzetiségi olvasó; Rendezvény; Városi könyvtár

A nyugati országokba igen sokan érkeznek a fejlődő országokból letelepedési céllal. Sikeres integrációjuk a fogadó ország számára is fontos. A „bennszülöttek” és a bevándorlók közötti kétoldalú bizalom ennek alapvető mutatója.

Egy norvég kisvárosban a bevándorlási hivatal kötelező bevezető programot szervezett norvég nyelvből, irodalomból és társadalomismeretből a bevándorlók számára a közkönyvtár részvételével. Egy esettanulmány 2010 őszén azt vizsgálta, hogy a közkönyvtári programok szerepet játszanak-e a bizalom kialakulásában a menekültek körében. A vizsgálatba két könyvtárost és a kurzus nyolc – korábbi és jelenlegi, többnyire már a menekültstátuszt elnyert – diákját vonták be, többnyire 20-30 éves fiatalokat. A szolgáltatások (a kurzuson kívül női olvasóköri, házi feladat-klub stb.) hasznosságát kívánták értékelni, arra voltak kíváncsiak, hogy nőtt-e a bevándorlók bizalma a közkönyvtár, más könyvtárhasználók és általában az emberek iránt.

A kurzus során gyakori volt, hogy a résztvevők hetente 2-3-szor, nem ritkán naponta ellátogattak a könyvtárba. A férfiak aktív könyvtárhasználóknak bizonyultak, különösen jeleskedtek a számítógépek használatában. A nők maguk is részt vettek a

gyermekrészleg által szervezett meseprogramokban, alkalmanként anyanyelvükön meséltek is a gyerekeknek. A könyvtárat találkozóhelyként is használták. A kurzus befejeztével csökkent ugyan a látogatások száma, de a bevándorlók a lelkes könyvtárhasználók között maradtak.

Norvégiába érkezésükkor határtalan bizalmat tanúsítottak minden iránt, ami norvég. Később a nehézségeket (bürokrácia, nyelv, elhelyezkedés stb.) tapasztalva általános bizalmuk csökkent. Nagy bizalommal fordultak viszont a könyvtár mint intézmény felé, és biztonságos helyként tekintettek rá, olyan helyként, amely mindenki számára szolgáltat, tekintet nélkül arra, melyik országból érkezett. Bizalmuk még nőtt is, ahogy telt az idő. Általában kevés bizalmat tanúsítottak a számukra idegenek iránt, a könyvtár használóit viszont a közös érdeklődési terület miatt bizalmukba fogadták. A megkérdezett könyvtáros úgy vélte, hogy előnyös lehet az integráció szempontjából, ha a könyvtár bevándorlót is alkalmaz.

Korábbi vizsgálatok alapján a szakirodalom azt sugallja, hogy a menekültek számára szervezett könyvtári programok alkalmasak a bizalom felkeltésére. Ezt az adott vizsgálat nem erősítette meg teljességgel. A bizalom kétségtelenül kiépült a közkönyvtári intézmény iránt (amely segít eligazodni a norvég társadalomban, megbirkózni a nehézségekkel és csökkenteni a beilleszkedéssel járó traumákat) és a könyvtárhasználói közösség iránt, de szinte alig mutatkozott meg az általános bizalom terén, ami a program végeztével még csökkent is (ezt a mindennapi élettel járó stressz növekedésével magyarázták). A vizsgálatot végzők optimisták: a bizalom szintje idővel újra nőni fog, és a közkönyvtári programok hozzá tudnak járulni a bizalom létrehozásához.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 199

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 166

Könyvtártudományi tájékoztatás

220/2014

HAJCEVA, L. B.: Virtual'naâ spravocnaâ služba dlâ specialistov bibliotečnoj sfery (opyt Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteki) In: Vestnik BAE. – (2013) 4., p. 40-43.

Virtuális tájékoztató szolgálat a könyvtári szféra szakemberei számára (az Orosz Állami Könyvtár tapasztalatai)

Felmérés; Könyvtártudományi tájékoztatás; Nemzeti könyvtár; Tájékoztatási eszköz

A szakfolyóiratokban ritkán téma a könyvtári szféra szakembereinek kiszolgálása, a speciális források és elérhetőségük tanulmányozása. A szerző az Orosz Állami Könyvtárban (RGB) a könyvtártudományi, bibliográfiai és bibliológiai irodalom osztályának tevékenysége alapján vizsgálta a fenti kérdéseket. Az elemzéshez az osztály 1922 óta készített jelentéseit használta, mivel abban az évben különítették el állományát és tájékoztató apparátusát, szervezték meg ezek térítésmentes elérhetőségét a könyvtáros szakma iránt érdeklődők számára. Ma az állományban több mint 170 ezer egység van, elérhetők az RGB elektronikus katalógusa, licencelt elektronikus forrásai és az internetes források. A látogatók száma évente meghaladja az ötezret. Az osztály az RGB közös tájékoztatási rendszerének része, a távoli felhasználókat hálózati üzemmódban szolgálja ki.

1990-ig az egyetlen forrás az osztály saját állománya volt, ennek nagyságával és összetételével mérték a kérések teljesíthetőségét. Az 1990-es évek végétől a források kiegészültek az internetes adatokkal és az RGB elektronikus dokumentumaival. A kérdésekre a válaszokat a források bibliográfiai leírasi szintjén adják. Az orosz referáló-bibliográfiai és teljes szövegű

adatbázisok között van az RGB elektronikus katalógusa, az *Egyetemes gyűjtemény, A disszertációk elektronikus adatbázisa, az Informatika* c. referáló lap adatbázisa stb. Az Orosz Könyvkamara az ETO-jelzetek alapján építi szakirányú adatbázisát. További források: a könyvtári jogszabályokat tartalmazó *Garant* adatbázis, az East View orosz nemzeti bibliográfiája, a könyvtári egyesület adatbázisa, az *eLIBRARY.ru* tudományos elektronikus könyvtár stb., valamint az ismert külföldi források. A legtöbb kérés az EBSCO adatbázis teljes szövegű cikkei iránt jelentkezik. A legkeresettebb források azonban továbbra is a nyomtatott kiadványok, a kért elektronikus dokumentumok száma mindössze 10%-ot tett ki.

A tájékoztatás egyformán épül a hagyományos és az elektronikus forrásokra. Külön vizsgálták a 2007 óta működő virtuális tájékoztató szolgálat adatait a *Tudásbázis* és a *2007–2012-ben teljesített kérések archívuma* adatbázis alapján. Ebben ezernél több kérés szerepel, közülük mintegy 80% a tematikus, a többi a keresett mű meglétére vagy lelőhelyére (cí mre) irányuló, pontosító vagy faktografikus. A tematikus kérdések között is 80%-ot tesznek ki a könyvtárügyi, 10–10%-ot a bibliográfiai és a bibliológiai vonatkozásúak. Az első két évben 128 kérdés érkezett egyenlő arányban könyvtárosoktól és egyetemi hallgatóktól. A könyvtárosok elsősorban a normatív anyagokról és az állományszervezésről kérdeztek.

Lényeges változás tapasztalható 2009-től, és ez 2012-ig megmarad: a felhasználói kör bővül a külföldi aspiránsokkal, a könyvtárosok újabban a könyvtári helyiségek előírásai, a könyvtárosi munkában a normák megállapítása, a költségvetési intézménnyé válás stb. iránt érdeklődnek. Feltűnő az RGB-t érintő kérdések számának növekedése. A válaszadáshoz az osztály munkatársai minden forrást felhasználnak: kezdetben inkább az osztály cédulakatalógusában kerestek, azt teljesebbnek és megbízhatóbbnak tartották, az elektronikus forrásokat csak a találati lista kiegészítésére használták. Ennek oka az volt, hogy sokan konkrét kiadványokat kerestek. Az utolsó két évben inkább az elektronikus forrásokat használták, a cédulakatalógust csak pontosításra és retrospektív keresésre. Összehasonlításként: míg 2009–2010-

ben a cédulakatalógust több mint 50%-ban használták, 2011–2012-ben ez 10% alá csökkent. 2012-ben 250 kérést teljesítettek (2011-ben 150-et).

Az elemzés eredménye, hogy a virtuális tájékoztatás a könyvtári szférában is működik a hagyományos források (a könyvtárak saját állománya és elektronikus forrásai) mellett.

(Viszocsekné Péteri Éva)

221/2014

NIXON, Judith M.: Core journals in library and information science : developing a methodology for ranking LIS journals. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 1., p. 66-90.

A könyvtár- és információtudomány magfolyóiratai: a folyóiratok rangsorolásának módszertana

Bibliometria; Felmérés; Folyóirat -könyvtári

A könyvtár- és információtudomány területén az Amerikai Egyesült Államokban nincsen a szakma által elismert, többlépcsős folyóiratlista. A Purdue Egyetem Könyvtárában készítettek egy ilyen listát. Nyolcvankét folyóiratot vizsgáltak. Mivel azonban a lektorátság alapkövetelmény volt, 72 cím maradt. Ezek értékelésekor egy-egy pontot kaptak két korábbi vizsgálat rangsorában szereplő folyóiratok. Pontot kaptak azok a folyóiratok, amelyek a benyújtott kéziratok kevesebb mint felét fogadták el közlésre, amelyek több mint 5000 példányban jelennek meg, az intézmény (oktatói státuszban lévő) könyvtárosai több mint két cikket publikáltak az előző tíz évben. Pontot ért az ISI impakt faktor megléte és a h-index 7 feletti értéke is.

Hat pontot kapott 5 „csúcspályozott”: *College & Research Libraries, Journal of the Medical Library Association, Library Collections, Acquisitions, and Technical Services, Library Journal, Library Resources & Technical Services, and Reference & User Services Quarterly.*

Tizenhét cím 5 pontos eredményt ért el. Ezeket tekintették a legfontosabbaknak. Közülük 11 korábbi vizsgálatokban is előkelő helyezést ért el: *Aslib Proceedings, College & Research Libraries, Collection Management, Government Information Quarterly, Information Technology and Libraries, The Journal of Academic Librarianship, Journal of Documentation, Journal of Information Science, Journal of the American Society for Information Science (Journal of the American Society for Information Science and Technology), Journal of*

the Medical Library Association, Library Collections, Acquisitions and Technical Services, Library & Information Science Research, Library Journal, Library Quarterly, Library Resources & Technical Services, Library Trends, Libri, RQ (Reference & User Services Quarterly).

(Koltay Tibor)

Kutatás és termelés információellátása

222/2014

DEPPING, Ralf: Editorial: Fachportale für Bibliotheken : Überlegungen zur Förderpolitik In: Bibliothek. – 38. (2014) 1., p. 9-13.
Res. angol nyelven

Virtuális szakkönyvtárak: gondolatok a támogatási politikához

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Kutatás információellátása; Portál; Szakkönyvtár; Támogatás - pénzügyi -állami, hatósági

A szerkesztőségi cikk a Német Kutatási Alap (DFG) támogatási politikájának szemszögéből tekinti át az ún. virtuális szakkönyvtárak helyzetét az elmúlt 15 évben. Az egyik kérdés, hogy milyen hatást gyakorolt a DFG politikája és a „vascode” nevű közös projekt a virtuális szakkönyvtárak fejlődésére. Ezenkívül tisztázni kell, milyen irányba haladjanak a virtuális szakkönyvtárak a „kiemelt gyűjtőköri rendszer” (Sondersammelgebiete) átalakítása után, hogy megfelelően betöltsék szerepüket a tudomány információellátásában. A cikk az alapvető feltételeket ismerteti.

(Autoref.)

223/2014

VINOPAL, Jennifer – McCORMICK, Monica: Supporting digital scholarship in research libraries : scalability and sustainability. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 53. (2013) 1-4., p. 27-42.

A digitális tudományosság támogatása fenntartható szolgáltatásokkal az egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Információtechnológia; Kutatás

információellátása; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szolgáltatások

Noha a New York-i Egyetem (NYU) könyvtárai (és partnerként az egyetem információtechnológiai szolgálata) számos magas szintű digitális szolgáltatást nyújt az egyetemi közösség lehető legtöbb tagja számára, mégis szükségét érezték a digitális tudományosság még teljesebb, egymásra épülő és fenntartható támogatása megteremtésének.

Ennek érdekében az egyetem 11 karán készíttettek interjúkat a kutatás és publikálás technikai feltételeinek használatában jártas kutatók és felsőéves hallgatók körében igényeik és nehézségeik feltárása céljából. 14 nagy amerikai egyetem könyvtárosaiktól kértek válaszokat főként az online publikálás és a tudományos együttműködés támogatásával kapcsolatos kérdésekre (és hasonló beszélgetéseket folytattak minden lehetséges alkalommal – pl. konferenciákon – sok más könyvtáros kollégával). Ez utóbbiból a szolgáltatások három modellje rajzolódott ki: 1. a digitalizálás, a digitális megőrzés és hozzáférés és ezek infrastruktúrája; 2. a digitális kutatást és publikálást elősegítő szolgáltatások; 3. az elsősorban a humán tudományok digitális támogatását célzó, erős kutatási-fejlesztési összetevőkkel rendelkező, kutatóközpontú és nem feltétlenül a könyvtárhoz kötődő „humán digitális központok” működése.

Valamennyi intézmény (a NYU-t is beleértve) kínál valamilyen szolgáltatást mindhárom típusból, ám egyik sem oldotta meg, hogy a digitális tudományosság szükségleteinek teljes szélessége számára nyújtson szolgáltatásokat egymásra épülő és fenntartható módon. Az egyetemen belül és a más egyetemeken végzett felmérések tanulságait levonva tervezték meg a NYU könyvtárainak magas szintű szolgáltatási modelljét, hogy az fenntartható és a lehető legtöbb felhasználó számára hasznos legyen.

A négy szintű modell legalsó és legszélesebb szintje az egyetem teljes személyzetét és

hallgatóságát szolgáló számítástechnikai alapszolgáltatásokat és funkciókat tartalmazza. Ezek az eszközök mind az „akadémiai”, mind az adminisztratív számítástechnikai igények kielégítését szolgálják, ám nem feltétlenül alkalmasak a tudományos kutatásra, többnyire nem „testre szabhatók” az egyéni projektek érdekében. A második szinten a hagyományos kutatási szolgáltatások találhatók, amelyeket (az első szinthez hasonlóan) a lehető legnagyobb hozzáférhetőséget célozva terveztek, ám elsősorban a tudományosság és a kutatások szolgálatára. Ide tartozik az intézményi repozitórium, a szerzői jogi konzultáció, a webalapú publikálás szabványos platformjai stb. Az erre épülő harmadik szint az emelt szintű kutatói szolgáltatásoké: az egyéni igényekhez igazítás, a rövid vagy hosszú távú konzultáció a projekttervezés, a támogatásszerzés és hasonló témákban is. Bár a cél továbbra is a lehető legtöbb kutató segítése, mivel ez a szint lényegesen több munkaidőt és hozzáértést igényel, szükségszerűen kiegészül egy jól megtervezett szűrővel, a támogatandó kérések, igények kiválasztása érdekében. A válogatás, a szűrés módszerei, szempontjai intézményenként különfélék lehetnek, azonban világossá kell tenni a személyzet és az igénylők számára is, hogy a döntések a szolgáltatás-stratégián alapulnak. A negyedik szinten (a piramis csúcsán) az egyéni fejlesztéseket igénylő, a kiemelkedően személyzetigényes, többnyire külön finanszírozott kutatásokat ellátó szolgáltatások találhatók.

Ez a modell természetesen nem recept, hiszen többféle módon alkalmazható az adott intézmény környezetéhez, felépítéséhez igazodva. Megvalósításához stratégiai felkészülés, a célok gondos meghatározása, megfelelő személyzet és kellő anyagi háttér nélkül nem ajánlatos hozzákezdeni.

(Mohor Jenő)

Lásd még 179, 225

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

224/2014

FARELL, Maggie: Reflections in leadership. – Bibliogr. In: Journal of library administration. – 53. (2013) 5-8., p. 439-450.

Gondolatok a vezetésről

Kommunikáció -személyzetben belül; Részvétel vezetésben; Vezetés

Tévésorozatok, rajzfilmek révén számos szórakoztató példát ismerünk a vezetői hibák különböző típusaira. [Magyarországon például a Munkaügyek című „irreality show”-ból.] Ezek a mulatságos, ferde képek – illetve képsorok – felidézhetik bennünk a valóságban megtapasztalt vezetői gyengeségeket. A szerző, aki egyetemi könyvtárvezető, a tipikus hibák számbavételével igyekszik segíteni elkerülésüket.

Ahhoz, hogy a munkatársak a szervezet céljait magukévá tehessek, elengedhetetlen a küldetés és a jövőkép pontos megfogalmazása és félreérthetetlen közlése. Ezek és a stratégiai és akciótervek kidolgozása nélkül érdektelenségbe sülyedhet a intézmény.

A vezető iránti bizalmat nem lehet előírni. Meg kell szolgálni érte a munkatársakkal való korrekt kommunikációval, a döntéshozatali folyamatba történő bevonásukkal.

A személyes információkkal nem élhetünk vissza, a pletykákkal pedig óvatosan kell bánni. Tudomásunkra juthatnak olyan, nem nyilvános információk, amelyek a háttérben hasznosak lehetnek a szervezet szempontjából. Mások viszont, mint például a szexuális zaklatás, azonnali hivatalos intézkedést kívánnak.

A döntésképtelenség jelenti az egyik legkomolyabb veszélyt, hiszen megbéníthatja és visszavetheti az intézményt az elérendő célokhoz vezető úton. A jó és gyors döntések meghozása érdekében a vezetőnek érdemes jó szakemberekkel körülvennie magát. Az önelégültség szintén hátráltató tényező, mely megöli a kreativitást. A „minden jól van, ahogy van” mentalitás miatt elveszhet a munkatársak változásra való

fogékonysága, az intézmény pedig új támogatásoktól, fejlesztési lehetőségektől eshet el. Az intézmény működéséért, így a hibákért és hiányosságokért is, a vezető viseli a felelősséget. Külső reklamáció esetén a másokra való mutogatás hibás taktika. A kéretlen és önjelölt szakértők zaklatásai ellen vastag bőrt kell növeszteni, a védekezésben való megmerevedés helyett pedig tanulságos lehet az ő szemszögükből megvizsgálni a kifogásolt tüneteket, és megoldási javaslatot kérni tőlük. Javunkra szolgál az is, ha a jobbításra fordított erőfeszítéseiket megköszönjük.

Az intézmény szakmai munkáját dinamikussá teszik a különböző, akár egymással ellentétes belső vélemények is. Hasznosabb ezeket a szervezet hasznára fordítani, mint állandó egyetértést elvárni. A vezetőnek szem előtt kell tartania: a könyvtár a használókért van. Rá kell jönnie arra is, hogy bizonyos harcokat érdemes időben megvívni. Ugyanakkor példát kell mutatnia a kompromisszumképességre, flexibilitásra és együttműködésre is. Nem szabad spórolnia a munkatársak elismerésével, jutalmazásával. A vezetőnek be kell látnia saját korlátait, és hiányosságai pótlása érdekében tudnia kell másokra támaszkodni, s érzelmeit kordában tartva megoldani a problémákat. A feladatok megfelelő delegálása megkönnyíti a vezető dolgát, és erősíti a munkatársak felelősségérzetét. Azt is jó tudni, hogy a hibákból többet lehet tanulni, mint a sikerekből.

(Fazokas Eszter)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 193

Pénzügyi és gazdasági kérdések

Lásd 196, 198, 207

Személyzet

225/2014

BONN, Maria: Tooling up : scholarly communication education and training In: College & research libraries news. – 75. (2014) 3., p. 132-135.

Felkészülés a tudományos kommunikáció oktatására

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Kutatás információellátása; Személyzet

A tudományos kommunikációhoz kötődő kompetenciák iránt egyre nagyobb az igény, és a tudományos kommunikációban való jártasság a felsőoktatási könyvtárosok alapvető kompetenciájává vált. Számos könyvtár keres szakértő munkatársakat, akik a tudományos kommunikációt segítő szolgáltatásokat tudnak nyújtani, ami egyúttal feltételezi, hogy jól beszéljenek a tudományos kommunikáció nyelvét, kezelni tudják az előtte álló kihívásokat és élni tudnak lehetőségeivel. Több területen járatos szakemberekre (generalistákra) és specialistákra egyaránt szükség van. A specialisták feladatkörébe tartozik kollégáik megismertetése a tudományos

kommunikáció változásaival, ugyanakkor tanulnak is azoktól, akik e változásokra reagáló könyvtári programokat fejlesztenek ki.

Három amerikai egyetemi könyvtár álláshirdetésének elemzése azt mutatja, hogy a könyvtárosi és az adott tudományterületnek megfelelő végzettség, a kiváló kommunikációs készségek mellett követelmény még a szerzői jog, a formális és informális, nyomtatott és a digitális tudományos kommunikáció alapvető és alakulóban lévő formáinak, valamint gazdaságtanának ismerete is. A tudományos kommunikációért felelős könyvtárosoknak ezenkívül tapasztalattal kell rendelkezniük a formális publikálás területén. Ismerniük kell a digitális repozitóriumok előtt álló kihívásokat és lehetőségeket, valamint az adatok kezelésének és gondozásának bevált gyakorlatait. Tudniuk kell, hogy milyen szerepet játszik a digitális technológia és a hálózati kommunikáció a tudományokban, vagyis ismerniük az e-tudományt és a digitális bölcsészetet.

Mindezen ismeretek elsajátításához, a tudományos közösség igényeinek teljesebb kiszolgálásához a könyvtárosok képzési és továbbképzési rendszerének bővítésére van szükség.

(Koltay Tibor)

Felhasználók és használat

Általános kérdések

226/2014

CANTY, Nick: Social media in libraries : it's like, complicated In: Alexandria. – 23. (2012) 2., p. 41-54.

A közösségi média használata a könyvtárakban

Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Számítógép-hálózat

A cikk azt vizsgálja, hogyan használja néhány nagyobb könyvtár az egész világon a közösségi média platformokat. A könyvtárak is az általunk is jól ismert „márkákat” használják függetlenül a földrajzi helytől vagy nyelvtől, bár az, hogy melyiket, igencsak eltérő. Bár nincs semmi meglepő abban, hogyan használják a könyvtárak őket, és milyen tartalmakat adnak közre, az általános benyomás az, hogy nagyon eltérő a

felületek használata, azaz néhány könyvtár mindet kipróbálja, míg mások csak egyet vagy kettőt. A legfontosabb üzenet az, hogy jó minőségű képek szerepeltetése a weboldalon tűnik a legnagyobb vonzerőnek a közönség számára. A cikk a közösségi médiáról gyűjtött adatokon alapul, amelyeket a könyvtáraknak a Facebookon, a Twitteren, a YouTube-on és blogokon való megjelenéséről gyűjtött a szerző 2012 júliusában és augusztusában. (További három hónapig vizsgálta viszont a YouTube-ot, mivel oda nem kerültek fel rendszeresen anyagok.) A közösségi médiának a könyvtárakban játszott szerepének kifejtése után a cikk egyes felületek adatait elemzi. (A tanulmány elolvasható a <http://discovery.ucl.ac.uk/1386941/1/1386941.pdf> címen.)

(Autoref.)

Használat- és igényvizsgálat

227/2014

RICHTER, Vít: Evropský průzkum názorů na přínosy informačních a komunikačních technologií ve veřejných knihovnách In: ITlib. – 16. (2013) 4., p. 40-44.

Európai közvélemény-kutatás az információs és kommunikációs technológia hasznosságáról a közkönyvtárakban

Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Közvéleménykutatás; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

A 2012-ben Európa 18 országában végzett felmérés szerint a közkönyvtárakban elérhető információs és kommunikációs technológia (ICT) javítja a helyi közösségek életminőségét. Az európai közkönyvtárak biztosítják az információkhoz való ingyenes hozzáférést, a közösségi találkozások lehetőségét. Sokak számára a könyvtár az egyetlen hely, ahol ingyenes ICT szolgáltatáshoz juthatnak, amely hozzájárulhat a gazdasági növekedéshez, a 2020-as európai célok eléréséhez, a digitális írástudás és a munkaerő képzettségének minőségi javulásához.

A Bill és Melinda Gates Alapítvány független társaságot bízott meg a felméréssel, annak kutatásával, hogy az európai közkönyvtárak milyen hatást gyakorolnak használóikra. A kutatás több területet érintett:

- a kutatásban a 15 év feletti felnőttek ICT használatát vizsgálták strukturált, személyes kérdőíves felméréssel (17 országban összesen 17 816 válaszadó),
- személyes, strukturált interjúkat készítettek (24 253 válaszadóval) a könyvtáros egyesületek által kiválasztott könyvtárakban (Csehországban 50 könyvtár és 1402 személy részvételével),
- a kvantitatív vizsgálatokhoz kapcsolódva kvalitatív vizsgálatot végeztek 60 perces, könyvtárvezetőkkel készített mélyinterjú és négy 90 perces csoportbeszélgetés során az ICT használókkal (a cseheknél 5 könyvtárban).

Az EU-ban több mint 63 ezer közkönyvtár működik, éves fenntartásuk meghaladja az 1100 millió eurót. Az egy lakosra jutó költség 6 (Portugália) és 65 euró (Dánia) között mozog (Csehország: 15 euró). Csehországban a közkönyvtári hálózat sűrűsége az 5408 könyvtárral 10 ezer lakosonként 5,1 könyvtárat jelent – Lettországon belül a legdúsabb a közkönyvtári hálózat.

A közkönyvtárak többsége (80%) internetelérést és ICT szolgáltatásokat is biztosít. Ennél alacsonyabb arányban Németország (30%), Bulgária (40%) és Franciaország (55%) szerepelt. Csehországban 91%-os volt 2011-ben az internetelés a közkönyvtárakban, mivel ezt a közkönyvtári törvény is kötelezően előírja.

A kutatás 12 hónapja alatt a felnőtt lakosság 23%-a vette igénybe a közkönyvtárat, a nők aránya 26%, a férfiaké 19% volt. A vizsgált időszakban 14%-os volt azok aránya, akik internetet és ICT-t is használtak. A legkisebb értékek 6–7% (Franciaország, Lengyelország) a legmagasabb 38% (Litvánia). Összességében az EU felnőtt lakosainak 4%-a, 13,9 millióan használják az internetet közkönyvtárakban, életkor szerint többnyire a legfiatalabbak (15–24 év közöttiek 34%-ban). A közkönyvtári internethasználat fő oka az ingyenesség (33%), összességében a használók 14%-a (1,9 millió lakos) számára nincs más ingyenes internetezési lehetőség (ők a digitális szegények, roma közösségek, egészségileg károsultak, idősek, munkanélküliek, bevándorlók). A használók 92%-a pozitívan értékelte a közkönyvtári internet és ICT elérést.

A megkérdezettek kétharmada (64%) fontos tényezőnek találta a közkönyvtárat a helyi közösségek életében. 40%-uk nagyobb anyagi támogatást javasolna, csupán 5% találta a finanszírozást elegendőnek. A használók kétharmada kellemes, politikailag semleges helynek minősítette a közkönyvtárat.

A közkönyvtárak meghatározó szerepet töltenek be az nem formális képzésben, az élethosszig tartó tanulásban. A vizsgálat ideje alatt a válaszadók 25%-a vett részt ezek közül valamelyikben. Az élethosszig tartó tanulás iránt a nyugati országokban kisebb volt az érdeklődés. A megkérdezettek fele (49%) jelezte, hogy a közkönyvtáros segítséget nyújtott számára a felmérés időszakában.

A válaszadók 30%-a nyilatkozta, hogy a közkönyvtári ICT szolgáltatások segítik szakmai munkájukat, hivatásukat. A cseh közkönyvtárak használóinak ötöde (20%) szerint a közkönyvtáros segítsége hozzájárult a foglalkoztatásához. A fejlett országokban ez az arány 3–5% körül, a fejlődőekben 34–31% között mozgott. Ezek közé a szolgáltatások közé tartozik az önéletrajzírás és az internetes álláskereső. A vállalkozások információs támogatása is a fejlődő országokban népszerűbb a közkönyvtári szolgáltatások között.

A válaszadók 83%-a (több mint négyötöde) találta valamilyen szempontból fontosnak a közkönyvtári ICT szolgáltatásokat (a csehek 95%-ban).

A kutatás eredményeként 11 európai parlamenti képviselő írta alá azt a nyilatkozatot, amely megállapítja, hogy:

1. 2012-ben 100 millió európai kereste föl a közkönyvtárakat, közülük 14 millió használta az internetet,
2. 24 millió európai (idősek, kisebbségek, vidékiek) kapcsolódott be a könyvtárak közreműködésével a nem formális képzésbe,
3. a számítógépes és internetes szolgáltatások használóinak 83%-a az életminőségében meghatározónak ítélte azokat,
4. az ingyenes internetelésnek köszönhetően a könyvtárak közvetítésével 1,5 millió európai keresett, és 250 ezer talált is munkát,
5. a közkönyvtárak 1,9 millió, a társadalom peremén élő európai számára biztosítanak kizárólagos ingyenes internetelérést,
6. a közkönyvtárak alapszolgáltatásai nélkülözhetetlenek a helyi közösségek életében.

A kiáltvány célja, hogy felhívja az Európai Tanács és a Bizottság figyelmét a közkönyvtárak fejlesztésének fontosságára az EU-ban.

(Prókai Margit)

228/2014

RICHTER, Vít: Jak navštěvuje veřejné knihovny? In: Čtenář. – 66. (2014) 2., p. 43-47

Mennyire látogatják a közkönyvtárakat Csehországban?

Felmérés; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár

1996-ban a közkönyvtárakat Csehországban a felnőtt lakosság egyharmada vette igénybe, ez az arány 2007-re 10%-kal magasabb, 40% lett, amely 2013-ra visszaesett 32%-ra.

Ezzel párhuzamosan változott azoknak a száma is, akik egyáltalán nem járnak könyvtárba: 1996-ban ez csak 22% volt, amely 2013-ra 37%-ra, csaknem kétszeresére növekedett. A szociológiai kutatások azt igazolták, hogy a könyvtárak iránti érdeklődés – elsősorban a férfiak körében – folyamatosan csökken. 1989-ben a könyvtárak még 17 millió látogatót regisztráltak, amely 1992-re 3 millióval, azaz 14 millióra csökkent. 1993-tól a trend megfordult, az emberek visszatérnek a könyvtárakba, amely 2012-re már 24,3 millió személyes látogatást jelentett. Emellett a virtuális látogatások száma ugyanebben az évben 30,5 millió volt.

Minden eddigi kutatás azt igazolta, hogy Csehországban a nemeknek még erőteljesebben eltér a könyvtárhasználat és az olvasáshoz való

viszonya, mint máshol. 2013-ban a nők 11%-a válaszolta, hogy egyetlen könyvet sem olvasott el egy év alatt, míg a férfiak esetén ez kétszeres, 22%-os értéket mutatott. A nők kevesebb mint egyharmada sohasem járt könyvtárba (27%), míg ez az adat a férfiak felére, 47%-ra jellemző.

A Cseh Köztársaságban rendkívül sűrű, telített a könyvtári hálózat, 10 ezer lakosra 5,1 könyvtár jut, míg az EU-ban csak 1,3 könyvtár jellemző. A könyvtárak finanszírozásában már nem ennyire jó az arány, az egy lakosra jutó könyvtári büdzsé 15 EUR (390 Kč). Tehát sok könyvtár található az országban, de azok rendkívül szegények. Dánia lakosonként 65 EUR összeget költ a könyvtáira, de 10 ezer lakosonként egy könyvtárnál kevesebbet tart fenn.

A könyvtárhasználók életkora szerinti megoszlásban jelentős mennyiséget képvisel a fiatal generáció (15–29 év között), csaknem a használók harmada, 27% ide tartozik. Ha ehhez beleszámolnánk a 15 év alattiakat is, még jelentősebb lenne az arány. Fontos csoportot jelentenek a 60 év felettek is, összesen 31%, ezen belül pedig az 50–59 év közöttiek 11%-os arányban vannak jelen. A könyvtári szolgáltatások használatában a legaktívabbak a fiatalok, a 15–19 év közöttiek, akik 47%-ban vették igénybe a könyvtárat, a 60–69 év közöttiek aránya 38% volt. A középkorú felnőttek közül a 30–39 évesek viszont csak 24%-os arányban jelennek meg a könyvtárakban. Életkor szerinti megoszlásban tehát hullámozó használat jellemző a lakosságra.

A könyvtárak használata a képzett lakosság körében sokkal jellemzőbb, a felsőfokú végzettségűek közül a lakosság 45%-a könyvtárhasználó és csupán 16%-uk nem járt soha könyvtárba. Az alapfokú végzettségűek körében ez az arány fordított: 27% jár, 45% soha nem járt könyvtárba.

A könyvtárhasználókat a lakosság többi részétől erősen megkülönbözteti az olvasáshoz való viszonyuk. A „szenvedélyes” olvasók, akik évente több mint 50 könyvet olvasnak, 73%-ban könyvtárhasználók. Az „alkalmi” olvasók (évente 1–6 könyv) csak 21%-ban járnak könyvtárba.

Sokszor mondják, hogy azért járnak könyvtárba az emberek, mert nem akarják megvenni a könyveket. Az átlagos adatok azonban azt jelzik, hogy a lakosság 48%-a vásárol könyveket, de a könyvtárba járók 60%-a is, a legtöbbet olvasók pedig könyvtárba is járnak, és könyveket is vesznek.

Össességében a cseh lakosság 31%-a tervezi, hogy a következő évben is igénybe veszi a könyvtári szolgáltatásokat. Többségük, 94%-uk jelenleg is könyvtárhasználó.

Ezzel szemben a válaszadók csaknem fele, 46%-a jelezte, hogy nem fogja igénybe venni a következő évben a könyvtári szolgáltatásokat. Többségük, 68%-uk sohasem járt könyvtárba.

(Prókai Margit)

Lásd még 170, 204

Olvasás

229/2014

ELKIN, Judith: Babies need books in the critical early years of life. – Bibliogr. In: New review of children's literature and librarianship. – 20. (2014) 1., p. 40-63.

A gyerekeknek már életük kritikus korai szakaszában szükségük van könyvekre

Családi környezet; Gyermekolvasó; Mese; Óvodás

A cikk azokat a jelenlegi kutatásokat tekinti át, amelyek a beszélt nyelv és a mese fontosságával foglalkoznak a korai életkorban, és hangsúlyozza a mese, a vers és az ének meghatározó szerepét a csecsemők korai nyelvi fejlődésében. A szerző a könyv- és nyelvhasználat pozitív tapasztalatairól számol be saját kutatásai és szülők, nagyszülők, csecsemők és kisgyermekek körében 2011–2012-ben végzett megfigyelések alapján. A következtetések szerint alábecsüljük a korai évek hatását a gyermekek további fejlődésére: minden csecsemő egyenlőnek születik, de a kutatási eredmények azt mutatják, hogy az első hónapokban szerzett tapasztalatok meghatározzák életkilátásaikat.

(Autoref.)

Olvasáskutatás

230/2014

TRÁVNÍČEK, Jiří: Česká čtenářská kultura v čase plných regálů (nad třetím statistickým výzkumem čtenářů a čtení) In: Čtenář. – 66. (2014) 1., p. 7-10.

Cseh olvasási kultúra a „teli polcok” idején: A harmadik olvasói és olvasási felmérés után

Felmérés; Könyvtárhasználat; Könyvvásárlás -egyéni; Olvasásvizsgálat

Az olvasási szokások és olvasói adatok kutatásának sokrétű vizsgálatában jelenleg a 2007-es, 2010-es és 2013-as statisztikai felmérés adatai állnak Csehországban rendelkezésre. A harmadik felmérés eredményeit 2013 őszén tették közzé.

A módszerek tekintetében a 15 év feletti cseh lakosság körében végzett reprezentatív kutatás 1584 válaszadó körében, kérdező jelenlétében kitöltött nyomtatott kérdőív használatával történt. Olvasónak azokat az egyéneket tekintették, akik a kutatás időszakában (előző évben) legalább egy, bármilyen jellegű könyvet elolvastak. A kérdések az olvasási szokásokat és módszereket, az olvasási környezetet érintették.

Az alapadatok évente legalább egy könyv elolvasását, megvásárlását és legalább egy könyvtári látogatás mérését jelentették.

Az egy könyv elolvasása tekintetében 2007–2013 között jelentős változás nem történt, az 83-84% között volt jellemző. 2007–2010 között azonban jelentős mértékben csökkent azok száma, akik évente legalább egy könyvet megvásároltak (71%-ról 48%-ra). 2010 és 2013 között pedig a nyilvános könyvtárba járók számának csökkenését regisztrálták (38-ról 32%-ra), a vásárlások száma ekkor változatlan maradt.

Az olvasás vizsgálata mindhárom kutatásban stabil adatokat mutat, jelentős eltéréssel a nemek közti különbségre, amely a nők javára pozitív. Változatlan maradt az az adat is, mely szerint minél képzettebb valaki, annál többet olvas. A település mérete cseh környezetben nem mutatott meghatározó szerepet az olvasásban. Az életkor szerinti megoszlás azt mutatja, hogy a 15–24 év közöttiek sokat, de nem intenzíven olvasnak, 25–44 év között jelentős hanyatlás mutatkozik, majd 55 év felett újra emelkedni kezd az olvasói arány. 2010-hez képest azonban az utolsó kutatás szerint a középkorúak olvasási kedve kiegyenlítődött, nem olyan nagy a különbség a többiekhez képest.

A könyvvásárlás tekintetében is a nők vezetnek a férfakkal szemben, bár az elköltött összegek a férfiak javára kedveznek.

A közkönyvtárak látogatása szempontjából 2010 és 2013 között nincs jelentős különbség: a nők, a legfiatalabbak és a legképzettebbek esetén volt a legjellemzőbb.

Az olvasási kultúra tekintetében változatlanul érvényes, hogy a kevés olvasás együtt jár az alacsony könyvtárhasználattal és kevés könyvvásárlással. A könyvet nem olvasók aránya a három kutatásban stabil maradt (17–21–16%). Ezzel a cseh lakosság 80%-a sorolható abba az európai élvonalba, amely azt mutatja, hogy ők az olvasók táborába tartoznak.

Ezen belül viszonylag magas az alkalmi olvasók aránya (44–33–40%), a rendszeres olvasók 16–20% között mozognak, a naponta olvasók pedig 23–24%-os arányt képviselnek.

A „nem olvasó” kategória legjellemzőbb jegyei: férfi, nem érettségizett, fizikai dolgozó, legalacsonyabb jövedelmi kategória.

A „naponta olvasó”: nő, 65 év fölötti, felsőfokú végzettségű, magasabb jövedelmi viszonyokkal rendelkező.

A „könyvéhséget” a vásárlási szokások is jellemzik, de azok mögött más motiváció is állhat (ajándékozás, gyűjtés). A könyvtári kölcsönzés mögött viszont nem csak a saját igények, hanem a családtagok, barátok, ismerősök kiszolgálása is jellemző lehet. Ma is érvényes a világon mindenhol, hogy az olvasási kultúra és az olvasási szokások összefüggnek egymással. Minél kevesebbet olvas valaki, annál ritkábban jár könyvtárba, és vesz könyveket. Ez a tendencia még akkor is érvényes, ha rövid távon belül az adatok eltérnek.

Az olvasási szokásokra jellemző, hogy az újságok iránti igény csökken, a piac túltelített, a könyvtárakhoz való viszony a könyvek iránti igények változását is jelzi. A szokások változására jellemző, hogy inkább intenzívebben, mint extenzívebben olvasunk, ismételten visszatérünk a már olvasott könyvekhez. A könyvéhségünk csökkenő tendenciát mutat, amely az elmúlt hat évben egyharmaddal való visszaesést jelentett. Az újságok és a könyvek iránti érdeklődésünk is csökkent.

A könyvbeszerzési szokások változása mennyiségileg csökkenő tendenciát mutat. Érdekes adat, hogy akik nem vásárolnak könyvet, nem a kínálat szegénységével indokolták, hanem a túl nagy kínálatra hárították, vagyis a túlkínálat hétszer nagyobb mértékben volt ok, mint az alulkínálat, természetesen a magas ár mellett.

Összességében Csehországban az olvasási kultúra színvonala nem csökkent, olvasnak az emberek, de a könyvek iránti szükségletük – akár vásárlásban vagy kölcsönzésben – csökkenő tendenciát mutat.

(Prókai Margit)

Használók képzése

231/2014

ADAMS, Nancy E.: A comparison of evidence-based practice and the ACRL Information Literacy Standards : implications for information literacy practice. – Bibliogr.

jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 2., p. 232-248.

A bizonyítékokon alapuló gyakorlat összehasonlítása az ACRL információs műveltségi követelményrendszerével: következtetések az információs műveltség gyakorlata számára

Használói szokások; Használók képzése - felsőoktatásban; Irányelvek -könyvtári

A bizonyítékokon alapuló gyakorlat, az információs műveltséghez hasonlóan az egyénnek az információ használatához kötődő tudását, készségeit és attitűdjeit érinti.

Az ACRL által kiadott *Az információs műveltség és kompetencia követelményrendszere a felsőoktatásban* című dokumentum és a bizonyítékokon alapuló gyakorlat széles körben elfogadott modellje hasonlóságokat mutat. Ugyanakkor a két modell különbözik is abban, hogy miként tekint az információ létrehozójának szakmai hozzáértésére mint az információ minőségének jelére, valamint abban, ahogy a kutatási kérdéseket és az információ alkalmazását hangsúlyozza.

A nem orvosi bizonyítékokon alapuló gyakorlat irodalma azt mutatja, hogy a bizonyítékokon alapuló orvoslás öt lépésből álló modelljét lényegében változtatás nélkül elfogadták. Első lépésként az információigény felismerése után a kezdeti kérdést olyan egyértelmű kérdéssé kell alakítani, amely megválaszolható a szakirodalomból. A *Kérdés* lépése megfelel az ACRL követelményrendszere első követelményének, amely arról szól, hogy a tanulók miként határozzák meg információigényüket. Miután ez megtörtént, a bizonyítékokon alapuló gyakorlatot folytató szakemberek következő lépése a *Beszerzés*, amelynek során a rendelkezésre álló legjobb bizonyítékot bibliográfiai adatbázisokban vagy más információs rendszerekben megkeresik. Ez a lépés hasonlít az ACRL követelményrendszere második követelményéhez, amely szerint az információs műveltséggel rendelkező hallgató hatékonyan és eredményesen jut hozzá az igényelt információhoz.

Az *Értékelés* lépése során a megszerzett információt kritikusán értékelni kell, hogy megállapítható legyen egy adott cikk vagy kutatási jelentés nyújtotta bizonyíték erőssége, amely a minőség fogalmának helyettesítője. Az értékelés lépése megfelel az ACRL követelményrendszere tág, harmadik követelményének, amely az információ kritikai értékelésével foglalkozik. A megtalált és legszilárdabbnak tekinthető bizonyíték értékelését követően *alkalmazni* kell azt. Az ACRL követelményrendszerében a negyedik követelmény az, amely kimondottan az információ alkalmazásáról szól:

az információs műveltséggel rendelkező hallgató – egyénileg vagy egy csoport tagjaként – hatékonyan tudja alkalmazni az információt egy meghatározott cél elérésének érdekében.

(Koltay Tibor)

232/2014

KARSENTI, Thierry – DUMOUCHEL, Gabriel – KOMIS, Vassilis: Les compétences informationnelles de étudiants à l'heure du Web 2.0 : proposition d'un modèle pour baliser les formations. – Bibliogr. In: Documentation et bibliothèques. – 60. (2014) 1., p. 20-31.

Res. angol és spanyol nyelven

Egyetemisták információs kompetenciái a Web 2.0 korában: egy ajánlott modell az oktatási programokhoz

Használói szokások; Használók képzése - felsőoktatásban; Információtechnológia

Az információs társadalomban egyre fontosabbá válik annak biztosítása, hogy a hallgatók megfelelő információs kompetenciákat szerezzenek. Néhány egyetem azonban ezeket a készségeket gyakran csak a kompetenciák hagyományos modelljére korlátozza. Ez érvényes a Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesületének (Association of College and Research Libraries, ACRL) esetében is, amely nem használja ki teljes mértékben a hallgatók számára már ismerős Web 2.0 eszközeit és forrásait. A cikk ismerteti és kritikusan elemzi a hagyományos modelleket azzal a szándékkal, hogy új és jobb modellt javasoljon a kibővített információs kompetenciákra. A szerzők bemutatják, hogyan egyesíti modelljük a könyvtár- és információtudományban kidolgozott hagyományos modelleket a Web 2.0 előnyeivel és kihívásaival.

(Autoref.)

233/2014

LAMOUREUX, Mireille: Des bibliothèques, carrefours des éducations formelle et informelle In: Documentaliste. – 51. (2014) 1., p. 8-11.

A könyvtárak szerepe a formális és informális tanulásban

Felnőttoktatás; Használók képzése -iskolában; Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia

2013-ban Szingapúrban a 79. IFLA-kongresszus egyik fő témája a jövőbeli könyvtári tevékenységek és lehetőségek vizsgálata, újragondolása volt, hiszen a világ egyre erősebb és teljesebb digitalizálása sokakban a kulturális helyek végleges eltűnésének félelmét kelti. A leendő szakemberek képzésében ezért az igényt a technológiai fejlődéssel össze kell hangolni. Ezek közül az egyik legjelentősebb tény, hogy a könyvtárak egyre inkább a formális és az informális tanulás közötti átmeneti helyé alakulnak. Sokszor felmerül a kérdés: vajon e változásokra fel vannak-e készülve?

Ismeretes, hogy sok minden az iskolában dől el. Ezért a jelenlegi iskolákat fel kell szerelni olyan könyvtárakkal, amelyekben ott a könyvtáros, aki továbbra is segíti az olvasást, és ott egy olvasást segítő koordinátor, aki a médiával és a technológiával kapcsolatos ismeretek elsajátítását segíti napi négy órában. Ennek egyik igen sikeres példája Szingapúr nemzeti könyvtára, ahol a négy elfogadott hivatalos nyelven – angol, mandarin kínai, maláj, tamil – történő olvasás megszerettetésére a Read@Scool, Read!, MobilRead, Discover Read programok és a hozzájuk tartozó fejlesztések, applikációk segítségével több mint 63 ezer kötetet tölthettek le és olvastak el a 7–14 éves fiatalok.

A nagyközönség körében éppúgy, mint az általános iskola felső tagozatában ugyancsak nagy sikerűek az információs túlterheltség túlélését segítő, tudatos információkereséssel foglalkozó programok is. Edinburgh városi könyvtára 2012-ben díjat is nyert az új generációt megcélzó és a számukra egy helyre sűrített új alkalmazások, könyvtári szolgáltatások – napi 24 órás szolgáltatás a hét minden napján, digitális, otthonról ingyenesen használható és letölthető állományok, saját fejlesztésű applikációk, játékok stb. – bevezetésével.

Torontóban a Ryerson Egyetem *Student Learning Center* projektje építészetiileg is többféle új megoldást kínál a fiataloknak az új technológiák elsajátítására. Az ausztráliai *The Edge* projekt pedig saját kreativitásuk kiaknázására ösztönzi őket a művészet és a tudományok összekapcsolása révén.

Az élethosszig tartó tanulás alappillére napjainkban a hálózaton folyó munka. Ez viszont „nem fér bele”, mintegy zavarja a hagyományos tanulási formákat. Pedig a korszerű tanulás egyre inkább áttevéődik a hálózati formákra. A MOOCS rendszert és az érintőképernyős táblagépeket 2013-ban a közeli jövő legfejlettebb technológiájának példáiként említi a szakirodalom. Szingapúrban már 2012-ben több mint négyezer osztály,

Tajvanon pedig tizenöt egyetem több mint százféle kurzussal debütált e rendszerben. Nyilvánvaló, hogy a technikán túl itt a különféle pedagógiai szemlélet megjelenése a fontos.

Mind ezek a jelenségek arra figyelmeztetik a szakembereket, hogy a pedagógiai elképzelések harmadik nagy korszaka kezdődött el a legfiatalabb generáció tanítását illetően. És ezekhez az igényekhez igazodnia kell a könyvtáraknak, mert ha figyelembe vesszük szinte beláthatatlan lehetőségeiket a digitális megőrzés, feldolgozás, információkeresés, információtechnológia és számos modern technológián, kreativitáson alapuló szolgáltatásuk terén, akkor egyértelművé válhat átvezető szerepük a formális és az informális tanulás között.

(Pajor Enikő)

234/2014

PINTO, Maria [et al.]: Assessing information competences of translation and interpreting trainees : a study of proficiency at Spanish universities using the InfoliTrans Test. – Bibliogr. In: Aslib journal of information management. – 66. (2014) 1., p. 77-95.

A tolmács és fordító szakon tanulók információs kompetenciáinak mérése. A jártasság tanulmányozása a spanyol egyetemeken az InfoliTrans teszt segítségével

Felmérés; Egyetemi hallgató; Használói szokások; Információkeresés

A teszt (<http://www.infolitrans.edu.es/>) négy nagyobb területen, alap- és haladó szinten méri az információs kompetenciákat: információkeresés, az információ értékelése, kezelése, valamint kommunikálása és terjesztése. Tizenhét spanyol egyetem tolmács és fordító szakán tanuló hallgató készségeit vizsgálták. Az eredmények azt mutatják, hogy erősségük a kommunikáció volt, gyengeségük az információ keresésével és kezelésével kapcsolatos készségek (alapszinten az információ kivonatolása, az adatbázisok és a bibliográfia-kezelő szoftverek használata; haladó szinten az elsődleges információforrások elérése és használata, a kulcsinformációk megtalálása, valamint a szövegek szerkezetének felismerése) terén mutatkozott.

(Koltay Tibor)

235/2014

SIMON, Carol R.: Library and information literacy instruction in Israeli colleges and universities : a preliminary survey. – Bibliogr. In: The international information & library review. – 45. (2013) 3-4., p. 108-113.

A könyvtári és információs műveltség oktatása izraeli főiskolákon és egyetemeken: előzetes felmérés

Egyetemi hallgató; Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Használók képzése - felsőoktatásban

Az információs műveltség oktatásával foglalkozó szakirodalom zöme angol nyelvű, és angolszász országokra vonatkozik (Ausztrália, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Kanada, Új-Zéland), alig szólnak cikkek a többi országban folyó oktatásról.

A tanulmány azt elemzi, hol folyik és hogyan a könyvtári és információs műveltség, illetve az üzleti információs műveltség oktatása az izraeli felsőoktatásban.

A felsőoktatás ismertetése és sajátosságainak felvázolása után a szerző – egy amerikai egyetemi könyvtár tájékoztató könyvtárosa – kitér a felmérés módszertanára. 22 intézményt keresett fel levelével, de csak 15 mutatkozott hajlandónak részt venni a vizsgálatban (négyen később visszaléptek); közülük öt nagy egyetem volt, a Ben Gurion, a Tel Avivi, a Héber Egyetem (Jeruzsálem), a Haifai és a Technion, Izrael műszaki egyeteme. Tíz intézményt személyesen, egyet telefonon keresett fel a szerző, és kapott választ a kérdőívére, mely kilenc kérdésből áll (ld. a cikk függelékében). Az adott válaszokból az alábbi kép bontakozik ki:

- A növekvő hallgatószám miatt a csoportfoglalkozások helyét lassan átveszi a hálózatalapú oktatás; négy intézményben minden beiratkozott diák részesül benne, háromban nem. (A maradék négyben ezt az általános tájékoztatás során végezték el.)

- Az oktatásra elsősorban az oktatók kezdeményezésére kerül sor (a másod- és harmadévesek, illetve a mesterképzésben részt vevők esetében), a könyvtárosok csak „adódó alkalommal” vállalnak ilyen tájékoztatást.

- Az oktatás időtartamát maguk a diákok szabályozhatják, de kapnak segédanyagokat is a könyvtárban.

- Az oktatást nem követi értékelés a vizsgált intézményekben.

- Mindössze két egyetemen biztosítanak külön helyiséget a könyvtári ismeretek oktatására, többnyire a tanteremben folyik. (Izraelben az egyetemi könyvtár munkatársai nem a tanszemélyzet tagjai – mint az Egyesült Államokban –, és nem nagyon tudják meggyőzni az oktatókat, hogy ők is képesek lennének az oktatásra.)

- Csak a Haifai Egyetemen szerepel az információs műveltség oktatása tantervben – a történelem tanszéken –, de tervezik a többi szakon is bevezetését.

- A könyvtárosok az oktatókkal úgy tarják a kapcsolatot, hogy részt vesznek tanszéki értekezleteken, leveleznek velük, és bekapcsolódnak az új oktatók tájékoztatásába.

A cikk befejező részében az elektronikus adatbázisokkal kapcsolatban felmerülő problémákat ismerhetjük meg (az angol nyelvű adatbázisok miatti frusztrációt, a keresőkérdések megfogalmazásának nehézségeit).

Összegezve megállapítható, hogy mindkét országban az a tévhit uralkodik a diákok körében, hogy az elektronikus könyvtári forrásokat éppolyan könnyű használni, mint a Google-t. Ez természetesen nem igaz. Emiatt a hallgatók idegenkednek a könyvtárhasználatról. Az adatbázis-szolgáltatóknak a jövőben jobban formalizált kulcsszavas keresést kellene biztosítani a nem anyanyelvi felhasználók számára.

(Murányi Lajos)

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

(Autoref.)

236/2014

BERMÉS, Emmanuelle: Following the user's flow in the Digital Pampidou In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 61. (2014) 2., p. 68-75.

Res. német nyelven

A Digitális Pampidou Központ kialakítása

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Ember-gép kapcsolat; Használó; Hozzáférhetőség; Múzeum

2007 óta Párizs legfontosabb modern művészeti múzeuma, a Pampidou Központ új digitális stratégiát fejlesztett ki, amelynek célja, hogy globális platformot szolgáltasson az online digitális tartalomhoz: ez a Digitális Pampidou Központ. Ez a platform egyetlen elérési ponton keresztül hozzáférést nyújt a múzeum és a hozzátartozó intézmények összes digitális tartalmához. A szemantikusweb-technológia alkalmazása és a használói felület korszerűsítése a digitális tartalom innovatív megközelítését tette lehetővé, és a hipertextes navigációnak köszönhetően a platform segítségével a használó váratlan felfedezésekre tehet szert. A platform továbbfejlesztésébe a használókat is be fogják vonni, hogy a tartalom létrehozásában ők is aktívan részt vehessenek.

237/2014

BREMER-LAAMANEN, Majlis: In the spotlight for crowdsourcing In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 1., p. 18-21.

Fókuszban a crowdsourcing

Digitalizálás; Gépi információkeresés; Használó; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások használata

A Finn Nemzeti Könyvtár legnépszerűbb digitális szolgáltatásán, a DIGI hírlapkönyvtáron keresztül bárki gyűjthet érdeklődésének megfelelő dokumentumokat, azokból kivághat számára érdekesebb elemeket, hozzászólásokat írhat hozzájuk és mindezt megoszthatja a közösségi médiában. A szolgáltatás alapja a digitális hírlap- és periodika-gyűjtemény, amely sokféle tartalmat ölel fel az 1771 és 1910 közötti időszakból. Az anyag közel fele svéd nyelvű, a fennmaradó rész pedig finn.

A szolgáltatás előzménye, hogy a könyvtár 2011–2012 között a Microtask vállalattal együtt indított egy szövegkorrekciós játékot, amellyel azt kívánták felmérni, hogy van-e igény az internetes közösség részéről az újságokból, folyóiratokból és

efemer kiadványokból származó lapkivágatokra, cikkekre, képekre, reklámokra. 2011-ben pályáztak és kaptak is támogatást az Európai Szociális Alaptól a Kuvatakkoot nevű, két-három éves projektre.

A Finn Nemzeti Könyvtárnak másokkal ellentétben van saját, kiterjedt belső megoldása a digitalizálásra, egy Mikkeliben működő digitalizálási és megőrzési központ működtetésével. A DIGI webszolgáltatás három gyűjteményt ölel fel: 1. Muzeális hírlapok gyűjteménye: minden hírlap az 1771-1910 közötti időszakból. 2. Muzeális periodikumok gyűjteménye: az 1810 és 1910 között megjelent általános folyóiratok 80%-a. 3. Ipari efemer kiadványok az 1810-1944 közötti időszakból.

A 8 millió digitalizált állomány fele szerzői jogi értelemben közkinccs, tehát szabadon felhasználható. A szolgáltatás népszerűségét mutatja, hogy 2013-ban 10 millió oldalt tekintettek meg. Mivel a digitális információt METS formátumban tárolják, lehetőség van arra, hogy minden egyes szót vagy lapkivágatot egyenként kezeljenek, és újabb információelemekkel gazdagítsák őket.

A használó egy platformon keresztül összegyűjthet az őt érdeklő tartalmakat a személyes oldalára, amelyekhez szabadon fűzhet megjegyzéseket. Egy nyilvános keresőfelületen ezekre bárki rákereshet, és a közösségi oldalak érdeklődési körök szerint szerveződő csoportjaiban meg is oszthatja őket. A szolgáltatás azoknak készült, akik már használói a digitális gyűjteményeknek, de szeretnének újabb használókat is megszólítani. Amikor valaki megtalált egy számára érdekes cikket, belép a Kuvatakkootra, itt készíthet „lapkivágatokat” a tartalomtól bizonyos témákról, a család vagy a szülővárosa történetéről. A közösségi médiában használt belépési adatok itt is használhatók.

A cikk kiemelésekor két kötelező metaadatelem a név és a műfaj. Ha a használó szeretné, akkor a svéd, a finn vagy az angol felső szintű ontológiából kapcsolhat hozzá keresőkifejezéseket, vagy hozzáadhatja a saját keresőszavait. Az újság címe, a megjelenés dátuma és az oldalszám mezők automatikusan kitöltődnek. A kivágat innentől kereshetővé válik a nyilvános felületeken. Ha valaki további keresőkifejezést vagy hozzászólást adna a cikkhez, szabadon megteheti.

A nemzeti könyvtár megőrzési és digitalizálási központja csak eltervezte a Kuvatakkoot koncepcióját, de a technikai megvalósítást már külső cégek végezték. A részt vevő vállalatokkal 2013-ban írták alá a szerződést, majd intenzív együttműködés során kiépítettek egy egyszerű, ugyanakkor izgalmas, érdekes platformot, ami

teljes mértékben illeszkedik a meglévő felületekhez és azok funkcióihoz. 2014 áprilisában készült el az új verzió, megújult külsővel, immár Digitalkoot néven.

(Tóth Máté)

238/2014

EICHENLAUB, Naomi: Checking in with Google Books, HathiTrust, and the DPLA. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 33. (2013) 9., p. 4-9.

Három nagyszabású digitalizálási vállalkozás: a Google Books, a HathiTrust és a DPLA

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Szerzői jog

A Google Print Library Project, más néven a Google Book Search 2004-ben indult jelentős amerikai nagykönyvtárak, főleg egyetemi könyvtárak részvételével. A projekt ellen hamarosan több bírósági pert kezdeményeztek kiadói és szerzői szervezetek, ugyanis a Google még szerzői jogi védelem alatt álló műveket is digitalizált. A jogi bonyodalmak ellenére a könyvtári partnerek száma folyamatosan bővült, a 2000-es évek második felében európai és japán résztvevőkkel is. 2008 októberében a Google megállapodást kötött a kiadók és szerzők képviselőivel, amely szerint teljes könyveket árusíthat, adatbázisához előfizetéses hozzáférést engedhet, és egy-egy könyv 20%-át ingyenesen megtekinthetővé teheti. 2010-ben, amikor a digitalizált könyvek száma meghaladta a 12 milliót, Google Editions néven digitális könyvesboltot indított, és kinyilvánította, hogy valamennyi ismert könyvet digitalizálni készül (ez akkor kb. 130 millió kötetet tett ki). 2011-ben a 2008. évi megállapodást érvénytelennek nyilvánították, majd 2012-ben újabb megállapodás született, amelynek értelmében a szolgáltatásokat (digitális másolatok árusítása, böngészési lehetőség a könyvek tartalmának maximum 20%-ában) a Google Play közvetíti. Úgy hírlik, hogy a folytatódó jogviták ellenére – 2013-ban a méltányos használat értelmezése van napirenden – már 30 millió könyvet szkenneltek be. Közben egy díjnyertes dokumentumfilm is született „Google és a Világagy” címmel, amely a vállalkozásban rejlő potenciális veszélyeket szemlélteti.

A HathiTrust Digital Library együttműködési vállalkozás 2008 októberében indult azzal a szándékkal, hogy hosszú távon megőrizze és hozzáférhetővé tegye a – többek között – a Google, az Internet Archive és a Microsoft által digitalizált dokumentumokat. A projektben részt vevők száma

napjainkban meghaladja a nyolcvanat. A HathiTrust által szolgáltatott tartalom körébe tartoznak amerikai szövetségi kormányzati dokumentumok (4%) és az USA-ban 1923 előtt publikált, szerzői jogilag nem védett anyagok is (11%, ezek csak USA-beli IP címekről érhetők el). A gyűjtemény (2013-ban 10,7 millió teljes kötet, 56 millió könyvcím) nagy vonalakban megfelel egy nagy észak-amerikai tudományos könyvtár anyagának; becslések szerint egy ilyen könyvtár nyomtatott állományának közel felét tartalmazza digitalizált formában. 68% a szerzői joggal védett anyag aránya.

A Digital Public Library of America (DPLA) 2013-as kezdeményezése, célja egy nemzeti digitális könyvtár létrehozása, amely együtt teszi kereshetővé és ingyenesen online elérhetővé több millió nyilvánosan hozzáférhető digitális dokumentum metaadatait, nagy és kisebb intézmények gyűjteményeit egyesítve. A DPLA-t tartalmi központok (repozitóriumok) és szolgáltató központok alkotják (utóbbiak a helyi dokumentumok digitalizálásában és megőrzésében segítenek). A DPLA szorosan együttműködik a HathiTrusttal. Infrastruktúrája interoperábilis az Europeana adatbázisával is.

A három nagy vállalkozás azonos problémákkal küzd. A Google mellett a HathiTrust is perben áll a szerzők szervezeteivel. Egy másik problémás területet jelentenek az árva művek. A HathiTrust egy kutatási programot szponzorál, amely az árva művek azonosítására dolgoz ki új módszert. Mindhárom kezdeményezést foglalkoztatják a metaadatok kérdései (hibás rekordok, jó minőségű könyvtári rekordok átvétele, a metaadatok megosztása). A Google Books-ot sok kritika érte a digitalizálás és a metaadatok minősége tekintetében. A HathiTrust törekszik arra, hogy jó minőségű tartalmat szolgáltatson, ezért repositóriumát auditáltatja. Az utolsóként indult DPLA arra törekszik, hogy partnerként megnyerje a Google-t is.

(Hegyközi Ilona)

239/2014

EVSTIGNEEVA, G. A.: Ideologija ocifrovki bibliotečnyh fondov na primere GPNTB Rossii In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2014) 3., p. 48-54..

A könyvtári állomány digitalizálásának tapasztalatai a GPNTB-ben

Digitalizálás; Országos szakkönyvtár - természettudományi és műszaki

Az elektronikus gyűjteményeknek a könyvtári állományok alapján történő létrehozásában

összegyűlt annyi tapasztalat, hogy azok általánosíthatóvá, az eredmények elemezhetővé, a fejlődési tendenciák meghatározhatóvá váltak. Az elektronikus gyűjtemények vizsgálatakor szembevető a formák sokfélesége: egyes könyvtárak igyekeznek a lehető legteljesebben megőrizni az eredeti külsőt, míg mások valamennyi kiadvány számára egységes módon és formában „letisztított” oldalakat tesznek honlapjukra. Az eltérő módszerek alkalmazásának számos oka van, elsősorban az, hogy a könyvtárak az új feladat elsajátításakor korábbi tapasztalataikra és a végtermékről alkotott elképzeléseikre támaszkodnak. A digitális állományok struktúrájának és minőségének elemzése, a digitalizálási tapasztalatok azt mutatják, hogy a további fejlesztés csak a tartalom létrehozásának stratégiáját, technológiáját és a minőségértékelési kritériumokat meghatározó, elméletileg megalapozott módszerekkel lehetséges. Döntéshozatalkor figyelembe veendő: a tartalomra ható objektív tényezők (a szerzői jogszabályok és az egységes normatív-műszaki alapok hiánya), és a digitális állományok tartalmát, létrehozási, támogatási és szolgáltatási feltételeit meghatározó szubjektív tényezők (ide sorolható a hagyományos állomány felépítése és tartalma, a szkennelés minősége, az elektronikus állományok megőrzéséhez és használatához szükséges hardver/szoftvereszközök állapota).

Az Orosz Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár (GPNTB Rossii) egyedülálló, hazai és külföldi természet- és műszaki tudományos szakirodalmat tartalmazó állománya több mint 7,8 millió egységből áll. 2007-ben különböző raktárakból összeszedték és elkülönítették a ritka és régi kiadványok gyűjteményét. A több mint 10 ezer példányból álló különgyűjteményt a RARIT bibliográfiai adatbázisban tárják fel, nagysága a tervek szerint meg fogja haladni a százezret. A kiadványok kiválasztása átnézéssel történik, egyedüli segédeszköz a cédulakatalógus szkennelt változata. Az állomány időhatárai: 1703-tól a 20. század második feléig, tartalma (kézzel és írógéppel írt) könyvek, broszúrák és időszakos kiadványok. A digitalizálás az erre a célra szervezett, lap- és képszkennerekkel (planetary scanner), színes könyvekhez és mikrofilmekhez szükséges berendezésekkel felszerelt ún. szkennelőközpontban folyik. A kilenc könyvszkennelési közlő közül öt korszerű, nagy teljesítményű, jó minőséget adó gép, ezért a munkaszervezés során dönteni kell arról, melyik könyvhöz melyik gépet használják. Az alkalmazott technológia évi 400 ezer oldal digitalizálását teszi lehetővé.

A könyvtár digitalizálási stratégiáját érinti, hogy a szerzői jogi szerződések kötéséhez jelenleg nincs megfelelő részlege, ezért tervszerűen csak a

közkinccset képviselő műveket tudják digitalizálni. Mind a munkaszervezés, mind az információszolgáltatás szempontjából a tematikus vagy a szerzői állományok építése látszik célszerűnek. A GPNTB Rosszi nyílt hozzáférési elektronikus tudományos könyvtárban és elektronikus archívumában 32 témakörben 3300 dokumentum található. A szkennelt anyagok jó minősége lehetővé teszi, hogy a könyvtár bekapcsolódjon olyan projektekbe, mint a *Nemzeti Elektronikus Könyvtár* és az *Oroszország Tudományos Öröksége*.

Kiválasztási kritériumok a szkenneléshez: a dokumentum értéke (elsősorban a legértékesebbek és az unikálisak), épsége (elsősorban a régi, rossz fizikai állapotú művek), az információvesztés veszélye (fizikailag jó állapotú hordozón lévő, de olvashatatlanná váló papíralapú, mágnesszalagos, vagy színüket veszítő mikroformátumok). A szkennelést követő lépések: a szöveg felismerése, a kereshetőség kialakítása, az elektronikus dokumentumok elhelyezése a megfelelő archívumokban, információ meglétükről az elektronikus katalógusokban, megőrzésük biztosítása, szükség szerint kivonás az állományból, selejtezési eljárás.

Alkotó munkát jelent optikai lemezek összeállítása az elektronikus állományokból, az előszó megírása, a borító megtervezése stb.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

240/2014

MORENO, Margarita – XU, Anne: Innovation during evolution : Document Supply Service digitises library collections In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 1., p. 1-6.

Innováció az Ausztrál Nemzeti Könyvtárban: a dokumentumszolgáltatási részleg digitalizálja a könyvtári gyűjteményt

Digitalizálás; Dokumentumszolgáltatás; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár

Az Ausztrál Nemzeti Könyvtár az elmúlt tíz évben nagy erőfeszítéseket tett gyűjteményének digitalizálására. A tanulmány célja, hogy esettanulmányokon és személyes tapasztalatokon keresztül bemutassa a nemzeti könyvtár dokumentum-ellátó rendszerének kialakulását, fejlesztéseit, és ezeknek nehézségeit, valamint a könyvtár más részlegének hasonló törekvéseivel való összehangolását. A cikk példákat hoz különböző

programok használatáról, amelyeket a könyvtárközi kölcsönzés és a digitalizálás során alkalmaztak.

A könyvtár dokumentumszolgáltatási részlege 2003-ban kezdte el a gyűjtemény használói igényekre történő digitalizálását, amelyet a Copies Direct nevű online rendelési szolgáltatás tett lehetővé. Tíz évvel később ez a részleg állította elő a házon belül digitalizált dokumentumok felét a könyvtárközi kölcsönzés/dokumentumszolgáltatás (a továbbiakban: ILL/DD) „melléktermékeként”.

A digitalizálási program támogatására a könyvtár hardvert és szoftvert vásárolt, 2001-ben pedig dedikált szervert is beszerzett a digitalizált tartalmak tárolására. A munka a régi és ritka gyűjteményből származó anyagok kiválasztásával kezdődött. Ez okozta az *első kihívást*, ugyanis a különgyűjtemények vezetői nem adták át az anyagokat ILL/DD célokra. 2002-ben azonban a nemzeti könyvtár új stratégiát dolgozott ki, amelybe beépítették, hogy az ausztrál állampolgárok helytől függetlenül problémamentesen hozzáférhessenek a nyomtatott és elektronikus forrásokhoz egyaránt. A szemléletváltás legitimmé tette az igény szerinti digitalizálást, és az érintett osztályok vezetői közösen irányelveket dolgoztak ki a különgyűjteményi anyagok digitalizálására és használatára a dokumentumszolgáltatásban.

A *második kihívást* a digitalizálás munkafolyamatának kidolgozása jelentette, amelynek során figyelembe kellett venni az ILL/DD kérések előírt teljesítési idejét (5 munkanap, amit később 4-re módosítottak). A dokumentumokat értékelni kell a digitalizálásra való alkalmasság szerint a fizikai állapot, a szerzői jogi előírások és a másolásra vonatkozó állományvédelmi előírások figyelembevételével.

A *harmadik kihívás* a technológiai követelmények megteremtésénél jelentkezett, amikor a megfelelő tárolást, berendezéseket és szoftvert kellett megtervezni, és a digitalizálási szabályokat rögzíteni. A dokumentumszolgáltatási részlegnek először el kellett döntenie, hol tárolják a használóknak szolgáltatott digitális fájlokat, és hogyan tegyék ezeket hosszú távon elérhetővé. Erre elsősorban a hálózati meghajtó bizonyult alkalmasnak, mivel kezdetben nem volt más lehetőség. Idővel kialakultak az igény szerinti digitalizálás szabályai (felbontás, fájltypusok, szkennelési megoldások stb.).

A Relais programot vezették be, amellyel jól lehet kezelni a digitalizálási munkafolyamatokat, nyomon követni az állomány mozgását, továbbá statisztikai jelentéseket lehet készíteni a teljes gyűjtemény használatáról.

Folyamatos átszervezés jellemezte a projektet, aminek eredményeként a digitalizálás folyamata egységes és automatizált lett. Minőségbiztosítási rendszert vezettek be, és egy ambiciózus projektbe

kezdték: a digitális könyvtár infrastruktúrájának lecserélésére digitális gyűjtemények létrehozása, megőrzése és szolgáltatása érdekében.

A projekt során a meglévő digitális tartalmakat új platformra helyezik, és biztosítják, hogy a dokumentumszolgáltatási részleg 10 év alatt végzett digitalizálási munkájának eredményei a jövőben is hozzáférhetőek legyenek.

(Bognár Noémi Erika)

Lásd még 211

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 181, 182, 208, 210, 211, 217

Információ- és kommunikációs technológia

Lásd 197, 198, 226

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Elektronikus könyvtár

Lásd 194, 209, 222, 238

Kapcsolódó területek

Múzeumok, levéltárak

Lásd 236

Kiadói tevékenység

241/2014

CABANAC, Guillaume – HARTLEY, James: Issues of work-life balance among JASIST authors and editors. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 64. (2013) 10., p. 2182-2186.

A munka és a magánélet egyensúlyának kérdései a JASIST szerzői és szerkesztői körében

Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Kutató -mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szerkesztés - tudományos kiadványoké

Sok elkötelezett tudós elutasítja a munka és a magánélet egyensúlyának koncepcióját. Azzal érvelnek, hogy a munka életük nagy részét kitölti. A tudósok számára a munkanapok és a hétvégék

egyaránt alkalmasak arra, hogy kutatásukon dolgozzanak. Bár mindannyian talákoztunk már ilyen emberekkel, érdekes lehet kideríteni, hogy ez a magatartás mennyire széles körben terjedt el szakterületünk tudósai között. A cikk a JASIST szerzői és szerkesztői körében vizsgálta a munka és a magánélet egyensúlyának kérdését. A szerzők a folyóiratban 2001 és 2012 között publikált 2402 cikkből 1533-at gyűjtöttek ki, és elemezték ezek kiadási történetét. Bár a cikkek benyújtásánál, ellenőrzésénél és elfogadásánál nincs különösebb sietség, a szerzők azt találták, hogy az esetek 11%-ában ezek a műveletek hétvégére estek, és ez a tendencia 2005 óta fokozódik. Az eredmények azt mutatják, hogy a hétvégi munkával próbálkoznak megbirkózni a tudósok a „publish or perish” magas követelményeket támaztó korszakával. A szerzők remélik, hogy az eredmények ráirányítják a figyelmet a munka folyamatos növekedésére a tudósok körében, mielőtt még ez a tendencia teljesen fel nem borítja a munka és magánélet egyensúlyát.

(Autoref.)

Lásd még 180

Az ismertetett cikkek forrásai

Alexandria (GB)	23. (2012) 2.
American libraries (US)	45. (2014) 3-4.
Aslib journal of information management (GB)	66. (2014) 1.
Bibliotekovedenie (RU)	(2013) 6.; (2014) 1.
Bibliothek (DE)	38. (2014) 1.
BuB (DE)	66. (2014) 1., 2., 3.
Collection management (US)	39. (2014) 1.
College & research libraries (US)	75. (2014) 1., 2.
College & research libraries news (US)	75. (2014) 3., 4.
College & undergraduate libraries (US)	21. (2014) 1.
Computers in libraries (US)	33. (2013) 9.; 34. (2014) 1., 2.
Čtenář (CZ)	66. (2014) 1., 2.
Documentaliste (FR)	51. (2014) 1.
Documentation et bibliothèques (CA)	60. (2014) 1.
IFLA journal (I)	40. (2014) 1.
Information technology and libraries (US)	33. (2014) 1.
Interlending & document supply (GB)	42. (2014) 1.
The international information & library review (I)	45. (2013) 3-4.
ITlib (SK)	16. (2013) 4.
Journal of documentation (GB)	70. (2014) 1., 2.
Journal of information science (GB)	39. (2013) 5., 6.; 40. (2014) 1.
Journal of librarianship and information science (GB)	45. (2013) 4.; 46. (2014) 1.
Journal of library administration (US)	53. (2013) 1-4., 5-8.
Journal of Scientometric Research (IN)	2. (2013) 2.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	64. (2013) 8., 10.
Knihovna (CZ)	25. (2014) 1.
Knižnica (SK)	15. (2014) 1.
LIBER quarterly (I)	23. (2014) 3.
Library management (GB)	34. (2014) 1/2.
The library quarterly (US)	84. (2014) 1.
Library review (GB)	63. (2014) 1/2.
Libri (I)	64. (2014) 1.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2014) 3.
New review of children's literature and librarianship (GB)	20. (2014) 1.
New review of information networking (GB)	19. (2014) 1.
Public library quarterly (US)	33. (2014) 1.
The reference librarian (US)	55. (2014) 1.
Scandinavian library quarterly Sx)	47. (2014) 1.
Vestnik BAE (Fx)	(2013) 4.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie DE)	61. (2014) 1., 2.